

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.

VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kemal ÖZYILDIRIM

ESKİŞEHİR — 1991

ÖZET

VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

İhracat günümüzde bütün dünya ülkelerini yakından ilgilendiren bir konudur. Dünyada bütün ülkeler, ihracatlarını artırmak ve dışarıya daha fazla mal ve hizmet satmak çabası içerisinde dirler.

Türkiye kalkınmakta olan bir ülkedir. Türkiye'nin kalkınabilmesi için ihracatını artırması gerekmektedir.

Bu çalışmamızda şu sonuca ulaşmış bulunmaktayız. Cumhuriyetin kuruluşundan plânlı döneme kadar, uygulanan ihracat teşvik tedbirleri yetersiz kalmıştır.

Ülkemizde Plânlı dönemle birlikte çeşitli teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, ihracatı teşvik etmek için getirilen önemli tedbirlerden birisi, ihracatta vergi iadesidir. Fakat bütün tedbirler ihracatımızı artırmada yetersiz kalmış ve dış ticaret açığı artmış ve döviz sıkıntısı başgöstermiştir.

Türkiye'de ciddi bir şekilde ihracatı teşvik poli-

tikası, 24 Ocak 1980'de uygulanan ekonomik istikrar tedbirleri çerçevesinde yürürlüğe konmuştur. 1980 yılından itibaren, mevcut ihracat teşviklerine işlerlik kazandırılmış ve yeni teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bu tedbirlerle, ihracatımız da büyük artışlar sağlanmıştır.

Ülkemizde 1980 yılından sonra, ilk kez Kurumlar Vergisi Kanunu'nda sanayi ürün ihracatını teşvik etmek amacıyla sanayi ürün ihracat istisnası getirilmiştir. Bu istisna, ihracatımızın ve özellikle sanayi ürün ihracatımızın artırılmasında önemli bir etki sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde, yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracat istisnası ile hizmet ihracatını teşvik etmek amacıyla getirilen istisnalar, bu mal ve hizmet ihracatlarını teşvik etmekte yetersiz kalmışlardır.

Ihracatın Katma Değer Vergisinden istisna edilmiş olması da, ihracatı teşvik etmektedir. Çünkü, ihraç konusu olan mal ve hizmetlerin bünyesinde yer alan bu vergi, ihracat nedeniyle tamamen ortadan kalkmaktadır.

Vergi teşviklerinin yanında, ihracatçılara sağlanan Finansman, kredi kolaylıkları ve diğer ekonomik tedbirlerde, ihracatçılar için önemli teşvikler sağlamıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, ihracat, ihracat teşviki ve ihracatın teşvik nedenleri ile ihracatı teşvik araçları teorik olarak açıklamaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde, Türkiye'de ihracatla ilgili vergi teşvikleri ve diğer teşvik tedbirleri konusu incelenmiştir.

Üçüncü bölüm uygulamaya ayrılmıştır. Burada, Türkiye'de uygulanan vergi teşviklerinin ihracatta etkileri incelenmiştir. Ayrıca, diğer teşvik tedbirlerinin de ihracat üzerindeki etkileri incelenmiştir.

SUMMARY

EFFECT of TAX INCENTIVES on EXPORT

All countries in the world are closely interested in export and related issues. All want to increase their export level and to sell more goods and services to abroad.

Turkey is a developing country. Development of Turkish economy depends on the increase in export.

In this study, I have concluded this; from establishment of Republic of Turkey to beginning of planned economy, tax incentives that were applied were inefficient.

In our country, after planned economy, some different tax incentive methods were put in effect. In this era, one of the important incentive was tax return on export. But all measures have stayed inefficient, foreign trade deficit have increased and scarcity of foreign exchange has taken place.

Policy of export incentives in Turkey has started and changed seriously in January 24, 1980. After 1980,

some incentives on export that were in effect have been made efficient and some new incentives have been put in effect. With these changes, export level has increased enormously.

After 1980, first time in Turkey, Law of Corporation Tax had an exception of industrial goods export to increase export level. This exception helped to increase industrial goods export and therefore overall export level. In this era additionally, fresh fruit and vegetables, fisheries exceptions and to encourage service export exception of service export have been put in effect, but all had inefficient effect on export.

Exception of export from Value Added Taxation has some positive effects on export level. Base of the tax includes, in theory, all export goods, because of this exception, all export goods go free without taxation.

Beside tax incentives, financial comfort that were supplied to export firms had some positive effects on export.

This study has three chapters. First Chapter includes, in theory, export incentives, reasons of export incentives and tools of export incentives.

In second chapter, tax incentives in Turkey and other incentives are examined.

Third chapter deals with practice of tax incentives. In this chapter, effects of tax incentives and other incentives on export are examined.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TABLolar	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İHRACAT, İHRACAT TEŞVİKİ VE NEDENLERİNE TEORİK TEMELLER VE İHRACATI TEŞVİK ARAÇLARI

I. <u>İHRACAT KAVRAMI</u>	4
A. İHRACATIN TANIMI	4
B. İHRACATIN TOPLUMSAL VE EKONOMİK ÖNEMİ	5
II. <u>İHRACATIN TEŞVİKİ KAVRAMI</u>	9
A. İHRACAT TEŞVİKİNİN TANIMI	9
B. İHRACAT TEŞVİKİNİN NEDENLERİ	10

1. <u>Kalkınma ve Sanayileşmenin Sağlanması..</u>	12
2. <u>Ülkenin Ödemeler Bilançosunu Dengelemek</u>	14
3. <u>Piyasa Ekonomisinin Geliştirilmesi ve</u> <u>Dış Rekabete Karşı Koruma</u>	16
4. <u>Dış Pazar Payını Arttırmak ve Yeni</u> <u>Pazarlar Bulmak</u>	19
5. <u>Yatırımların Teşvik Edilmesi</u>	21
III. <u>İHRACATI TEŞVİK ARAÇLARI</u>	22
A. <u>VERGİ TEŞVİK ARAÇLARI</u>	23
1. <u>Vergi İstisnası</u>	23
2. <u>Yatırım İndirimi</u>	25
3. <u>Hızlandırılmış Amortisman</u>	26
4. <u>Yatırım Rezervi</u>	28
5. <u>Vergi Oranlarında İndirim</u>	29
B. <u>DİĞER MALİ TEŞVİK ARAÇLARI</u>	29
1. <u>Kamu Harcamaları Yoluyla İhracatın Teş-</u> <u>viki</u>	30
2. <u>Vergi, Resim, Harç ve Benzeri Yükümlülük-</u> <u>lerin Yeniden Düzenlenmesi Yoluyla İhra-</u> <u>catın Teşviki</u>	30
C. <u>EKONOMİK TEŞVİK ARAÇLARI</u>	31
1. <u>İhracatçının Maliyetlerini Azaltıcı Ni-</u> <u>telikte Olan Teşvikler</u>	32
2. <u>İhracatçıya Birtakım Ekonomik Ayrıcalık-</u> <u>lar Sağlayıcı Teşvikler</u>	32

D. İDARİ VE TEKNİK TEŞVİK ARAÇLARI	33
1. <u>İhracatçıya Araştırma, Geliştirme ve Benzeri Yardımların Sağlanmasına Yönelik Teşvikler</u>	33
2. <u>Pazarlama Kolaylığı Sağlayan Teşvikler</u> .	34

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİKLERİ VE DİĞER TEŞVİK TEDBİRLERİ

I. <u>TÜRKİYE'DE İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ</u>	36
A. 1923-1960 DÖNEMİ	36
1. <u>Muamele Vergisi Kanunu ile İhracatın Teşviki</u>	36
2. <u>Gider Vergileri Kanunu ile İhracatın Teşviki</u>	37
B. 1960 SONRASI DÖNEM	38
1. <u>İhracatta Vergi İadesi</u>	39
2. <u>İstihsal Vergisi İadesi</u>	40
II. <u>DİĞER TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ</u> .	41
A. 1923-1960 DÖNEMİ	41
1. <u>1946 Yılında Yapılan Devalüasyon ile İhracatın Teşviki</u>	43

2. <u>1958 Yılında Yapılan Devalüasyon İle İhracatın Teşviki</u>	44
B. 1960 SONRASI DÖNEM	46
1. <u>İhracatçılar İçin Getirilen Finansman ve Kredi Kolaylıkları Yoluyla İhracatın Teşviki</u>	47
2. <u>Getirilen Yeni Tedbirler Yoluyla İhracatın Teşviki</u>	53
III. <u>MEVCUT VERGİ TEŞVİK TEDBİRLERİ VE UYGULANIŞI.</u>	57
A. KURUMLAR VERGİSİ KANUNUNDA YER ALAN TEŞVİKLER	58
1. <u>Sanayi Ürünü İhracat İstisnası</u>	58
2. <u>Yaş Meyve ve Sebze, Kesme Çiçek ve Su Ürünleri İhraç İstisnası</u>	66
3. <u>Yurt Dışı İnşaat, Onarım İşlerinden Elde Edilen Kazanç İstisnası</u>	68
4. <u>Dış Navlun Hasılatı İstisnası</u>	69
5. <u>Turizm Kazançları İstisnası</u>	71
B. KATMA DEĞER VERGİSİ KANUNUNDA YER ALAN TEŞVİKLER	73
1. <u>Mal ve Hizmet İhracatı İstisnası</u>	74
2. <u>İstisna Edilmiş İşlemlerde İndirim</u>	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİ TEŞVİKLERİNİN
İHRACATTA ETKİLERİ

I.	<u>TÜRKİYE'DE VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATIN</u>	
	<u>ARTIŞINA ETKİSİ</u>	84
	A. İHRACAT MİKTARI YÖNÜNDEN ETKİSİ	87
	B. İHRACAT ÜRÜNLERİNİN YAPISINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER BAKIMINDAN ETKİSİ....	96
	C. SANAYİNİN YAPISAL DEĞİŞİMİNE KATKISI BAKIMINDAN ETKİSİ	111
II.	<u>VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATA ETKİSİNİN</u>	
	<u>DEĞERLEMESİ</u>	115
	SONUÇ	118
	YARARLANILAN KAYNAKLAR	i- xi
	EKLER	xii

TABLolar

<u>Tab. No.</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No.</u>
1	İTHALAT VE İHRACATIN YILLARA GÖRE DAĞILIMI	89
2	TOPLAM İHRACAT, VERGİ İADESİNDE TABİ İHRACAT VE YAPILAN VERGİ İADELERİ	91
3	İHRACATIN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIM	92
4	YILLIK GERÇEKLEŞEN İHRACAT VE PROGRAM HEDEFLERİ(GENEL)	95
5	ALT GURUPLAR İTİBARIYLA SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI	98
6	1985-1989 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN SANAYİ ÜRÜN İHRACATI VE KURUMLAR VERGİSİNDEKİ SANAYİ ÜRÜN İHRACAT İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA	99
7	ALT GRUPLAR İTİBARIYLA TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI	102

8	1985-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI VE KURUMLAR VERGİSİNDEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACAT İS- TİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA.....	103
9	1975-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN DIŞ NAVLUN GELİRLERİ İLE 1985-1989 YIL- LARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİNDEKİ DIŞ NAV- LUN KAZANÇLARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA	105
10	1975-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TURİZM GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİNDEKİ TURİZM KAZANÇ- LARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIR- MA	106
11	TOPLAM PARASAL İHRACAT TEŞVİKLERİ	108
12	İHRACATTA KATMA DEĞER VERGİSİ İADESİ....	110
13	GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HASILANIN OLUŞTURUL- MASINDA TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN PA- YI VE İHRACAT İÇİNDEKİ YÜZDE ORANLARI....	114

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
A.İ.T.İ.A.	: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
A.P.K.K.	: Araştırma Plânlama Koordinasyon Ku- rulu
A.Ü.S.B.F.	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B.	: Baskı
B.B.Y.K.P.	: Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plâni
Beşinci B.Y.K.P.	: Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plâni
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
C.M.T.E.G.Y.F.	: Çıracılık Mesleki Teknik Eğitim, Geliş- tirme ve Yaygınlaştırma Fonu
Çev.	: Çeviren

- D.B.Y.K.P. : Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı
D.F.İ.F. : Destekleme Fiyat İstikrar Fonu
D.P.T. : Devlet Plânlama Teşkilatı
D.İ.E. : Devlet İstatistik Enstitüsü
E.İ.T.İ.A. : Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
G.S.Y.İ.H. : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
G.V.K. : Gelir Vergisi Kanunu
H.D.T.M. : Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
İ.B.Y.K.P. : İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı
İ.G.E.M.E. : İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İ.T.O. : İstanbul Ticaret Odası
İzmir İ.T.İ.A. : İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
K.D.V. : Katma Değer Vergisi
K.K.D.P. : Kaynak Kullanımı Destekleme Pirimi
K.V.K. : Kurumlar Vergisi Kanunu
No: : Numara
O.D.T.Ü.İ.İ.B.F. : Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Ö.İ.K. : Özel İhtisas Komisyonu
S. : Sayfa
s. : Sayı
S.S.D.F. : Savunma Sanayi Destekleme Fonu
S.Y.D.T.F. : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti
T.L. : Türk Lirası
T.U.B. : Teşvik Uygulama Başkanlığı
T.O.B.B. : Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
UNIDO. : Birleşmiş Milletler Sanayi Geliştirme
Örgütü
Ü.B.Y.K.P. : Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı
Yay.No. : Yayın Numarası

GİRİŞ

Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dışa açık bir ekonomik yapıya sahip olmanın önemi anlaşıldığından, bütün ülkeler dış ticarete daha çok önem vermektedirler. Bunun için ihracat giderek önem kazanmaktadır.

Bugün bütün dünya ülkeleri ihracatlarını artırmak ve geliştirmek için büyük çabalar sarfetmektedirler. Ülkeler arasında farklı teknikler, gelişmeler, değişik üretim yöntemleri buluş ve keşifler olduğu sürece ihracat önemini koruyacaktır. İhracatın etkin kaynak dağılımını sağlayıcı, verimliliği yükseltici, ekonomik yapıyı geliştirici, kaynak arzını sağlayıcı yönde özellikle gelişmekte olan ülkeler bakımından önemi büyüktür.

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında yatırımların önemi büyüktür. Bu yatırım mallarını ve yatırımlarla ilgili bir kısım ara ve hammadde ürünlerini üretmediklerinden dolayı, bunu ithalât yoluyla sağlamak zorundadırlar. Bu ülkeler, ileri sanayi ve modern teknolojiye ancak

ithalât ile kavuşabilmekte, bu zorunlu ithalâtıda ihracattan sağlanan döviz gelirleriyle yapmaktadırlar. Türkiye kalkınmakta olan bir ülkedir. Türkiye'nin kalkınması için ihracatını ve özellikle sanayi ürün ihracatını artırması büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, ekonomik kalkınma çabası içinde olan ülkemizin, kalkınmasını sağlaması için ihracat artışının ithalâtını karşılayabilecek bir düzeye getirmesi gerekmektedir.

Ülkemizde, 1980 yılına kadar uygulanmış olan dış ticaret ve sanayileşme politikaları, belli dönemlerde uygulanmak istenen liberal girişimlere karşı, genel olarak içe dönük ve müdahaleci olma özelliği taşımıştır. Bu politikalarla korumacılık altına alınan sanayi, rekabetten uzak, düşük verimlilikte, tekelci bir piyasa yapısına bürünerek gelişmiştir. İhracatı artırıcı politikalara önem verilmemiştir. Sonuçta, ödemeler dengesinde ve dış ticarete sürekli bir açık ortaya çıkmıştır. 1980 yılından itibaren, uygulamaya konulan ekonomi politikaları ise, tersine dışa açılmayı teşvik edici ve ihracatı artırıcı olma özelliğini taşımıştır. Bu amaçla ihracatı teşvik edici çeşitli tedbirler alınmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, ihracat, ihracat teşviki ve ihracatın teşvik nedenleri ile ihracatı teşvik araçları teorik olarak incelenmiştir. Burada, ihracatın tanımından sonra, ihracatın toplumsal ve ekonomik önemi üzerinde durulmuştur. Daha sonra ise,

ihracat teşvikinin nedenleri incelenmiştir. Son olarak, ihracatı teşvik araçlarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye'de İhracatla ilgili vergi teşvikleri ve diğer teşvik tedbirleri konusu incelenmiştir. Burada, Cumhuriyetten itibaren ihracatla ilgili teşvik tedbirleri incelenmiş ve arada bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Daha sonra, mevcut vergi teşvik tedbirleri ve uygulanışları daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Üçüncü bölüm uygulamaya ayrılmıştır. Burada, Türkiye'de uygulanan vergi teşviklerinin ihracatta etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölüm içinde, Türkiye'de vergi teşviklerinin ve diğer teşviklerin ihracatın artışına etkileri incelenirken, ihracat miktar, ihracat ürünlerinin yapısında meydana gelen değişiklikler ve sanayinin yapısal değişimine katkısı bakımında olan etkileri çeşitli tablolardan da yararlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Sonunda ise vergi teşviklerinin ihracata olan etkisinin genel bir değerlemesi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İHRACAT, İHRACAT TEŞVİKİ VE NEDENLERİNE TEORİK TEMELLER VE İHRACATI TEŞVİK ARAÇLARI

I. İHRACAT KAVRAMI

A. İHRACATIN TANIMI

İhracatın değişik kaynaklarda çeşitli tanımları yapılmıştır. İhracatın lûgat yönünden, ekonomik ve vergi yönünden ne anlama geldiğini belirtmek gerekmektedir.

Kavram olarak ihracat; bir memleketin ürünlerini başka ülkelere satmasıdır (1).

Ekonomik yönden ihracat; yabancı ülkelere satılan mal ve hizmet değerlerini kapsar, yani, yabancı ülkelerin o ülke malları için yaptıkları ödemeleri ifade eder (2).

(1) Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, C.6., İstanbul, s.231.

(2) Aziz KÖKLÜ, Makro İktisat, Sevinç Matbaası, 3.B., Ankara, 1984, s.123.

Vergi yönünden ihracatın, direkt bir tanımı yapılmamış, dolaylı olarak Katma Değer Vergisi (K.D.V.) konusunda ihracat teslimi ve yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetlerin neler olduğu sayılmak suretiyle ihracatın unsurları belirtilmiştir. Bu unsurlara ilerde ayrıntılı olarak değinileceğinden, burada ayrıca belirtmeye gerek görmemekteyiz.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi ihracat, ülke dışına mal ve hizmet gönderilmesidir. İhracat, ekonomik bir olay özelliği taşımaktadır.

B. İHRACATIN TOPLUMSAL VE EKONOMİK ÖNEMİ

İhracat günümüzde bütün dünya ülkelerini yakından ilgilendiren bir konudur. Dünyada, ister gelişmiş, ister az gelişmiş olsun, ülkeler ihracatlarını artırmak ve dışarıya daha fazla ihracat yapma çabası içerisindeyler.

Gelişmiş bir ülkede, ihracatın artışı ve devamlılığı önem taşımaktadır. Çünkü, bu ülkelerde üretim genelde ileri teknoloji kullanılarak yapıldığından birim maliyetler düşük olabilmektedir. Bunun sonucunda bu ülkelerde üretilen mallar, ülkenin gereksiniminden fazla olabilmektedir. Bu durumda, fazla mal stokları oluşmaktadır. Bu stokların eritilmesi ancak dışarıya olan ihracatı arttırmak ile mümkündür. Gelişmiş ülkelerde refah düzeyinde yüksektir. Teknolojik yenilikler ve refah düzeyinin yüksek olma-

sı doğrultusunda bu ülkelerdeki kişilerin zevk ve tercihleri sürekli olarak değişebilmektedir. Bu nedenle, çok çeşitli malları da ithal etmek durumundadırlar. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bir ülkenin ithalat yapmadan sadece ihracat yapması olanaksızdır. Çeşitli ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerle bu ülkelerin sürekli olarak artan ithalatlarını karşılayabilmeleri için ihracatlarını da yeterli bir düzeyde arttırmaları gerekmektedir. İhracat artışı gelişmiş ülkelerde sanayinin aksamadan işlemesini sağlayacak ve mevcut istihdamın sürdürülmesine katkıda bulunacaktır.

Az gelişmiş ülkelerin, kalkınmalarını sınırlandıran faktörlerin başında, dış ödeme güçlükleri gelmektedir. Bu ülkelerin büyük bir bölümünde, dış ticaret açık verir. Bu ülkelerin kalkınma çabası, mevcut açığın daha da artmasına neden olur. Az gelişmiş ülkeler, sermaye mallarının büyük çoğunluğunu ise dışarda ithal etmek zorundadırlar. Bundan başka, mevcut sanayinin ham ve yardımcı madde ihtiyacı da, kısmen dışardan karşılanmaktadır. Yatırımların artmasıyla birlikte artan gelir de, yabancı menşeli tüketim malları talebini tahrik eder. Bu nedenle, kalkınma faaliyeti niteliği itibarıyla ithalât talebini artırır. Az gelişmiş ülkelerin ithalâtlarını karşılayabilmeleri için ihracatlarını arttırmaları gerekir. ihracatın geliştirilmesi, ekonominin uzun vadede dengeli kalkınmaya ulaşmasının temel

şartını oluşturmaktadır (3).

Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasında en önemli sorunlardan birisi, yeterli miktarda döviz olmamasıdır. Dövizin ise ana kaynağı ihracattır. Özellikle daha çok yatırım yapabilmek ve kalkınmalarında gerekli olan yatırım mallarını elde edebilmek için bu ülkelerin hem döviz kaynaklarından hem de dış finansman kaynaklarından yararlanmaları gerekmektedir (4).

Kalkınma çabası içinde bulunan az gelişmiş ülkeler, ekonomik kalkınmaları için gerekli olan makina, teçhizat ve bir kısım ilk maddeler ile tüketim maddelerinin bir kısmını, geniş ölçüde yaptıkları ihracat karşılığında sağlamak zorundadırlar (5).

İhracat kesiminde üretimin genişlemesi, bir yandan bu sektörde girdi olarak kullanılan ve öteki sanayiler tarafından üretilen mallara talep yaratırken, diğer yandan da bu kesimde çalışanların gelir ve tüketim taleplerinin artmasına yol açmaktadır. Bu gibi sürükleyici etkiler, ekonominin geri kalan kesimlerinde üretim hacminin büyümesine ve ileri teknolojilerin kullanılmasına neden olur.

-
- (3) Memduh YAŞA, "Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret", DIŞ TİCARET VE EKONOMİK GELİŞME, EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONGRESİ HEYETİ, İstanbul, (28 Ağustos-4 Eylül 1968), s.30-31.
- (4) Akın İLKİN, Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Gür-ay Matbaası, 4.B., İstanbul Un.Yay.No:3175, İstanbul, 1983, s.41.
- (5) Necdet SERİN, Kalkınma ve Dış Ticaret, A.Ü.S.B.F. Yay. No:310, 2.B., Ankara, 1972, s.40.

Öte yandan ihraç edilebilir malların arzının artması, kalitenin yükselmesi ve fiyatların düşmesi de bu malları hammadde ve ara malı olarak kullanan diğer endüstrilerin kurulmasına veya gelişmesine katkıda bulunur (6).

Türkiye kalkınmakta olan bir ülkedir. Türkiye'nin kalkınmasında da, ihracatın önemi büyüktür. Bu nedenle kalkınma çabası içinde bulunun Türkiye'nin ekonomik gelişmesi ile ithalat kapasitesi ve ihracat gücü arasındaki ilişki büyük önem taşımaktadır. Çünkü, kalkınma amacıyla sermaye mallarımıza yapılan harcamalar büyük ölçüde ithalatı gerekli kılmaktadır. Önemli miktarda sermaye malının hiçbir tıkanıklığa uğramadan düzenli olarak sağlanması, gelişme hızını olumlu şekilde etkilemektedir. Ekonominin gereksinim duyduğu yatırım ve ara mallarının bazı hallerde ise bir kısım tüketim malları bedellerinin, büyük ölçüde ihracat gelirleri ile karşılanması zorunlu olmaktadır. Bu nedenlerle Türkiye'nin kalkınmasında ihracat gelirlerinin artması büyük önem taşımaktadır (7).

(6) Halil SEYDİOĞLU, Uluslararası İktisat, Turhan Kitabevi, 3.B., Ankara, 1980, s.122-123.

(7) Adnan MOLDİBİ, "1938-1989 Döneminde İhracattaki Gelişmeler ve Teşvik Tedbirleri", 1938-1989 DÖNEMİNDE TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞMELER VE DIŞ TİCARETİMİZİN KONUMU, Başbakanlık H.D.T.M. Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü (7-13 Kasım 1988), s.1.

II. İHRACATIN TEŞVİKİ KAVRAMI

Dış Ticaretin genel olarak arttığı ve üretimin devamlılığının, dolayısıyla istihdam, milli gelir gibi ekonomik ve sosyal göstergelerin bir yönüyle ihracata bağlı olduğu; tüm dünya ülkeleri için geçerli olan bir gerçektir. Özellikle kalkınmakta olan ülkeler kalkınmanın finansmanı için dünya ticaretindeki paylarını arttırabilmenin ve çeşitli pazarlara girebilmenin mücadelesini vermektedirler. Bu ülkeler bir yandan yeni pazarlar yaratabilmek diğer yandan, özellikle sanayileşmiş ülkelerin elindeki pazar paylarından bir miktar ele geçirebilmek için; kendileri için genellikle, yeteri kadar gelişmemiş olan ihracatı teşvik ihtiyacını hissetmektedirler. Buna karşılık, dış ticaretteki pazarını koruma durumundaki sanayileşmiş ülkelerde en azından dış ticaret pazarlarındaki ağırlıklarının devamı için aynı politikayı izlemektedirler (8).

A. İHRACAT TEŞVİKİNİN TANIMI

Gelişmekte olan bir ülke, kalkınma sürecinde karşılaşılabileceği döviz darboğazını azaltmak amacıyla ihracatını arttırmak zorundadır. İhracatını arttırabilmesi için de, ihracatını çeşitli yollardan teşvik etmek gereğini duyacaktır.

(8) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, Beşinci B.Y.K.P. Özel İhtisas Raporu, D.P.T. Yay.No:1872, Ö.İ.K.: 293, Ankara, 1982, s.82.

İhracatın teşviki bir taraftan yabancı piyasalara mal ihraç edenlerin, diğer taraftan ülkedeki üreticilerin dış pazarlardaki rekabet güçlerinin suni (yapay) müdahalelerle arttırılmasıdır (9). İhracatı teşvik tedbirleri, maliyetleri düşürerek veya gelirleri arttırarak ihracatı kârlı kılan tüm tedbirleri içine almaktadır (10).

B. İHRACAT TEŞVİKİNİN NEDENLERİ

Gelişmesini geçen yüzyılda tamamlamış bugünün sanayileşmiş ülkeleri ile II. Dünya Savaşından sonra sanayileşme çabalarını arttıran az gelişmiş ülkelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeleri oldukça zordur. Çünkü bu ülkelerin özellikle sınai mal üretim ve ihracatları gelişmiş ülkelerin yoğun rekabeti ile karşı karşıyadır. Gelişmiş ülkeler özellikle sınai malları daha ucuza ve daha kaliteli olarak ürettiklerinden dolayı diğer ülkelerin hiç olmazsa belli bir süre üretim ve ihracatı teşvik tedbirleri uygulamaları bir zorunluluk olarak görülmektedir (11). Az gelişmiş ülkeler emek bolluğu ve sermaye kıtlığıyla tanımlanırlar. Dış ticaret bunlara, emeğin bolluğu ve

(9) Hasan OLALI, Dış Ticaret Teorileri ve Politikası, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir I.T.I.A. Yay.No:52 İzmir, 1966, s.305.

(10) S.Rıdvan KARLUK, Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984, s.286.

(11) S.Rıdvan KARLUK, Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, E.I.T. I.A. Yay.No:237/158, Eskişehir, 1981, s.125-126.

sermayenin kıtlığını azaltmak olanağı verir (12). Özellikle ihracatın artışı eğer, ülkedeki yatırım alanlarına iyi kanalize edilirse, üretim ve istihdama olumlu katkıda bulunabilir.

Ekonomik kalkınma çabasındaki ülkelerin, en kısa zamanda sanayileşmek zorunda oldukları bir gerçektir. Bu amaçla yapılacak yatırımlar ve kurulacak tesisler için gerekli makineler, donatım gereçleri ve teknik bilgiyi ise, hiç değilse bir süre için, gelişmiş sanayi ülkelerinden ithâl etmek ve bundan ötürü önemli miktarlarda dış ödemeler yapmak zorundadırlar. Kalkınmakta olan az gelişmiş ülkelerin, bu ithalatı gerçekleştirebilmeleri için döviz gelirlerini artırmaya çaba göstermeleri zorunlu olmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve büyük ölçüde bunların yönetimi veya etkisinde olan uluslararası mali kuruluşlar tarafından sağlanan kalkınma yardımları ve krediler çoğu kez yeterli olmadığı gibi, bunların sürekliliğine de güvenmek doğru bir davranış olmaz. Kaldı ki, ekonomik gücü zayıf bu ülkelerin yıldan yıla kabaran dış borçlarının yaratacağı ağır mali baskıyı ve bunun doğurabileceği olumsuz ekonomik sonuçları da dikkate almaları gerekmektedir. Şu halde, dış ticaret ve ödemeler dengesi sorununa önemli eğilmek ve ekonomik kalkınmanın gerekli kıldığı ve arttırdığı it-

(12) Gülten KAZGAN, Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, (Nisan-1985), s.47.

halat gereksinmelerini karşılayacak döviz gelirlerini çoğaltmak ve bunun için de geleneksel ihraç ürünleri yanında sanayi ürünleri üretim ve ihracatını geliştirmek konusunda çaba göstermek gerekmektedir (13).

Bir ülke ihracatını arttırmaya çalışırken, ihracatı arttırmaya yönelik birtakım kolaylıklar sağlama yoluna da gidecektir. Yani, ihracatını arttırmaya yönelik birtakım teşvikler sağlayacaktır. Benzer şekilde diğer ülkelerde, ihracat artışı için birtakım teşvikler sağlarlar. Bu teşvikler pek çok nedene dayanabilir. Bu nedenlerden bazıları şöyle açıklanabilir:

1. Kalkınma ve Sanayileşmenin Sağlanması

Gelişmekte olan ülkelerin kalkınma hızlarını düşüren başlıca dört darboğaz vardır. Bunlar; tasarruf darboğazı, üretim darboğazı, döviz darboğazı, insan kaynağı darboğazıdır. Az gelişmiş ülkelerin büyüme hızlarını sınırlayan en büyük faktör döviz kıtlığıdır. Çünkü, hedef alınan büyüme hızının gerçekleştirilebilmesi için ithalatın da belli bir büyüme hızı ile artırılabilmesi gerekir. Yani, bu ülkelerde ihracatın istenen düzeyde artırılmaması, ithalat kapasitesini sınırladığı için döviz gelir-

(13) Tarık SESYILMAZ, "Sınai Ürün İhracatının Geliştirilmesi İçin Kredi Olanakları, Koşulları ve Kullanımı İle İhracat Kredilerinin Garanti Altına Alınması ve Sigortalanması ve Türkiye'deki Durum", T.C.TİCARET BAKANLIĞI İLE UNİDO TARAFINDAN ORTAKLAŞA DÜZENLENEN SANAYİ ÜRÜNLERİ DIŞ SATIMININ GELİŞTİRİLMESİ SEMİNERİ, Ankara, (4-8 Aralık 1978), s.116-117.

lerindeki büyüme hızı üretim artışını belirlemektedir (14).

Bir ülkede ihracata dönük büyüme stratejisinin temel ögesi, sanayileşme ve büyüme için gerekli dürtülerin iç talepten çok dış talepten, yeni mal ve hizmet ihracından geldiği bir iktisadi yapılanmadır. Genelde göstergesi ihracat/GSMH oranının büyümeye koşul olarak yükselmesi, yeni ihracatın yıllık artış hızının GSMH artış hızının üzerinde olmasıdır (15).

Bir ekonomide ihracat artış hızının sanayileşme üzerinde uyarıcı bir rol oynayabilmesi şüphesiz ekonomide bazı olumlu şartların varlığını gerektirir. Bu şartları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Ekonomide yüksek bir ihracat artış hızı,
- İhracat sektöründeki gelişmenin istihdam ve reel gelir üzerinde dolaysız ve olumlu bir etki yaratması,
- İhracat ile sağlanan gelirin daha az bir kısmının tüketime gitmesi,
- İhracat gelirlerinden daha fazlasının prodüktif yatırımlara ayrılması,
- İhracatın genişlemesinin üretim fonksiyonları üzerinde olumlu değişiklikler yaratması,

(14) Emin ÇARIKÇI, Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983, s.59-60.

(15) Gülten KAZGAN, a.g.e., s.92.

- İhracat sektörünün ekonominin diğer sektörleri ile önsel ve gerisel bağımlılıklarının fazla olması,
- İhracattan sağlanan gelirin uzun bir süre dalgalanmadan kalabilmesi.

Bu şartların gerçekleşmesi oranında, o ekonomide ihracat artışının ekonomik kalkınmayı uyarması da o kadar fazla olacaktır (16). Bir ülkede ihracat artışı, kalkınmayı uyandırabilir fakat yalnızca ihracatın artması ile ekonomik kalkınma ve sanayileşme gerçekleştirilemez. İhracat yoluyla elde edilen gelir ekonomik kalkınma için gerek duyulan yatırımlara dönüştürülemez ve ekonomide ihracat sektöründeki gelişmenin uyarması ile birlikte teknolojik değişme sağlanamazsa, ekonomik kalkınma üzerinde ihracat artışından olumlu bir etki beklenemez.

2. Ülkenin Ödemeler Bilançosunu Dengelemek

Gelişme yolunda olan ülkeler hızla sanayileşebilmek ve ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirebilmek için ihraç ettiklerinden daha fazla ithal etme ihtiyacını duyarlar. Bu ihtiyaca karşılık adı geçen ülkelerin ihracat imkanları da oldukça sınırlıdır. Böyle bir durumda gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretleri ve buna bağlı olarak ödemeler dengesi devamlı açık verir ve döviz kıtlığı ortaya çıkar (17).

(16) Rıdvan KARLUK, Uluslararası ..., s.155.

(17) Rıdvan KARLUK, Türkiye'de ..., s.19.

Gelişen ülkelerin bir taraftan ekonomik kalkınmayı sürdürürken, diğer taraftan ödemeler dengesini sağlayabilmeleri önemli bir sorun olmaktadır. İktisadi kalkınma çabaları, bu ülkelerin ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemekte, cari işlemler bilançosunda ithalat devamlı olarak artarken, ihracat beklenen gelişmeyi gösterememektedir. Bu nedenle, görünmeyen işlemler veri kabul edilecek olursa, cari işlemler bilançosu dengesinin sağlanabilmesi için ihracatın arttırılması gerekmektedir. Aksi halde giderek büyüyen dış ödeme açığı, kalkınmayı olumsuz yönde etkileyecektir (18).

Gelişmekte olan ülkeler, genellikle, belirli bir kalkınma hızını gerçekleştirebilmek için, önemli ölçülerde makina-donatım ve ara malı ithal etmek zorundadırlar. Dolayısıyla, bu ülkelerin kalkınma hızlarının yükseltilmesi sonucu çoğunlukla dış ödeme açıklarının da artması ile sonuçlanmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler hızlı bir şekilde kalkınmak için yatırımlarını arttırmak zorundadırlar. Yatırımları arttırmak için sadece ülke içi tasarrufları arttırmak bir çözüm yolu olmamakta, tasarruf artışı ile birlikte döviz artışı da gerekmektedir (19).

(18) Türkan ÖNCEL, "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri", MALİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ KONFERANSLARI, 27.Seri, İstanbul Un .Yay.No:3127, İstanbul, 1982, s.15.

(19) Halil SEYDİOĞLU, a.g.e., s.440.

Gelişmekte olan ülkelerin ihracat gelirleri arttıkça bu ülkelerin ödemeler dengesi olumlu yönde etkilenecektir. Toplam mal ithalatı ile toplam mal ihracatının farkına dış ticaret açığı adı verilmektedir. Bu kavram dış ödemeler açığı kavramıyla karıştırılmamalıdır. Zira, ödemeler açığı ülkenin tüm dış alım gelir ve gider farkını, dış ticaret açığı ise yalnızca mal ithalat ve ihracat farkını kapsamaktadır (20). Dış ticaret, ülkenin ödemeler bilançosunun önemli kalemlerinden birisini teşkil eder. Ülkelerin dış ticaretindeki olumlu gelişme, ödemeler bilançosunun olumlu yönde etkileyecektir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin çoğu dışa bağımlı ve ağır bir borç yükü altındadırlar. Bu ülkelerin dışa olan bağımlılığının azaltılmasının bir yolu da ihracat gelirlerini arttırmak ve ödemeler bilançosunu dengelemektir (21).

3. Piyasa Ekonomisinin Geliştirilmesi ve Dış Rekabete Karşı Koruma

Az gelişmiş ülkelerde, ihracat açısından görülen en büyük sıkıntılardan birisi de, bu ülkelerde yeterince gelişmiş bir piyasa ekonomisinin bulunamaması ve mevcut ekonomik durumdan ihracat için yeterli düzeyde yararlanılamamasından kaynaklanmaktadır.

(20) Rıdvan KARLUK, Türkiye'de ..., s.79.

(21) Halil SEYDİOĞLU, a.g.e., s.167.

Bilindiği gibi az gelişmişliğin en önemli ekonomik özellikleri; gelişmiş ülkelere kıyasla milli gelir payının çok düşük olması, nüfusun çok büyük bir kısmının tarım sektöründe çalışması, gizli ve açık işsizliğin yaygın olması ve ülkede sermaye birikiminin azlığıdır. Bunların dışında sanayinin milli gelir içindeki payının düşüklüğü, ihracatın geleneksel tarım ürünlerine dayanması, tasarruf gücünün zayıflığı, alt yapı tesislerinin yetersizliği, iş gücü ve kapital verimliliğinin azlığı az gelişmişliği belirleyen göstergeler olarak sayılabilmektedir (22). Bu kadar karmaşık sorunlarla karşı karşıya bulunan, az gelişmiş ülkelerin ihracata yönelebilmeleri için, herşeyden önce ihracatı yeterli düzeyde sağlayabilecek bir piyasa ekonomisi oluşturmaları gerekmektedir. Bunu sağlamak için de, belli bir gelişme aşamasına ulaşma yolunda, mevcut ekonomiyi güçlendirmek ve dış rekabete karşı korumak gerekmektedir.

Sanayi devrimi sırasında İngiltere ve yakın tarihte Hong Kong hariç olmak üzere, günümüz sanayi ülkeleriyle kalkınmakta olan ülkelerin hemen hepsi, iç pazarları için üretim yapan ve henüz başlangıç aşamasında bulunan sanayilerini korumaktadırlar. Günümüz sanayi ülkeleri, çoğunlukla nisbeten düşük gümrük tarifeleriyle yetinirlerken,

(22) Onur KUMBARACIBAŞI, Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi, A.İ.T.İ.A. Yay. No:103, Kalite Matbaası, 2.B., Ankara, 1976, s.167.

kalkınmakta olan ülkeler, yüksek tarifeler veya miktar kısıtlamaları uygulamışlar, bazı malların ithalini tamamen yasaklayarak, yabancı rekabetinden korumaya çalışmışlardır. Yani başlangıçta içe dönük bir kalkınma stratejisi uygulamışlardır. Böylece mevcut ekonomiyi korumacılık duvarları arasında güçlendirmeyi ve daha sonra ihracata yönelmeyi amaçlamışlardır. Tarımsal ihracat artışındaki yavaşlama ve mamul mal ihracatı hızının yetersizliği nedeniyle, içe dönük kalkınma stratejileri uygulayan ülkeler, hızlı ekonomik büyümeleri için yeterli döviz sağlayamamışlardır. Bu arada net ithal tasarruflarını azaltan artan yabancı madde, makine ve teknolojik patent ihtiyaçları nedeniyle durum daha da ağırlaşmakta ve sonuçta, ekonomik büyüme giderek artan döviz sıkıntısı nedeniyle daha da güçleşmektedir (23).

Az gelişmişlikten kurtulma çabasında olan Türkiye'nin de, serbest rekabete dayalı bir piyasa ekonomisine ulaşınca kadar ekonomisini güçlendirmek ve dış rekabete karşı korumak için çeşitli koruma tedbirleri aldığı görülmektedir. Özellikle, ithalatı kısıcı tedbirler bazen ağırlıklı olarak uygulamıştır. 1980'li yıllarda ise korumacılık asgari düzeye indirilmiş ve ihracatı teşvik edici

(23) Bela BALASSA (Çev.:AbNejat ÇOŞKUN), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Açılma ve Döviz Kuru Politikaları (Türkiye Deneyimi)", DIŞA AÇIK EKONOMİ ÜZERİNDE MAKALELER, Başbakanlık Basımevi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APKK Yay.No:1986/270, Ankara, 1986, s.151-155.

bir politika uygulanmıştır. Bunda, içe dönük kalkınma stratejisinin gerekli ihracat artışı sağlayamaması ve ekonomiyi dış pazarlara açılmasının kaçınılmazlığında önem taşımıştır.

4. Dış Pazar Payını Arttırmak ve Yeni Pazarlar Bulmak

İhracat, yapan bir ülkenin ihracatını arttırabilmesi için, ihracat yaptığı ülke veya ülkelere daha fazla ürün ihraç etmesi gerekmektedir. Eğer bu yolla ihracat belli bir noktadan sonra artmıyorsa, ihracat artışının sağlanması için, ülkenin yeni pazarlar bulması kaçınılmaz olmaktadır. Dış ülkelere mal satan bütün ülkeler uluslararası pazarlardan daha çok pay alma yarışı içerisinde oldukları ve buna da mecburdurlar. Bu konuda gelişmiş olan ülkeler az gelişmiş olan ülkelere oranla daha şanslıdırlar. Çünkü, bu ülkelerin ihraç kapasiteleri miktar, kalite ve mal çeşidi bakımından daha fazladır. Dolayısıyla, az gelişmiş olan ülkelerin bu pazarlarda rekabet şansları daha sınırlı kalmaktadır.

İhracat olayı üretim, pazarlama ve pazarlama sonrası bir dizi faaliyetlerin bir arada işleyişi olarak ele alındığında, çok uzun süreli ve karmaşık bir akım ortaya çıkar. Her safhadaki faaliyet kendinden önceki sayfaya bağımlı olduğu için her faaliyet zincirinin sonrakini tamamlar şekilde gelişme göstermesi gerekir. İhracatta, üretim

yapısı etkin bir pazarlama faaliyeti ile desteklenmediği sürece alıcıya kendini kabul ettiremeyecektir (24).

Az gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarete karşılaştıkları temel sorun; bir yandan sanayileşmiş ülkelerin tarımsal ürün ve hammaddelere karşı olan taleplerinin artış hızının kendilerinin endüstri mallarına olan taleplerinin artış hızından daha yavaş olmasıdır. Diğer yandan ise, ihracatçısı oldukları ürünlerin fiyatlarında uluslararası piyasalarda meydana gelen dalgalanmalardır. Bu şekildeki fiyat dalgalanmaları özellikle, birkaç hammadde ihracatının gelirine bağlı olan az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarında önemli bir darboğaz yaratmaktadır (25).

Bir ülkenin ihracatının gelişmesinde ve dış pazarlardaki payının devamlı bir şekilde korunmasında ve/veya genişletilmesinde, ayrıca yeni pazarlara girilmesinde ihracatın teşviki büyük önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bu pazarlardan daha fazla pay almaları, diğer gelişmiş ülke mallarının varlığı nedeniyle güçleşmektedir. Az gelişmiş ülkelerin uluslararası ticaretten pay alabilmeleri için ihracatın teşvik edilmesi gerekmektedir.

Ihracat teşvikleri genellikle, geleneksel ihraç

(24) Ömer ABUŞOĞLU, "Yeni Bir İhracat Politikasına Doğru", TÜRKİYE EKONOMİSİ VE TÜRK EKONOMİ İLMİ, Marmara Ün. Türkiye Ekonomi Araştırma Merkezi, Fatih Yayınevi, S.2, İstanbul, (Haziran-1986), s.140.

(25) Cem ALPAR, Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme, A.I.T.I.A. Yay.No:195, Ankara, 1982, s.26-27.

ürünlerinden çok, ihraç edilecek sınai mallara uygulanmalıdır. Bu şekilde, hem ihracat gelirleri arttırılmaya, hem de ihracatın yapısının sınai ürünler lehine değiştirilmeye çalışmış olacaktır (26).

5. Yatırımların Teşvik Edilmesi

Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik, sosyal ve siyasi yapıları bakımından farklı özellikler gösterebilirler de, bir an önce kalkınmak ve gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmak gibi ortak bir amaca da sahiptirler. Bu ortak amacın gerçekleşmesi ise yine bu ülkeler açısından ortak bir araç gerektirmektedir. Bu araç ise yatırımlardır (27). Gelişmekte olan ülkelerde, yatırımların hızlanması için yeterli sermaye birikiminin olması gerekir. Bu ülkelerde sermaye birikiminin önemli bir kısmı devlet tarafından alınan vergi ve diğer zorunlu tasarruflarla gerçekleştirilir. Bu ülkelerden liberal ekonomik sistemi benimseyenlerde devletin sermaye birikimini sağlaması yanında, şahısların da sermaye birikimi yapması ve bu birikimleri yatırımlara aktarması arzulanır. Gelişmiş ülkelerde ise, yeterince sermaye birikimi vardır. Ancak bu ülkelerde de mevcut sermaye birikiminin belirli alanlara yatırılarak daha

(26) Halil SEYDİOĞLU, a.g.e., s.311.

(27) Turgay ÇEVİKER, "Gelişmekte Olan Ülkeler ve Yatırımların Teşviki", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGİSİ, S.12, (Aralık-1986), s.33.

yüksek teknolojilerin kullanılması ve bölgesel bir kısım ekonomik sorunların çözümüne katkıda bulunması amaçlanır. Yalnız devletin elindeki sermaye birikimini ne geliştirmekte olan ülkelerde, ne de gelişmiş olan ülkelerde toplum için gerekli olan mal ve hizmetlerin tümünü sağlayacak yatırımları karşılayamamaktadır (28).

Gelişmiş ve geliştirmekte olan birçok ülkede istihdam ve ihracata yönelik artışları sağlayan, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilecek, bölgelerarası gelişmişlik farklılığını engelleyebilecek ve özellikle ülke ekonomisine katkıda bulunabilecek yatırım teşvik tedbirleri uygulanmaktadır (29). Bir ülkenin, ihracatını arttırabilmesi ve mevcut durumunu koruyabilmesi için üretimini arttırması gerekir. Üretimi arttırmanın yolu ise ülkenin yatırımlara gereken önemi vermesi ile mümkündür. Bunun için, yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir.

III. İHRACATI TEŞVİK ARAÇLARI

Teşviki gereken ve hatta zorunlu olan ihracatta uygulanabilecek teşvik araçları nelerdir? Şimdi de bunu inceleyelim.

(28) Ziyaettin BİLDİRİCİ, Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri, Anadolu Un. Yay.No:329, Eskişehir, 1989, s.41.

(29) Yatırım Teşviklerinin Tarihi Seyri ve Son On Yılın İstatistikleri, D.P.T. - T.U.B. Ankara, (Şubat - 1991), s.13.

İhracatı teşvik araçları belirlenebilecek yönetime göre çeşitli gruplar halinde sınıflandırılabilir (30). Bunları 4 grup halinde toplamak mümkündür. Bunlar;

- Vergi Teşvik Araçları
- Diğer Mali Teşvik Araçları
- Ekonomik Teşvik Araçları
- İdari ve Teknik Teşvik Araçlarıdır.

A. VERGİ TEŞVİK ARAÇLARI

Gelişmekte olan ülkelerde uygulandığı gibi, gelişmiş olan birçok ülkede de uygulanan vergi teşviklerinin çeşitli uygulama şekilleri görülmektedir. Vergi teşvikleri bazı durumlarda, ihracatı artırmaya yönelik teşvikler ile hasılat ve yatırım harcamalarıyla ilgili teşvikler olabilmektedir. Vergi teşvikleri; vergi istisnaları, yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, yatırım rezervi ve vergi oranları indirimi şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaktadır (31).

1. Vergi İstisnası

Burada, ihraç ürünlerine etkide bulunan gelirlere vergi istisnası uygulamaktadır.

(30) Ekrem PAKDEMİRLİ, "Kalkınma Politikamız İçinde Teşvik ve Yönlendirme Politikaları", 2. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ KALKINMA KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, C.1, İzmir, 1981, s.435.

(31) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.10.

İhracattan elde edilen gelirlerin, Gelir ve Kurumlar vergisinden istisna edilmesi suretiyle ihracat teşvik edilebilir (32).

Uygulamada, vergi istisnası kısmi veya tam istisna şeklinde olabilmektedir. İstisna için bazen belirli kazanç tavanı konmakta, eğer işletme bu kazançtan daha fazla kazanç elde ederse bu istisnadan yararlanabilmektedir (33).

Vergi istisnası yolu ile ihracatın teşvik edilmesinde, ihracatı teşvik edilen mal veya mal grupları için bazen getirilen teşvikler artan kazançlara, bazende sabit kazançlar üzerinden uygulamaktadır. Örneğin, ihracatçı 1 milyon dolar ihracat yaparsa % 20 istisnadan yararlandırılabilir veya 1 milyon dolar ihracat yapan ihracatçı eğer, ertesi yıl 1 milyon 500 bin dolar ihracat yaparsa artan ihracat gelirine belli bir istisna oranı uygulamak suretiyle daha fazla ihracat yapmaya teşvik edilebilir. İkinci yöntemin seçilmesi durumunda, ihracat yapan kurumların ihracattaki artıştan doğacak kazançlara verilecek vergi istisnası, işletmelerin ihracatlarını devamlı olarak artırmayada yöneltebilir.

Vergi istisnası uygulamasında, devlet ihracatçıya ihracattan elde ettiği gelirin vergisi kadar dolaylı yar-

(32) Esfender KORKMAZ, "Vergi Teşvik Tedbirleri ve Yatırım İndirimi İle İhracatta Vergi İadesinin Türkiye'de Uygulanması", MALİYE ENSTİTÜSÜ KONFERANSLARI, 27. Seri, İstanbul, 1980, s.66.

(33) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.15.

dında bulunmaktadır. Bu durum ise, işletmeye bir vergi avantajı sağladığı için, işletmeyi ihracat yapmaya teşvik eden önemli bir faktör olmaktadır (34).

2. Yatırım İndirimi

Yatırım indirimi, yatırım için ayrılan fonların veya bunların belirli bir miktarının vergi matrahından indirilmesini öngören bir vergi teşvik tedbiridir. Böylece yeni vergi matrahı, indirimden sonra kalan kısımdır. Yatırım indirimi için ön şart yatırımın tamamlanmış olması ve vergilendirilebilir bir gelirin ortaya çıkmış olmasıdır (35).

Yatırım indirimi işletmenin yatırım maliyetini belirli oranda azalttığından işletmenin kârlılığı artmakta ve böylece de işletmenin yatırım riski ve likiditesi artmaktadır (36).

Günümüzde bazı ülkeler, geliştirilmek istenen bölgelere yapılan yatırımlar için farklı yatırım indirimi oranları uygulamaktadırlar. Ülkemizde de, bu uygulama mevcuttur. Ayrıca, ülkemizde yapılan yatırımlar üretimi ve verimi artırma yanında, ihracatı da artırmaya elverişli yatırımlar olması gerekmektedir.

(34) BİLDİRİCİ, s.34.

(35) Esfender KORKMAZ, a.g.m., s.61.

(36) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.26.

Yatırım indiriminden yararlanan müteşebbisler, vergi yükündeki azalma nedeniyle net gelirlerinde bir artış olur. İndirim sonucu elde edilen vergi tasarrufu yeni yatırımların finansmanında kullanılabilir (37). İşte burada devletin özellikle üretime ve ihracata yönelik yatırımları teşvik etmesi gerekmektedir. Örneğin, tasarruf edilen gelirlerin tekrar yatırımlara dönüşebilmesi için, ihracata yönelik yatırımlara daha yüksek yatırım indirimi oranı uygulanabilir. Ayrıca, yapılan yeni yatırımları da teşvik etmek için yatırım indirimi oranları yükseltilebilir. Yatırım indirimi oranınının yüksek olması, işletmeye yatırım indirimine isabet eden vergi kadar bir teşvik sağlamanın dışında ayrıca, bu teşvik kadar devamlı bir vergi avantajı da sağlamaktadır.

3. Hızlandırılmış Amortisman

Amortisman, işletmede bir yıldan fazla kullanılan ve yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan iktisadi kıymetlerin değerlerinin, usulüne uygun şekilde tesbit edilen oranlar üzerinden yok edilmesidir (38).

İşletmelerin aktifinde bulunan sabit kıymetler çe-

(37) Arif NEMLİ, Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası, Y.Güray Matbaası, İstanbul Un. Yay.No:2595, İstanbul, 1979, s.157.

(38) A.Aykan DOĞAN, "1980 Sonrası Türk Vergi Politikası", MALİYE DERGİSİ, S.63, Ankara, (Mayıs-Haziran 1983), s.19.

şitli amortisman yöntemleriyle amortismanına tabi tutulmaktadır. Bu yöntemlerden hızlandırılmış amortisman; işletmelerin sabit kıymetlerindeki gerçek aşınma payının daha büyük bir kısmını, gider olarak gelirden düşme imkânı sağlamaktadır. Hızlandırılmış amortisman, yatırımın gelecekteki gelirini, risk unsurunu ve likiditesini etkilediğinden yapılacak olan yatırım kararları üzerinde etkili olmaktadır. Konu vergi açısından ele alındığında, sonra yapılacak indirimden önce yapılması nedeniyle, işletmenin gelir oranında bir yükselme olacaktır (39).

Hızlandırılmış amortisman usulü yönteminin diğer bir yararı ise, işletme içinde kullanılabilir fonları artırmasıdır. Vergilerin ertelenmesi ile ortaya çıkan bu kullanılabilir fonlar, devletin işletmeye verdiği bir nevi faizsiz kredidir. Bu nedenle özellikle sermaye ve kredi piyasası yeterince gelişmemiş ülkelerde bu yöntem yatırımcı için önemli bir finansman imkânı yaratmaktadır (40).

Özellikle belirli bölgelere ve belirli yatırım alanlarına işletmelerin yatırım yapması isteniyorsa, bu alan ve bölgelere yatırım yapan işletmeler özellikle hızlandırılmış amortismandan yararlandığında yeni yatırımlar için daha çok fon sağlayabilirler (41).

(39) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.15-17.

(40) Esfender KORKMAZ, a.g.e., s.63-64.

(41) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.29.

Eğer, ihracata dönük yatırım mallarına daha yüksek oranda hızlandırılmış amortisman uygulaması getirilirse, bu uygulama ihracat üzerinde olumlu bir katkı sağlayabileceği gibi ihracata yönelik yatırımlar üzerinde de etkili olacaktır.

4. Yatırım Rezervi

Yatırım rezervi, işletmelere kazançlarının belirli bir kısmının yatırımlara ayrılmasını sağlayan bir uygulamadır. Yatırım rezerviyle işletme rezerv için ödeyeceği vergi kadar vergi indirimi kazanır. Böylece işletme yapacağı yatırımlar için fon sağlamış olur (42).

Yatırım rezervi işletmeye yalnız belli yatırımlarda kullanmak üzere, kazancın belirli bir oranındaki kısmını vergileme dışı bırakır. Sonraki yıllarda ise yatırımlarda kullanılan bu rezerv, vergiye tabi tutulur. Ayrıca yatırım rezervinden yalnız gelir elde eden işletmeler yararlanabilir. Bu nedenle yeni kurulan işletmelerin bu teşvikten yararlanması oldukça zordur. Yatırım rezervinden daha çok önceden kurulmuş ve kârlı durumda olup, yeni yatırımlara yönelen işletmeler yararlanabilirler (43). Bu durumda, ihracata dönük yatırımlar için yatırım rezervi teşvik edici bir nitelik taşımaktadır.

(42) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.26.

(43) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.36.

5. Vergi Oranlarında İndirim

Yatırımları ve ihracatı teşvik edici vergi uygulamalarından bir diğeri ise vergi oranı indirimidir. Vergi oranı indirimi işletmelerin kazançlarından büyük bir kısmının ellerinde kalmasını sağlar. Bu durumda, işletmelerin gelecekteki gelirleri yükselir (44). Vergi indirimi, ihraç malına göre değişebildiği gibi, yıllık ihracat değerine göre de değişebilmektedir. Ayrıca, ihracat potansiyeli olan sahalara yatırım yapan veya bazı sahalarda ihracata başlayan sanayi kolları vergi indiriminden yararlandırılabilir (45).

Vergi oranlarında indirime gitmek ve oranların ihracat yapılan alanlara ve mal çeşidine göre arttırıp azaltmak ihracat açısından önem taşımaktadır. Onun için, önemli bir teşvik tedbiri olan indirimle ihracattan azami ölçüde yarar sağlanmak isteniyorsa, indirimin uygulanacağı alanları iyi belirlemek ve teşvik tedbirlerinin etkin çalışmasını sağlamak gerekmektedir.

B. DİĞER MALİ TEŞVİK ARAÇLARI

İhracata yönelik olarak yapılacak kamu harcamaları yoluyla veya ihracat üzerindeki mali yüklerinin yeniden düzenlenmesi yoluyla bu teşvikler sağlanabilir.

(44) Ziyaettin BİLDİRİCİ, a.g.e., s.27.

(45) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, a.g.e., s.83.

1. Kamu Harcamaları Yoluyla İhracatın Teşviki

Günümüzde devlet faaliyetlerinin gelişmesiyle kamu harcamalarının milli gelir içerisindeki payının artması ister istemez kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki etkisini önemli ölçüde arttırmıştır (46). Bu nedenle, gelişitli ülkeler de kamu harcamaları ile ihracatı teşvik gereği duymaktadırlar.

Devlet doğrudan ihracatçıya sübvansiyon vererek, ihracata yönelik tesisler kurarak veya alt yapıya ilişkin yatırımlar yaparak, ihracatçıya yardımcı ve girdi maliyetlerini azaltıcı organizasyonlar sağlayarak, kamu harcamaları yoluyla ihracatı teşvik edici terbirler alabilir (47).

2. Vergi, Resim, Harç ve Benzeri Yükümlülüklerin Yeniden Düzenlenmesi Yoluyla İhracatın Teşviki

İhracatın teşvikinde, ihraç edilecek mal ve hizmetlerin üzerindeki vergi yükünü azaltmayı veya kaldırmayı amaçlayan tedbirlerde vardır. Bu tedbirler genellikle dolaylı vergilerle ilgilidir (48).

Vergilerle ilgili teşvik tedbirlerinden en etkili olanlarda bir tanesi de ihracatta vergi iadesidir. İhraç edilen malların maliyetine girmiş bulunan vergi, resim ve

(46) Aykut HEREKMAN, Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s.57.

(47) Türkan ÖNCEL, a.g.m., s.31.

(48) Esfender KORKMAZ, a.g.m., s.64-65.

harçlar ile benzeri etki yapan yüklerin, ihracatçıya geri verilmesi işlemi, ihracatta vergi iadesi olarak kabul edilir (49). İhracatta vergi iadesinden güdülen amaç, dar anlamda, ülke içinde üretilen mallara ihraç gücü kazandırmak, diğer ülkelerin aynı cins ve kalitedeki ürünleriyle dış piyasalarda rekabet olanağı sağlamak, geniş anlamda uzun dönemde ve ihracatı teşvik tedbirlerinin tümü içinde ihracatın yapısını değiştirmek ve işlenmiş ürün ihracatının toplam ihracat içindeki oranını yükseltmeyi amaçlamaktadır (50).

Hazine kaynaklarından karşılandığı için, ihracatta vergi iadesi bir sübvansiyon olarak nitelendirilebilir. Ancak, uluslararası alanda vergi iadesi uygulamasının yaygın olması ve bu piyasada ihraç mallarına rekabet olanağının sağlanması bakımından, gerekli bir tedbir olarak değerlendirilebilmektedir (51).

C. EKONOMİK TEŞVİK ARAÇLARI

Günümüzde vergi teşvik araçları dışında, çeşitli ülkeler, ekonomik teşvik araçlarıyla da ihracatı teşvik etmektedirler. Böylece uygulanan teşvik politikaları daha etkin ve günün şartlarına uygun bir hale getirilebilmektedir.

(49) Türkan ÖNCEL, a.g.m., s.33.

(50) 50 Yılda Türkiye'de İhracatı Teşvik Tedbirleri; Ticaret Bakanlığı 50.Yıl Yay.No:2, Ankara, 1974, s.12.

(51) Türkan ÖNCEL, a.g.m., s.33.

1. İhracatçının Maliyetlerini Azaltıcı Nitelikte Olan Teşvikler

İhracatçıya yatırım, üretim ve satış giderleri için verilen düşük faizli krediler bu teşviklerin başında gelmektedir (52). Burada amaç, ihracatçının mali gücünün sınırlı kaldığı alanlarda yardımcı olarak, onu ihracata yöneltebilmektir. Çünkü, ucuz kredi, ihracatçı için çok önemli bir imkândır (53). Bunun dışında ihracatçının girdi maliyetlerini azaltan diğer birtakım tedbirle de vardır. Bunlar arasında, ihracatçıya düşük fiyatla hammadde sağlama, indirimli navlun tarifeleri, enerjide düşük tarife uygulama, personel yardımı gibi konular önemli yer tutmaktadır.

2. İhracatçıya Birtakım Ekonomik Ayrıcalıklar Sağlayıcı Teşvikler

Bu teşviklerle, ihracatçıya birtakım ekonomik ayrıcalıklar sağlanmaktadır. İhracatçıya döviz tahsisinde öncelik vermesi, bunlardan biridir. Böylece döviz darboğazı karşısında ihracata yönelik yatırımlara ağırlık verilmiş olacaktır. Ayrıca gerçekleştirilen ihracat karşılığında sağlanan dövizin bir kısmı ihracatçının yararına kullanılabilir. Bunlar, doğrudan ihracatçının ithal gereksin-

(52) ÖNCEL, a.g.m., s.34-35.

(53) Rıdvan KARLUK, Türkiye'de ..., s.114.

meleri için öncelikle tahsis edilerek veya bir permi aracı ile ihracatçı tarafından satılmasına olanak verilerek bir ayrıcalık sağlanmış olur (54).

D. İDARİ VE TEKNİK TEŞVİK ARAÇLARI

Günümüzde ülkelerin ihracatlarını arttırabilmele-ri için yalnızca ihracatçıları birtakım mali ve parasal teşviklerle korumak yeterli değildir. Bunun yanında birtakım idari ve teknik teşvik araçları da gerekmektedir.

1. İhracatçıya Araştırma, Geliştirme ve Benzeri Yardımların Sağlanmasına Yönelik Teşvikler

Günümüzde, dış ticarete konu olan malların sayı ve niteliğinde hızlı teknolojik gelişmeye paralel olarak gözlemlenen gelişmeler sonucu, ihracatın artırılmasında araştırma ve geliştirme yardımlarının önemi artmıştır (55). Böylece yeni mallara ve yeni pazarlara yönelme teşvik edilmeye çalışılmaktadır. İhracatçıların araştırma ve geliştirmeyle ilgili yardımlardan yararlanmasıyla, ihracatta konu olan ürünler daha titizlikle seçilebilecek ve dış pazarlarda rekabet olanakları artabilecektir. Bunun yanın-

(54) Türkan ÖNCEL, a.g.m., s.35.

(55) Fikret ŞENSES ve Diğerleri, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Üyeliliğinin Dış Ticaretimize Etkileri, Türkiye Dış Ticaret Derneği Yayını, Ankara, (Ekim-1988), s.8

da, ihracatçılara lisans ve patent alma imkânı vermek ve ihracatta uzman eleman yetiştirmek gerekmektedir.

2. Pazarlama Kolaylığı Sağlanan Teşvikler

Az gelişmiş ülkelerin, ihraç ürünlerini pazarlayabilmeleri için devletin birtakım kolaylıklar sağlaması gerekmektedir. Çünkü, bu ülkelerin sanayisi henüz gelişme aşamasındadır. Ayrıca gelişmiş ülkelerin şirketleri gibi ürünlerini dış piyasalarda pazarlayacak ve bu konuda araştırma yapma gücünden yoksundurlar.

Devlet bunun için, ihracatçıya pazarlama kolaylıkları sağlamak, ürünlerinin dış ülkelerde tanıtılması amacıyla içerde fuar ve sergiler açmak, bunlardan dış ülkelerde de açılanlara ihracatçının katılmasını sağlamak, dış pazarlarla ilgili konularda bilgiler derlemek ve dağıtımını sağlamalıdır (56).

Türkiye'de ihracat teşviklerinin, tarihsel gelişimi ve mevcut vergi teşvik terbirleri nelerdir? Bundan sonraki bölümde de bu sorunun cevabını araştıralım.

(56) Türkan ÖNCEL, a.g.m., s.35.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİKLERİ VE DİĞER TEŞVİK TEDBİRLERİ

Bir ülkede uygulanan iktisat politikaları, ülkenin ekonomik yapısı ve sanayide ulaşılan aşamalarla yakından ilgili bulunduğundan ihracatı teşvik tedbirlerinin gelişme sürecini incelemek; alınan tedbirlerin zamanın koşullarına ne derece uygun olduğunu ve tedbirlerin başarısını saptama olanağı vereceği gibi, bu tedbirlerin geleceğe dönük çizgisinin belirlenmesine de yardımcı olacaktır(1).

İhracatı teşvik tedbirleri sürekli değişen ve gelişen ekonomik şartlara bağlı olarak dinamik bir çizgi takip etmektedir. Bu nedenle, kullanılan araçların nitelik ve niceliği zaman içinde oldukça büyük değişim ve gelişimi göstermektedir(2).

(1) Oktay GÜVEMLİ, " Türkiye'de Sanayii Özendirme ve Yönlendirme Önlemleri", 2. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, C.1, İzmir, 1981, s.451.

(2) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, a.g.e., s.118.

Bu bölümde, ülkemizde ihracatla ilgili vergi teşvik tedbirlerinin tarihsel gelişimi incelenecektir. Burada, kalkınma plânı öncesi ve sonrası dönemlerde vergi teşvik tedbirleri kısaca incelendikten sonra, ihracatla ilgili diğer teşvik tedbirlerinede kısaca değinilecektir. Daha sonra, mevcut vergi teşvik tedbirleri daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

I. TÜRKİYE'DE İHRACATLA İLGİLİ VERGİ TEŞVİKLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 1923- 1960 DÖNEMİ

1. Muamele Vergisi Kanunu İle İhracatın Teşviki

Türkiye'de ilk defa 1931 yılında, 1860 Sayılı Muamele Vergisi Kanunu(3) ile ihracat muameleleri vergi dışı bırakıldı.

Adı geçen kanunun 7. maddesinde şöyle deniliyordu(4):

"Ürünlerini münhasıran harice çıkaran müesseseler için muamele vergisi tahakkuk ettirilmez".

Bu kanun vergiden istisna edilen faaliyet kollarını arttırıyor, küçük işletme muaflığında daraltıyordu. Küçük işletme muaflığından yararlanmak için iki ve daha az işçinin işletmede çalıştırılması gerekiyordu. Kanunun bu yapısı işletmelerin büyümesine engel oldu. Nitekim işletmeler parçalanmış şekilde kuruluyor ve büyük işletmeler parçalanıyordu.

(3) DÜSTUR, 3.Tertip, C.12, s.921.

(4) DÜSTUR, 3.Tertip, C.12, s.923.

Vergi bu yapısıyla sanayileşmeye engel oluyordu. Verginin oranı savaş yıllarında % 10'dan, önce % 12,5'e daha sonra % 15'e yükseltildi(5).

Bu yıllarda getirilen vergiler, daha çok savaş koşullarının yarattığı vergilerdir. Vergiler daha çok devlet bütçesine gelir getirme ve savaşın finansman yükünü karşılamaya yönelikti.

Muamele Vergisi Kanunundaki ihracat istisnası dışında; o dönemde, vergi kanunlarında ihracatı teşvik edici hükümlere yer verilmemiştir.

2. Gider Vergileri Kanunu İle İhracatın Teşviki

Bu dönemde; Muamele Vergisi Kanunu yerine, 6802 Sayılı Kanunla(6) Gider Vergileri Kanunu yürürlüğe girdi.

Bu kanunda ihracat, İstihsal Vergisinden muaf tutulmuştu. Kanunun ihracat istisnasını düzenleyen hükümleri 6, 7, 8 ve 9'uncu maddeleriydi.

Bu kanunda, önce tecil, daha sonra terkin ve ihraç edilen malın bünyesine dahil vergili maddelerin iadesi esasına dayanan ihracat muafiyeti, birçok formalitelere bağlı kalmıştır. Ayrıca, vergi iadeleri de, ya hiç yapılmamakta veya uzamaktaydı. Bu durum, sistemin uygulanmasını ve etkinliğini

(5) İsmail TÜRK, " Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi", A.U.S.B.F. DERGİSİ, C.xxxvi, Ankara, (Ocak-Aralık 1988), No:1-4, s.340.

(6) DÜSTUR, 3.Tertip, C.37, s.1982.

güçleştiriyordu(7). Görüldüğü gibi, ihracatta istihsal vergisi istisnası ile ilgili vergi iadelerinin yapılmaması veya geç yapılması nedeniyle bu kanun da ihracatı teşvik etmekte yetersiz kalmıştır.

Bu dönemde, ihracatı artırmak için uygulanan, vergi teşvikleri ihracatı arttırmakta yetersiz kalmışlardır. Özellikle, İkinci Dünya Savaşı koşulları ve daha sonra ise 1946 yılında yapılan devalüasyon ihracatımız üzerinde etkili olmuştur. 1950 yılından itibaren, ülkemizde uygulanan liberal ekonomik politikası doğrultusunda alınan kararlar ve daha sonra 1958 yılında ekonomide uygulanan istikrar tedbirleri gibi koşullar ihracatımız ve dış ticaretimiz üzerinde etkili olmuştur. Yani devalüasyon sonucu uygulanan kur politikaları yanında özellikle vergi sistemimizde ihracatı arttırmaya yönelik teşvik tedbirleri de, ihracatımızı arttırmada etkin olabilirdi. Fakat, bu yönde yeni teşvikler getirilmemiştir.

B. 1960 SONRASI DÖNEM

Türkiye'de 1960 Anayasası ile birlikte kalkınma plân ve programlara bağlanmıştır. Bu dönemde, ülkemizde uygulanacak iktisat politikasının kalkınma plânlarına göre yürütüleceği hükme bağlanmış ve bu plânları hazırlamak ve uygulamalarını izlemek üzere "Devlet Plânlama Teşkilatı (D.P.T.)" kurulmuştur. İlk plânın uygulanmaya konduğu 1963 yılından iti-

(7) Tacettin GÜVEN, "Türk İstihsal Vergisi Uygulamasının Yaratdığı Sorunlar", TÜRKİYE'DE İSTİHSAL VERGİSİNİN SANAYİ'E ETKİLERİ, İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 1975, s.62-63.

baren ülkemizde plânlı döneme geçilmiştir. Türkiye ekonomisi yeni kurulan D.P.T. tarafından düzenlenen 5'er yıllık plân-lara göre yürütülmüştür(8).

Şimdi bu dönemde, ihracatta uygulanan vergi teşvik tedbirlerini kısaca inceleyelim.

1. İhracatta Vergi İadesi

Daha önce 6802 Sayılı Kanunda yer alan ihracatta istihsal vergisi istisnası, uygulamada bir takım güçlükler yaratmış ve vergi iadeleri yapılamamaktaydı. Bu güçlükleri gidermek için ayrıca, başka kanunlara da ihtiyaç vardı.

Bunu sağlamak için, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı(B.B.Y.K.P.)'da ihracatta vergi yönünden teşvik tedbir-leri alınması gerektiği, özellikle ihraç mallarının maliye-tine giren bütün dolaylı vergilerin gümrük kapısında ihracat-çıya geri verilmesini sağlayacak pratik bir vergi düzenine ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Nitekim, ihracatın teşvikiyle ilgili olarak 261 Sayılı "İhracatı Geliştirmek Amacı ile Ver-gilerle İlgili Olarak Hükümetçe Alınacak Tedbirlere Dair Ka-nun" 5 Temmuz 1963 yılında yürürlüğe girmiştir(9).

261 Sayılı Kanunla, ihraç edilen ürünlerin maliye-tindeki vergi yükünü yeterli düzeyde gidermenin ancak global

(8) Ticaret Bakanlığı Yayını, a.g.e., s.12.

(9) Nedim İBRAHİMHAKKIOĞLU, Plânlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası, İGEME 36 Nolu Dış Ticaret Bülteni Eki, No:107, Ankara, 1986, s.4.

bir vergi iadesiyle mümkün olabileceği sonucuna varıldığından, bu yükü gidermek amacıyla Bakanlar Kurulu'na vergi iadesi yapmak yetkisi tanınmıştır. İlk vergi iadeleri Mart 1964 tarihinde yapılmaya başlanmıştır(10).

Vergi iadesi uygulamasının temel amacı, ülkemizdeki sanayi ürün ihracatını arttırarak ihracatta yapısal değişme sağlamak ve ihraç ürünlerimize uluslararası pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktır.

2. İstihsal Vergisi İadesi

Daha önce 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu ile getirilen ihracatta istihsal vergisi istisnası ile ilgili iadelerin, ihracatçılara geri verilmesinde çeşitli güdüklerle karşılaşıldığını belirtmiştik.

Bu güdükleri gidermek üzere; 7.8.1970 tarih ve 7/1115 Sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan, "İhracatta İstihsal Vergisi İadesi Uygulamasına Dair Karar" ın 5'inci maddesinin (b) fıkrasında, ülke içinde eldeğıştirdikten sonra ihraç olunan istihsal vergisine tabi olup vergisi ödenmiş malların istihsal vergisinin iadesinin sağlanacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda mamullerini ihraç eden veya ihraç edilmek kaydıyla ihracatçılara teslim eden imalâtçılar, ihraç edilecek madde veya mamulün yapımında veya ambalajlanmasında, kullanacakları 6802 Sayılı Kanun çerçevesinde istihsal vergisine tabi tutulan madde veya malzemeleri DPT. Teşvik Uygulama Başkanlığı'ndan alacakları belgelere istinaden bu vergiden

(10) Ticaret Bakanlığı Yayını, a.g.e., s.12.

muaf olarak teslim olmaktadır. Bu muafiyetin şartları ve uygulama esasları Teşvik Uygulama Başkanlığı tarafından belirlenmiştir(11).

1980 yılına kadar, getirilen vergi teşvikleri ihracatımızı ve özellikle sanayi ürün ihracatımızı artırmada yetersiz kalmıştır. 261 Sayılı Kanunla Getirilen İhracatta vergi iadesi uygulamasında, istenen sonuçları vermemiştir. 1980 yılına kadar vergi teşviklerinden ziyade, Dünyada meydana gelen ekonomik ve siyasal gelişmeler ve özellikle 1970'li yıllarda Meydana gelen petrol krizi ve bu krizin ülkemiz ekonomisinde yarattığı olumsuz şartlar ihracatımızı etkilemiştir. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi hükümetlerin yaptıkları devalüasyonlar ve diğer ekonomik kararlar ihracat üzerinde daha etkili olmuştur. 1970 yılında da, benzer bir devalüasyon yapılmıştır. Fakat, ihracatımızı artırmak için yapılan devalüasyonlar ve alınan ekonomik tedbirlere rağmen 1980 yılına kadar ihracatımızdan beklenen artış bir türlü gerçekleştirilmemiştir.

II. DİĞER TEŞVİK TEDBİRLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. 1923 - 1960 DÖNEMİ

Bu dönemde ihracatla ilgili olarak uygulanan teşvik tedbirlerini açıklamak için öncelikle, özellikle o dönemin iktisadi koşullarını açıklamak yararlı olacaktır.

(11) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, a.g.e., s.136.

19. yüzyıl boyunca sanayileşme sürecini tamamlamış olan Batı Avrupa 20. yüzyılın ilk yarısında ekonomik alanda güçlenmişti. Buna karşılık Osmanlı Devleti sanayileşme hamlesini yapamamış ve tarıma büyük ölçüde bağlı bir ülke idi. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı ekonomik yandan zayıf olan yurdumuzu daha da zor bir duruma düşürmüştü(12).

Dış ticaret alanında, Osmanlı Devleti batıya bağımlıydı. Bu ülkelerle dış ilişkileri gelişen devletin ekonomisi zamanla dış borçlarla varlığını sürdürebilen bir duruma geldi. İhracat, devletin son yıllarında ithalatın yalnız % 60 gibi bir bölümünü karşılamaktaydı(13).

Ulusal kurtuluş mücadelesi devam ederken, 20 Şubat 1923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi o günün ekonomik yapısını belirlemek ve yön verebilmek amacıyla toplanmıştı. Kongrede bu yönde çeşitli kararlar alınmıştı(14). Kongrede daha çok sanayinin teşviki için önemli kararlar alınmış fakat ihracatı teşvik edici bir tedbir getirilmemiştir.

Daha sonra İzmir İktisat Kongresi kararları doğrultusunda, 28 Mayıs 1927 tarihinde "Teşvik-i Sanayi Kanunu" 15 yıllık bir süre için yürürlüğe konmuştur. Bu kanunla özel sektöre çeşitli bağışıklık ve ayrıcalıklarla geniş teşvik ted-

(12) Bilge Aloba KÖKSAL-A.Râsîh İLKİN, Türkiye'de İktisadi Politikanın Gelişimi(1923-1973), Bınbırdirek Matbaası, 1973, s.3.

(13) Yakup KEPENEK, Türkiye Ekonomisi, O.D.T.Ü.İ.İ.B.F. Yay. No:46, Ankara, 1983, s.26.

(14) Geniş bilgi için bkz.: A.Gündüz ÖKÇÜN, Türkiye İktisat Kongresi, 1923-İzmir, Haberler, Belgeler Yorumlar, A.Ü. S.B.F. Yay.No:262.2.B., Ankara, 1971, s.389-437.

birleri tanındı(15). Fakat, bu kanun ihracatla ilgili bir teşvik tedbiri getirmemiştir. Ancak bu kanun, sanayiye ilginin uyanmaya başlamasını sağlamak ve cumhuriyetin ilk yıllarında başvurulan bir ekonomi politikası olmak özelliği açısından önem taşımaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkemizde sanayi gelişmemiş bir düzeydeydi. Bu nedenle, ihracatımız da gelişmemiş ve ihraç ürünlerimiz çok sınırlı idi. Alınan tedbirlerden çoğu, yerli sanayimizi korumak ve geliştirmek amacına yönelikti. Sanayimizi geliştirmek amacıyla 1934 ve 1938 yıllarında 1. ve 2. sanayi plânları uygulanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşının başlaması ile bu plânın tam olarak gerçekleştirilmesi mümkün olmamıştır.

1960 yılın'a kadar, ihracatı teşvik amacıyla devlet tarafından, direkt teşvik edici tedbirler getirilmemiştir. Ancak, yapılan devalüasyonlar ve kur ayarlamaları politikası ihracat üzerinde etkili olmuştur. Şimdi, bu politikaların ihracat üzerindeki etkilerini kısaca inceleyelim.

1. 1946 Yılında Yapılan Devalüasyon İle İhracatın Teşviki

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle birlikte çeşitli ülkeler, bozulan dünya ticaret dengesini düzeltmek, uluslararası ödemeler sistemini düzeltmek çareleri üzerinde

(15) Bilge Aloba KÖKSAL-A.Râsih İLKİN, a.g.e., s.86-90.

durmaya başlamışlardı(16).

Türkiye bu çalışmalardan uzak kalamazdı. Bu nedenle, Türk Lirası 1946 yılında devalüe edildi. İthalat üzerindeki kısıtlamalar hafifletildi. Devalüasyonla, bir dolar 1.30 lira iken bu değer 7 Eylül 1946 günü 2.81 liraya çıkartıldı. Yani, paramız % 116 oranında değer kaybına uğradı(17).

Devalüasyon kararı ile ihraç mallarımızın yabancılar için daha da ucuzlaması sağlanmış fakat bunun yanında, ithalatın pahalılaşması nedeniyle sanayi ürünlerinin maliyeti yükselmiş ve sonuçta ihracattan beklenen gelişme sağlanamamıştır.

2. 1958 Yılında Yapılan Devalüasyon ile İhracatın Teşviki

1950'li yıllar çok partili döneme geçiş yıllarıdır. İşbaşına gelen parti, liberal bir ekonomi politikası benimsemişti.

Ülkemizde 1950 yılında itibaren uygulanmasına başlanan liberal ekonomi politikası, dış ticaret alanında liberal birtakım hükümler getirmesi dışında, halkın satınalma gücünün arttırılması, tüketim eğiliminin hızlandırılması suretiyle üretimin arttırılabileceği şeklindeki görüşler benim-

(16) Erhan BENER, "Türkiye'de Dış Ticaret Rejimi", DIŞ TİCARET VE EKONOMİK GELİŞME, EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONFERANS HEYETİ, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1969, s.165.

(17) Arslan Başer KAFAOĞLU, Enflasyon(Gelişmemiş ve Azgelişmiş Ülkelerde), 2.B., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981, s.176.

senmiştir. Ancak, üretim kapasitesinin arttırılması amacıyla yapılan yatırımlar enflasyona neden olmuş, enflasyonla birlikte talep hacmini karşılayacak miktarda ve kısa zamanda üretim artışını sağlanamaması sonucu, ithalat eğilimi artmıştı. Ayrıca bu dönemde, ülkenin dış borçları artmış bu durum da dış ticaretimizde tıkanıklıklar ortaya çıkarmıştır. Sonunda, 1950'den beri takip edilen iktisadi politikanın gerek içte ve gerekse dıştaki durumumuzu ağırlaştırması üzerine, 4 Ağustos 1958 tarihinde istikrar tedbirleri uygulamaya konulmuş ve devalüasyon yapılmıştır(18).

4 Ağustos 1958 devalüasyonu ile, dolar kuru 2.80 liradan 9 liraya çıkarılmış (ithalat pahalılaşmış) ve ihraç ürünlerimiz yabancı alıcılar için ucuzlatılmıştır. Ayrıca, emisyonun kontrol altına alınması, kredilerin kontrolü, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (K.İ.T.) fiyat zamları, bütçe denkliği sağlanması gibi enflasyonla mücadele yöntemleri uygulamaya başlanmıştır(19).

Bu dönemde, ihracatı teşvik için yapılan devalüasyon ekonominin olumsuz bir döneminde uygulanmış ve bu yönde gerekli iktisadi tedbirler alınmadığından, ihracat artışı beklenen düzeyde gerçekleştirilmemiş ve dış ticaret açığı büyümüştür.

(18) Erhan BENER, a.g.m., s.169-170.

(19) İlhan ÖZER, Türkiye'de 1970 - 1983 Dönemi Enflasyonu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı A.P.K.K. Yay.No:1984/261, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984, s.33.

B. 1960 SONRASI DÖNEM

Türkiye plânlı kalkınma dönemlerine girdikten sonra, ihracatı teşvik etmek amacıyla, ihracatçılara birtakım finansman ve kredi kolaylıkları getirilmiştir.

Bu dönemde, kalkınma plânının yürütülmesini kolaylaştırmak amacıyla 22.7.1967 tarih ve 933 Sayılı "Kalkınma Plânının Uygulanması Esasına Dair Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanunun ihracatı teşvik ve döviz gelirlerini arttırmak amacıyla getirilmiş olan 3'üncü maddesinin önemli hükümleri yapılan iptal başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. Yanlız, ihracatın kalkınma plânı ve yıllık programlar çerçevesinde geliştirilmesi ve düzenlenmesi için gereken tedbirlerin Bakanlar Kurulu Kararnameleri ile alınacağı hakkındaki bendi ile tüm teşvik tedbirlerini yürütmek üzere başbakanlığa bağlı olarak "Yatırımlar ve İhracatı Geliştirme ve Teşvik Bürosu" nun kurulmasını öngören hükümleri yürürlükte kalmıştı(20). Görüldüğü gibi önemli hükümleri iptal edilen bu konu ihracatı teşvik etmekte yetersiz kalmıştır.

1960 sonrası dönemde, ihracatı teşvik etmek amacıyla ihracatçılara getirilen finansman kolaylıkları ve sağlanan kredileri kısaca açıklayalım.

(20) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, a.g.e., s.129.

1. İhracatçılar İçin Getirilen Finansman ve Kredi Kolaylıklar Yoluyla İhracatın Teşviki

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı (İ.B.Y.K.P.) döneminde teşvik araçlarının kapsamı genişletilmiştir. İhracatta vergi iadesi dışında, ihracatın geliştirilmesi ve teşvikiyle ilgili tedbirlerin hazırlık çalışmalarına 1968 yılında başlanmıştır.

Bu plân döneminde, bütün ihracat fırsatlarının en geniş ölçüde değerlendirilmesi ve yatırımların çeşitli faaliyetler arasında dağılımında ihracata yönelen faaliyetlere öncelik tanınması ile olarak benimsenmiştir(21).

İkinci plân döneminde, ihracatın plânda öngörülen düzeyde gerçekleşmesini sağlamak için 16.9.1968 tarihinde 6/10649 Sayılı "İhracatın Teşviki ve Geliştirilmesi Esaslarına Dair Karar" yürürlüğe girmiş; bu kararla ilk defa kısa vadeli düşük maliyetli ihracat kredisi olanağı sağlanmıştı (22).

Bu dönemde ilk defa, açılacak ihracat kredileri ve ihracat işlemleri ile ilgili olarak bankaların ve sigorta şirketlerinin yapmış oldukları bütün işlemler dolayısıyla kendi lehlerine nakten veya hesaben aldıkları paralar 6802 Sayılı Gider Vergileri Kanunu'na göre alınmakta olan Banka

(21) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, T.C.Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1968, s.119.

(22) Ticaret Bakanlığı Yayını, a.g.e., s.24-25.

ve Sigorta Muameleleri Vergisinden ve 488 Sayılı Kanun'daki Damga Vergisi ve başka kanunlarda yer alan resmi ve harçlardan istisna edilmiştir(23).

Bu dönemde ayrıca, ihracatı geliştirme ve teşvik fonu kurulmuştur. Geliştirme ve teşvik fonunun oluşturulmasında asıl amaç, Türk ekonomisinin gelişebilmesi için özel olarak desteklenmesi gerekli olan yatırımların finansmanını sağlamak ve bu yatırımları ihracata yöneltmektir.

Bunların yanında, imalatçı-ihracatçılara proje bazında döviz tahsisi ve ihracat senetlerine düşük faizle re-eskont imkanları da getirilmiştir.

Ihracatçılara tanınan finansman kolaylıklarına rağmen bu tedbirler ihracatımız üzerinde fazla etkili olamamıştır. İç ve dış siyasal ve ekonomik gelişmeler dış ticaretimiz üzerinde daha fazla etkili olmuştur. Birinci plânda, ülkemizde ithal ikamesine yönelinmesi nedeniyle dışa açılma geri plânda kalmıştır. İkinci plân döneminde, 1970 yılında yapılan devalüasyonun ihracat üzerinde olumlu etkisi olmuş, yurt dışından gelen işçi dövizleri artmış, bu da dış ticaret açığının kapatılmasında kolaylıklar sağlamıştır.

Daha sonra ülkemizde yeni bir plân dönemine girilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı (Ü.B.Y.K.P.) döneminde ülkemizde uygulanacak ihracat politikası şöyle belirtilmiştir(24):

(23) Ticaret Bakanlığı Yayını, a.g.e., s.25.

(24) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, T.C.Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1972, s.896.

"Ü.B.Y.K.P.'da öngörülen ihracat hedefi önceki dönemde gerçekleştirilen ihracat dış hızının yükseltilmesini gerektirmektedir. Geleneksel ürünler ihracatını artırma olanakları sınırlı olduğundan, toplam ihracatın artırılması, ihraç ürünlerinin çeşitlenmesine ve toplam ihracat içinde, özellikle sınai ürünlerin payının artmasına bağlıdır."

Fakat bu dönemde de, ihracatın artırılması ve ihracat yapısının sanayi ürünleri lehine değiştirilmesi öngörülmesine rağmen bu değişim sağlanamamıştır.

Çünkü bu plân döneminde, ihracatın teşvikiyle ilgili yeni tedbirler getirilmemiştir. Nedeni ise ilk iki plân döneminde ihracatın teşviki konusundaki ana ilkelerin belirlenmiş olması ve uygulamanın bu ilkeler doğrultusunda oldukça yerleşmiş bir düzene kavuşmuş olmasını gösterebiliriz. Bunun yanında, plân döneminde sürekli değişen hükümetlerin ihracat ile ilgili tutumlarının da yeni ve geniş kapsamlı çalışmalara yönelmeyi engellediğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca Dünya Petrol Fiyatlarında meydana gelen artışlar Türkiye'nin ihracatını da etkilemiştir. Petrol Fiyatlarındaki artış, ithal girdilerinin fiyatlarını önemli ölçüde arttırmıştır. İthalatın pahalılaşması ise ihracatı ve özellikle sanayi ürün ihracatının yeterli şekilde artmasını engelleyen nedenlerdendir.

Türkiye'de Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı (D. B.Y.K.P.) döneminde ihracat politikası değişmiş, ve ihracatta dayalı bir sanayileşme politikası takip etmeye başlamıştır.

Bu dönem, hızlı bir sanayileşme ve buna kaynak sağlanacak kuramsal düzenlemeler ve ihracatta önemli atılımlar içermektedir. Nitekim, bu plân döneminde bu yönde kararlar alınmıştır.

D.B.Y.K.P. döneminde ihracatı arttırmak üzere dışarıya satılan ürün türlerinin artırılacağı, yatırımların uzun dönemde ihracat imkânları sağlanan pazarlar gözönünde tutularak plânlanacağı ihracatla ilgili bürokratik engellerin ortadan kaldırılacağı, ihracatı geliştirici kredi imkânlarının arttırılacağı öngörülmüştür(25).

Bu plân döneminin değerlendirilmesinde birkaç dönüm noktası vardır. Plân döneminin başlarındaki farklı görüşlü iktidar değişiklikleri dışındaki iki önemli olay 24.1.1980 tarihli iktisadi tedbirler, ikincisi de, 129.1980 tarihindeki iktidar değişikliğidir.

1979 yılının sonlarında Türkiye ekonomisi dar boğazlara girmişti. Pahalılıklarla yokluklar ve karaborsa baş göstermişti. Had safhaya ulaşan döviz kıtlığına bir ferahlama getirebilecek olan dış kredi kaynaklarını da daha önce moratoryuma başvurmakla kurutmuştuk. Sanayiden ticarete kadar, herşeyin devletin düzenlediği bu sistem politikalarındaki başarısızlıkların da ilavesi ile adeta felç olmuştu(26).

(25) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, T.C. Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1978, s.264.

(26) İbrahim KAVRAKOĞLU, Dengeli Gelişme İçin Ekonomi Politikaları, Boğaziçi Ün. Yay.No:465, İstanbul, 1990, s.9-10.

Türkiye ekonomisinin içine düştüğü bunalımdan kurtarılması amacıyla, Hükümet bir Ekonomik İstikrar Tedbirleri paketi hazırlamış ve 24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya koymuştur. Bu tedbirlerle ekonomide bir yapı değişikliğine gidilmek istenmiş ve ihracata yönelik sanayileşme politikası benimsenmiştir. 24 Ocak tedbirleri ile geçmiş ekonomik politikalardan kesin bir dönüş olmuştur.

24 Ocak kararları çerçevesinde ihracatın teşvik edilmesine yönelik politikalardan birisi de kur politikasıdır. Türkiye'de, 1973'den beri döviz kurlarında belirli aralıklarla ayarlamalar yapılmaktaydı. Ancak buna rağmen Türk Lirası yine de aşırı değerlenmiş durumunu koruyordu.

24 Ocak kararlarını izleyerek 1 Amerikan Doları 47 liradan % 48.6 oranında devalüe edilerek, 1 Dolar 70 Türk Lirası oldu. Mayıs 1981'de Merkez Bankası "günlük kur" saptamaya başladı. Böylece bir yandan Türk Lirasının dış değerinin sürekli düşürülerek ihracata teşvik sağlanması, diğer taraftan da, kur ayarlamasının bir siyasi sorun olmaktan çıkartılması amaçlandı(27).

Türkiye'de 1980 yılında yürürlüğe konulan ekonomik politikalar, genel olarak "Serbest Piyasa Modeli" çerçevesinde oluşmuştur. Ayrıca, bu dönemde benimsenen "dışa dönük sanayileşme stratejisi" nde gerçekçi döviz kuru uygulaması yanında, ithalât ve ihracat rejimlerinde gerçekleştirilen serbest, gerçekçi faiz politikası, ve benzeri ekonomik politika

(27) Gülten KAZGAN, a.g.e., s.392-393.

araçları kullanılmıştır(28).

Bu plân döneminde, ihracatla ilgili tüm teşviklerin Başbakanlık Devlet Plânlama Teşkilatına bağlı Teşvik ve Uygulama Başkanlığı tarafından yürütüleceğini hükme bağlanmış ve bu konuda Bakanlar Kurulunun 8/182 Sayılı "İhracatı Teşviki Kararı"(29) yürürlüğe girmiştir. İhracatı teşvik kararı, belgeli ihracat kredilerinin kullanma esaslarını tespit etmiştir.

Bu dönemde, 1980 yılı öncesinde uygulanan ihracat kredileri kapsamı daha da genişletilerek uygulamaya konulmuştur. Belgeli ihracat kredileri yanında, ihracatı teşvik kararına ek karar (30) ile belgesiz ihracat kredi sistemi getirilmiştir. Bu sistem ile özellikle ihracatçıların dışında ihracat yapan ihracatçılar belge almaya gerek duymadan krediyi kullandıracak bankaya bizzat başvurmaları yeterli hale getirildi. Ancak, bu uygulamanın birtakım sakıncalarının görülmesi üzerine bu sistemin uygulama alanı daraltılarak belgeli ihracat kredisi tekrar yaygınlaştırıldı.

Yaş meyve ve sebze kredileri için, ihracatı Teşvik Fonundan yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracatı yanında, daha sonra 81173 Sayılı İhracatı Teşvik Kararı ile geliştiri-

(28) Erkut ONURSAL, "Kalkınma Plânları ve Hükümet Programları Çerçevesinde Türkiye'nin Ekonomik Siyaseti", HAZINE VE DIŞ TICARET DERGİSİ, S.6.Ankara, (Haziran-1990), s. 31.

(29) Geniş bilgi için bkz.: 8/182 Sayılı İhracatı Teşvik Kararı 25.1.1980 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

(30) 30.9.1980 tarih ve Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

len ihracatçı Sermaye Şirketlerine(Dış Ticaret Şirketleri) tahhütlerinin % 90'ı oranında bu fondan kredi kullandırılmaya başlandı. Fonun kaynakları arttırıldı. Buna rağmen kredi taleplerinin hızla artması nedeniyle fonun kaynakları kısa sürede tükendi. Bunun üzerine yaş meyve, sebze ihracatçılarına da reeskont kaynağından kredi verilmeye başlandı(31).

1985 yılından itibaren ise her türlü ihracat kredisi kaldırılmıştır. Firmalar bu tarihten sonra finansman ihtiyaçlarını prefinansman veya döviz kredisi yolu ile sağlama yoluna gitmişlerdir(32).

2. Getirilen Yeni Tedbirler Yoluyla İhracatın Teşviki

15.12.1984 tarih ve 84/8860 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu" kurulmuştur(33). Buna göre, "Kalkınma plânı ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak ihracat ve yatırımlarda kaynak kullanımını desteklemek yoluyla banka kaynaklarının bu sahalara yönlendirilmesini ve ihtisas kredilerinde kredi maliyetlerinin düşürülmesini sağlamak için T.C.Merkez Bankası bünyesinde, "Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu" kurulmuştur.

(31) Ethem KULHAN, "Türkiye İhracatı ile İhracat Teşviklerindeki Gelişmeler ve 1986 Yılı Uygulamaları", YATIRIMLARDA VE İHRACATTA TEŞVİK POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI, Marmara Un. Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay.No:4, İstanbul, 1986, s.414.

(32) KULHAN, s.415.

(33) 15.12.1984 tarih ve 18606 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

Bu plân döneminde ayrıca, ihracatçılara döviz tahsisleri, geçici kabul rejimi, orman sanayi ürünlerine ihraç gücü kazandırılması tedbirlerine de günün şartlarına uygun olarak yeniden işlerlik kazandırılmıştır.

Bu dönemin kısa bir değerlendirmesine gelince 24 Ocak tedbirleri ve onu izleyen kararlarla birlikte ihracatı teşvik tedbirlerine önem verilmiş ve yeni tedbirler getirilmiştir. Bu tedbirler ihracatçılara büyük imkânlar sağlamış ve özellikle sanayi ürün ihracatımızda büyük artışlar sağlamıştır. Dış ticarete liberal bir politika uygulanması sonucu ihracat artışı ile birlikte ithalatta da artış sağlanmıştır. İthalatta sağlanan artış ekonominin gelişmesi için gerekli ihtiyaçların da karşılanmasını sağlamıştır.

Ayrıca, bu dönemde, ihracatta görülen gelişmede yatırımların da etkisi olmuştur. Bunun yanında mevcut sınıai tesislerdeki kapasite kullanımının arttırılması ve dolayısıyla da verimliliğin yükseltilmesi ihracatımız üzerinde olumlu bir etki meydana getirmiştir.

Dördüncü Plân dönemini takiben yeni bir plân dönemine girilmiştir. Bu plân döneminde de ihracat yine göndemdeki yerini korumuştur. Şimdi bu plân döneminde ihracata yönelik tedbirleri kısaca inceleyelim.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı(Beşinci B.Y.K.P.) döneminde ihraç ürünlerini coğrafi açıdan uzak bulunan pazarlarda tanıtılmasına çalışılacağı, potansiyel pazarların değerlendirilmesi için ihracatçılara destek olunacağı, potan-

siyel ihraç gücü olan malların teşvik tedbirleriyle rekabet gücüne kavuşturulacağı vurgulanmış, serbest döviz sistemine geçiş ortamı hazırlanacağı belirtilmiştir(34).

Bu plân döneminde, ihracat teşvikinin amacı belirtilirken, hedeflenen politika da saptanmıştır. İhracatın teşvikinde temel amaç; ihracat hacminin artırılması, artışın süreklilik kazanması, ihraç ürünlerinin çeşitlenmesi ve toplam içinde sınai ürün ihracatının artırılması olarak tespit edilmiştir(35).

Bu plân döneminde ihracatta vergi iadesinde değişiklik yapılmıştır. 1.12.1986 günü yayımlanan ve 1.1.1987' de yürürlüğe giren 86/11237 Sayılı "İhracatta Vergi İadesi Kararı" na göre, uygulanacak vergi oranları, beş ayrı listeye göre farklılaştırılmıştır. İhracatta vergi iadesi listeleri, 1, 2, 3, 4 ve sıfır vergi iadesi ismini taşımaktadır. İade oranları ise buna bağlı olarak farklılık göstermiştir. Sağlanan vergi iadesi oranı ile liste numarası yanısıra, gerçekleştirilen ihracat miktarı arasında da bağlantı kurularak ek vergi iadesi ödeme olanağı yaratılmıştır(36). Fakat daha sonra Avrupa Topluluğuna entegrasyon çalışmaları doğrultusunda, ihracatta vergi iadesi topluluk kurallarına ters düşmüş; dolayısıyla ihracatta vergi iadesi uygulaması 1.1.1989 tari-

(34) Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1985, s.30.

(35) Beşinci B.Y.K.P., s.32.

(36) Mustafa ALTINTAŞ, "Ocak 1987'de Yürürlüğe Konulan Dışsatımı Özendirme Kararı ile Dışsatımda Vergi İadesi", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGİSİ, S.25, Ankara, (Ocak-1987), s.8.

hinden itibaren kaldırılmıştır. Ancak bu tarihten önce ihraç edilen ürünlere ait vergi iadeleri bu tarihten sonra da ödenmiştir.

Bu plân döneminde, 13.12.1986 tarih ve 86/11282 Sayılı Karar ile dışticaretin ülke ekonomisinin yararına düzenlenmesini sağlamak amacı ve fiyat kararlılığının sağlanması için Merkez Bankası bünyesinde "Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu" oluşturulmuştur. Bu kararlar, fonun tarımsal girdilerin sübvansiyonu, üreticinin fiyat hareketlerinden korunması, ihracatın geliştirilmesi, ihracata dönük yatırımların finansmanı, ihracat sigortası kuruluncaya kadar ihracatın sigorta faaliyetlerinin finansmanı amacıyla dönük olarak, Para ve Kredi Kurulu Kararı ile kullanılacağı belirtilmiştir (37).

Türkiye'de Beşinci B.Y.K.P. döneminde ihracatın arttırılmasında 1980 yılından itibaren uygulanan teşvik tedbirleri ve özellikle bu dönemde vergi iadesi oranlarının yeniden düzenlenmesi ile Destekleme Fiyat İstikrar Fonunun etkisi olmuştur.

Ayrıca, ülkemizde ihracatın 1980-1988 yılları arasında dört kat arttırılmasında uygulanan kur politikası da teşvik tedbirleriyle etkili olmuştur. Bu araçların kullanımından doğan aksaklıklar yüzünden, bazı teşvik tedbirleri kal-

(37) Mustafa ALTINTAŞ, a.g.m., s.9.

dırılmıştır.

Türkiye'de yüksek faiz politikası nedeniyle kredi maliyetlerinin pahalı hale gelmesi, yatırımların yavaşlamasına ve üretimin durgunlaşmasına yol açmış, fiyatlar ise önemli ölçüde artmıştır. Bu dönemde Türk parasından kaçışı önlemek amacıyla getirilen terbirlerden birisi de hükümetin döviz kurları üzerindeki denetimini artırması olmuştur. Böylece kur politikası, ihracatı teşvik edici bir unsur olmaktan çıkmıştır. Ayrıca, ihracatı teşvik tedbirleri içinde etkili bir tedbir olan ihracatta vergi iadelerinin kaldırılması da ihracatı olumsuz yönden etkilemiştir. Bu parasal teşvikin olumsuz etkisini telafi etmek üzere kredi, garanti ve sigorta gibi teşvikler getirilmiştir. Türk Eximbank, kredi, garanti ve sigorta programlarında yeralan yeni finansman teknikleri ile ihracatçıyı desteklemektedir(38).

III. MEVCUT VERGİ TEŞVİK TEDBİRLERİ VE UYGULANIŞI

Şu anda yürürlükte olan ve ihracatı teşvik eden vergi tedbirleri, Kurumlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi Kanunlarında düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu kanunlarda yere alan teşvik tedbirleri ve uygulanişı burada inlecelenecektir.

(38) İktisadi Rapor, T.O.B.B. Yay.No:165, Ankara, 1990, s.279.

A. KURUMLAR VERGİSİ KANUNU'NDA YER ALAN TEŞVİKLER

5422 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer alan ihracatı teşvik edici hükümler, bu kanunun 8'inci maddesinde 17 bent halinde sayılan istisnalar içerisinde düzenlenmiştir. Bu istisnaların bir kısmı, ihracatı direkt teşvik ederken diğerleri ise, hizmet ihracatını da teşvik etmek ve böylece yurda giren döviz kazançlarını artırmaya yönelik tedbirleri içermektedir.

Kurumlar Vergisinde yer alan bu istisnalar sanayi ürünleri, tarım ürünleri ve döviz kazandırıcı bazı faaliyetlere tanınarak, özellikle imalât sanayi ürünlerinin ihracatını olumlu yönden etkilediği gibi ayrıca, hizmet ihracı yoluyla döviz gelirlerinde de artış sağlamaktadır. Yanlız kurumlar vergisi mülkelleflerine tanınan bu istisnalar ile, şirketleşmeyi yaygınlaştırmak ve üretici kurumların ihracata yönelmesini teşvik etmek amacını da taşımaktadır. Şimdi Kurumlar Vergisi Kanunu'ndaki bu tedbirleri inceleyelim.

1. Sanayi Ürünü İhracat İstisnası

1981 yılına kadar, sanayi ürünü ihracatı, "Vergi İadesi" tedbirleri ile teşvik edilmek istenmiş, ancak belli bir politika gerçekleştirilememiştir. Zaman zaman sanayi ürünleri yanında, yaş meyve ve sebze ihracatıda vergi iadesi listelerinde yer almıştır. 1.1.1981 tarihinden itibaren 2362 Sayılı Kanun(39) ile sanayi ürünü ihracı istisnası ver-

(39) 27.12.1980 tarih ve 17203 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

gi iadesinden ayrı olarak vergi sistemimize girmiştir(40).

Kurumlar Vergisi Kanunu'nda yer alan "Sanayi ürünleri ihracatı istisnası" daha sonra 2573 Sayılı Kanun(41) ile çeşitli değişikliklere uğramıştır. Son olarak, 3482 Sayılı Kanun(42) ile son şeklini almıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nu 8'inci maddesinin 6 numaralı bendinde yer alan istisna şu şekildedir:

"Sanayi Ürünü İhraç eden ve yıllık ihracat tutarı 1.000.000 A.B.D. Doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk Lirasını aşan imalatçı kurumların, bu ihracattan sağladıkları hasılatın % 20'si kurum kazancından indirilir. İhraç edildiğinin tevsiki şartıyla ihracatçılara yapılan satışlar da sanayi ürünlerinin imalatçısı yönünden yıllık ihracat tutarının hesabında ihracat sayılır. İhraç ettiği malı imal etmeyen ihracatçı kurumlarda, bu istisna 1/4 oranında uygulanır".

"Bakanlar Kurulu yukarıda yer alan 1.000.000.- A.B.D. Doları tutarını on katına kadar artırmaya veya Kanunda yer alan tutarı 1/4'ne kadar indirmeye, % 20 oranını sıfıra kadar indirmeye veya Kanunda yer alan orana kadar artırmaya yetkilidir. Bu yetkiler mal grupları veya sektörler itibariyle farklı miktar ve oranlar tespit edilmek suretiyle de

(40) Burhan CEYHAN, Vergi Hukuku Açısından Sanayi Ürünü İhracatı İstisnası, İzmir Ticaret Borsası Yay.No:29, 2.B., Karınca Matbaacılık, İzmir, 1987, s.8.

(41) 5.1.1982 tarih ve 17565 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

(42) 5.11.1982 tarih ve 19980 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

kullanılabilir".

İhracat istisnasından yararlanmak için gerekli olan asgari ihraç tutarları, kurumların 1989 ve 1990 yılı kazançlarına uygulanmak üzere, 89/14073 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı(43) ile ve 1.1.1989'dan geçerli olmak üzere, 1991 için ise 90/328 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı(44) ile yeniden saptanmıştır. Buna göre, sanayi ürün ihracat istisnasından uygulanacak asgari ihraç tutarı; 1989, 1990 ve 1991 yılları için 250.000. A.B.D. Doları veya muadili yabancı para, uygulanacak istisna oranları ise, 1989 yılı için % 20, 1990 yılı için % 18, 1991 yılı için ise % 16 olarak tespit edilmiştir.

Görüldüğü gibi Bakanlar Kurulu yetkisine dayanarak, ihracat istisnasında değişiklikler yapmıştır. 1.000.000. A.B.D. dolarlık asgari ihraç şartınının 250.000. A.B.D. dolarına indirilmesi, küçük ihracatçılarında istisnadan yararlanmasını sağlamak ve sanayi ürün ihracatını ülke yüzeyine yayma bakımından yararlı olacaktır. Fakat, kademeli olarak ihracat tutarlarına uygulanacak istisna oranlarınının düşürülmesi, ihracatı teşvik bakımından olumsuz bir gelişmedir. Çünkü, ihracatçı daha az istisnadan yararlanacak ve kurum kazancından da daha az indirim yapacağı için, vergi yükü artacaktır.

(43) 20.5.1989 tarih ve 20170 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

(44) 13.4.1990 tarih ve 20491 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

İhracat istisnasına kurumlar için, vergi yönünden getirdiği avantajı daha iyi anlayabilmek için, ihracat yapan bir kurumun vergi yükü ve aynı kurumun ihracat yapmaması halinde vergi yüklerini hesaplamak gerekmektedir.

Örnek 1: (X) Anonim Şirketinin 1990 yılında çeşitli ticaret işlerinden elde ettiği kurum kazancı 100.000.000.- liradır. Bu kurumun ödeyeceği kurumlar vergisi ve vergi yükü aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

-Kurum Kazancı

(Kurumlar Vergisi Matrâhı) 100.000.000.-

-Hesaplanan Kurumlar Vergisi

(1000.000.000 x % 46) 46.000.000.-

S.S.D.F.

(46.000.000 x % 5) 2.300.000.-

S.Y.D.T.F.

(46.000.000 x % 1) 460.000.-

Ç.M.T.E.G.Y.F.

(46.000.000 x % 1) 460.000.-

$$\text{Vergi Yüğü} = \frac{46.000.000 + 2.300.000 + 460.000 + 460.000}{100.000.000}$$

$$= \frac{49.220.000}{100.000.000} \quad \% 49.22$$

Görüldüğü gibi vergi yükü % 49.22 olmaktadır. Ayrıca bu kurumun 1991 yılı için Geçici Vergi Matrahı, hesaplanan 46.000.000.- liralık Kurumlar Vergisinin % 50'si oluşturacak ve kurum 1991 yılında 23.000.000.- liralık Geçici Vergiyi 12 ayda ödeyecektir. Daha sonraki yılda ödenen bu vergi ödeyeceği Kurumlar Vergisinden mahsup edilebilecektir. Fakat, kurum kendisine 1 yıl sonra ödenecek bu paradan yararlanamadığı için, kurum için finansman yönünden bir yük oluşturmaktadır.

Örnek 2: (X) Anonim Şirketi imal ettiği buzdolaplarını aynı zamanda ihraç etmekte olup, kurumun 1990 yılında sanayi ürünleri ihracat tutarı 300.000. A.B.D. Dolarıdır. (1 A.B.D.Doları = 3.000 TL'dir) Kurumun 1990 yılı kazancı ise 100.000.000.- liradır. İmalatçı ihracatçı olan bu kurumun vergi yükü aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

-Kurum Kazancı	100.000.000.-
-Sanayi Ürünü İhracat İstisnası (300.000 x 3.000 A.B.D. Doları = 900.000.000.-)	
-Sanayi Ürünü İhracat İstisnası tutarı (900.000.000x%18)	162.000.000.-
(K.V.K.Madde 8/6)	
<hr/>	
-Safi Kurum Kazancı(K.V.Matrâhı)	----
-Hesaplanan Kurumlar Vergisi	----
-Gelir Vergisi Stopajı,	

(100.000.000x%10)	10.000.000.-
(G.V.K.94/8'e göre %10)	
-S.S.D.F. (10.000.000x%5)	500.000.-
	<hr/>
	10.500.000.-

$$\text{Vergi Yüğü} = \frac{10.000.000}{100.000.000} = \% 10.5$$

Görüldüğü gibi vergi yükü çok düşüktür. Ayrıca bu kurumun hesaplanan Kurumlar Vergisi bulunmadığında 1991 yılında geçici vergi'de ödemeyecektir.

Sanayi ürün ihracat istisnasında özellik arzeden bazı hususları açıklamak, istisnanın daha iyi anlaşılmasını sağlayabilecektir.

Sanayi ürünü ihraç istisnasından yararlanacak kurumların ihraç ettikleri ürünlerin sanayi ürünü olması şarttır. Maliye Bakanlığı 20 Seri Numaralı Kurumlar Vergisi Tebliği(45) sanayi ürünü tanımını 6948 Sayılı "Sanayi Sicil Kanunu'na dayanarak yapmıştır.

Bu kanunda yer alan, sanayi ürünü tanımı şöyledir:

"Bir maddenin vasıf, şekil, hassa veya terkiğini, makina, cihaz, tezgâh, alet, veya diğer vasıta ve kuvvetlerin yardımı ile veya sadece el emeği ile kısmen veya tamamen değiştirmek veya bu maddeleri işlemek suretiyle devamlı ve

(45) 8.5.1991 tarih ve 17334 Sayılı Resmi Gazete'de Yayımlanmıştır.

seri halinde imal veya istihsal eden yerlerle ve bu alanda yapılan işler (sanayi işleri-sanayi ürünleri) sayılır". Şeklinde tanımlanmıştır.

Görüldüğü gibi sanayi ürünü tanımı oldukça geniş tutulmuştur. Bu tanıma uygun olarak işleme tabi tutulan maddede sanayi ürünü vasfını kazanacaktır. Fakat, yine de bir maddedeki değişikliğin imalât sayılabilmesi için bu değişikliğin ciddi ölçüde olması gerekir.

Örneğin, ihracatçı firmanın aldığı mamule sadece kendi amblemini basmasının imalat olarak kabulü çok zordur.

Ayrıca 20 seri numaralı Genle Tebliğde, 250.000 A.B.D. Dolarının aşılıp aşılmadığının hesabında gümrük çıkış beyannamesinde yeralan F.O.B. değerinin esas alınacağı, Amerika Doları dışında diğer bir yabancı para ile ihracat sözkonusu ise, fiili ihracat tarihindeki paritenin (A.B.D.Doları/diğer yabancı para) dikkatte alınacağı açıklanmıştır.

İhracat istisnası, sadece ihracattan elde edilen kazancı değil, kurumun elde ettiği diğer kazançlara da uygulanmaktadır. Fakat istisnanın uygulanabilmesi için, ihracatçı kurumun fiili ihraç döneminde vergilendirilmesi gereken kazancının bulunması gerekmektedir. Aksi takdirde fiili ihraç döneminde yararlanılamayan istisnaden daha sonraki yıllarda yararlanmak mümkün değildir.

İstisnaden tam olarak yararlanabilmek için imalatın Türkiye'de yapılması gereklidir. Fakat, geçici kabul

rejimine göre ithal edilen mamul veya yarımamul az veya çok değişikliğe tabi tutularak ihraç edilmesi halinde ise ihracattan sağlanan döviz hasılatından, geçici kabul dolayısıyla borçlanılan döviz miktarının mahsup edilmesi sonucunda artan kısım için istisna uygulanacaktır(46).

Sanayi ürünü ihracat istisnası ile ilgili olarak önem arzeden diğer hususlar ise şunlardır(47):

- İhracat istisnası tutarı, kurum kazancının yetersizliği (zarar elde etmesi hali dahil) nedeniyle ihracatın yapıldığı yıl kurum kazancından indirilemez ise indirilemeyen kısım ertesi yıllarda indirim konusu yapılmaz.

- Kur farklarına istisna uygulanamaz. Ancak, kur farklarının sanayi ürünü ihraç istisnasından yararlanacağı şeklinde Danıştıy Kararları mevcuttur.

- İhracat istisnasından yararlanan kazanç üzerinden (Kurum kazancından indirilebilen kısımdan) Gelir Vergisi Kanunu 94/8'inci maddesi uyarınca Gelir Vergisi Tevkifatı yapılır. (88/1344 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca tevkifat oranı % 10'dur.)

Kurumlar Vergisinden istisna edilmiş sanayi ürünlerinin istisna matrahı üzerinden Gelir Vergisi stopajına tabi tutulması, sanayi ürünü ihracatını olumsuz şekilde etkile-

(46) İlhan ALKILIÇ, "Sanayi Ürünü İhraç İstisnası", MALİYE POSTASI DERGİSİ, S.231, (15 Nisan 1990), s.63.

(47) Ahmet KAVAK, "Kurumlar Vergisinden İstisna Edilen Kazançlar", VERGİ SORUNLARI DERGİSİ, S.2, Ankara, 1991, s.33.

yebilir. İhracat istisnasının amacı, döviz girdilerini artırmak olduğuna göre, kazanılan döviz miktarına bağlı olarak, stopaj oranının düşürülmesi veya kaldırılması ihracatı olumlu yönde etkileyebilir. Aslında, Kurumlar Vergisinden istisna edilen matrahın, Gelir Vergisine tabi tutularak stopaj uygulanması çelişkili bir durum arz etmektedir.

2. Yaş Meyve ve Sebze, Kesme Çiçek ve Su Ürünleri İhraç İstisnası

Bu istisna da Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesine 7'inci bend hükmü olarak 2362 Sayılı Kanunla eklenmiş, son olarak 3482 Sayılı Kanunla son şeklini almıştır. Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesinin 6 numaralı bendinde yer alan istisna şu şekildedir:

" Yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ve ürünlerini ihraç eden ve yıllık ihracat tutarı 250.000 A.B.D. Doları veya muadili yabancı para karşılığı Türk Lirasını aşan kurumların, bu ihracattan sağladıkları hasılatın % 20'si kurum kazancından indirilir. İhraç edildiğinin tevsiki şartıyla ihracatçılara yapılan satışlarda sözkonusu ürünlerin üreticisi yönünden ihracat sayılır".

Bakanlar Kurulu ihracat miktarında ve istisna oranlarında kendisine verilen yetki çerçevesinde; 20 Mayıs 1989 tarih ve 20170 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 89/14073 Sayılı Kararla, bu ihracatı yapanlar için 1980 ve 1990 yılları

rı için ihraç tutarını "0" sıfır olarak belirlemiştir. Böylece sözkonusu yıllarda istisnada yararlanabilmek için asgari bir miktarda ihracat yapma zorunluluğu kaldırılmıştır. Ayrıca, % 20 olarak uygulanan istisna oranı , Bakanlar Kurulu Kararı ile 1989 yılı için % 20, 1990 yılı için % 18, 1991 kazançları için ise 90/328 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile % 16 olarak tespit edilmiştir.

Üretici kurumların bu istisnaden yararlanabilmesi için, İhracatçılara sattıkları ürünün yaş meyve, sebze, kesme çiçek, süs bitkileri ile bunların tohum ve fideleri ile su ürünleri olması gerekir. İmalâtçı kurumun ise istisnadan yararlanabilmesi için, ihracatçılara sattıkları bu ürünlerin, ihracatçılar tarafından temizleme, muhafaza ve ambalajlama dışında bir işleme tabi tutulmaksızın olduğu gibi ihraç edilmesi gerekir. Aksi taktirde imalâtçı kurumlar bu istisnadan yararlanamazlar. Örneğin imalâtçı tarafından ihraç kaydıyla teslim edilen şeftalinin meyve suyu haline getirilerek ihraç edilmesi halinde, imalâtçı kurumun sözkonusu istisnadan yararlanması mümkün değildir(48).

İstisnadan yararlanabilmek için asgari ihraç tutarı öngörülmesi halinde, bu şart hem ihracatçılar hemde imalâtçılar için geçerli olacaktır.

(48) İlhan ALKILIÇ, "Yaş Meyve ve Sebze, Kesme Çiçek ve Su Ürünleri İhraç İstisnası", MALİYE POSTASI DERGESİ, S. 232, (1 Mayıs 1990), s.62.

İstisna uygulanması ile ilgili diğer hususlar sanayi ürünü ihracat istisnasındaki uygulamaların aynısıdır.

Bu istisna, Tarımın hala önemini koruduğu ülkemizde tarım alanındaki iç tüketim fazlasını dış ülkelere yönlendirmek ve böylece döviz girdilerini arttırmak açısından önem taşımaktadır.

3. Yurt Dışı İnşaat, Onarım İşlerinden Elde Edilen Kazanç İstisnası

Döviz getirici işlemlere tanınan en önemli teşviklerden birisi de, yurt dışı inşaat onarma ve montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançların Kurumlar Vergisinden istisna tutulmuş olmasıdır.

Bu istisna Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesine 4'üncü bend hükmü olarak 2362 Sayılı Kanunla eklenmiştir. Bu istisna şu şekildedir:

" Kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla, yurt dışında yapılan inşaat, onarma ve montaj, işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlar" ın tümü Kurumlar Vergisinden istisna edilmiştir.

Bu istisna ile, özellikle yurt dışında yoğun bir şekilde devam eden inşaat, tesisat, teknik hizmetler nedeniyle, yerli müteşebbislerin diğer uluslararası yabancı firmalara karşı rekabet güçlerini arttırmak onların uluslararası ihalelere katılmalarını ve bu yolla yurt dışından sağladıkları

dövizlerin yurda getirilmesi teşvik edilmek istenmiştir.

Yurt dışından sağlanan bu tür kazançlarla ilgili giderler, Kurumlar Vergisi Kanunu'nu 15'inci maddesinin 8 numaralı bent hükmü gereğince gider olarak kurum kazancından indirilmeyecektir. Ayrıca, bu kazançların elde edilmesi nedeniyle yurt dışında ödenmiş olan vergilerde mahsup konusu yapılmayacaktır.

Bu istisna ile ilgili olarak önem taşıyan bazı hususlar ise şunlardır:

- Bu faaliyetler mutlaka yurt dışında yapılmalıdır.
- Yurt dışı faaliyetlerden kazanç sağlanması ve bu kazancın döviz olarak Türkiye'ye getirilmesi ve de getirilen bu kazançların belgelendirilmesi gerekir.
- Yurt dışı müteahhitlik Firmalarının Bayındırlık ve İskân Bakanlığınca verilmiş "Teknik Yeterlik Belgesi-ne" sahip olmaları gerekir.
- Bu kazançlarda % 10 Gelir Vergisi tevkifatına tabidir.

4. Dış Navlun Hasılatı İstisnası

Döviz kazandırıcı faaliyetleri teşvik amacına yönelik istisnalardan biri ise yurt dışı navlun (taşımacılık) istisnasıdır.

Bu istisna Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesinin 8 numaralı bendinde, 3482 Sayılı Kanuna göre şu şekildedir:

" Kambiyo mevzuatı gereğince Türkiye'ye döviz olarak getirildiğinin tevsik edilmesi kaydıyla dış navlun hasılatının % 20'si kurum kazancından indirilir. Bakanlar Kurulu bu oranı % 1 oranına kadar indirmeye veya kanunda yer alan orana kadar arttırmaya yetkilidir."

Bakanlar Kurulu 8 numaralı bent için, 1989, 1990 ve 1991 yıllarında uygulanacak asgari ihraç tutarını "o" sıfır; uygulanacak istisna oranlarını ise, 1989 yılı için %20, 1990 yılı için % 18 ve 1991 yılı için ise % 16 olarak tespit etmiştir.

Sözkonusu bent hükümlerine göre bu istisnadan yararlanabilmek için şu şartlar gerekmektedir(49):

- Elde edilen hasılat, dış navlun hasılatı olmalıdır.
- Dış navlun hasılatı; Türkiye'de başlayıp yabancı ülkede son bulan veya yabancı ülkeden başlayıp Türkiye'de sona eren veyahutta yabancı ülkede başlayıp, Türkiye'den geçerek yine yabancı bir ülkede son bulan yük taşıması karşılığında elde edilmelidir.
- Elde edilen dış navlun hasılatının döviz olarak Türkiye'ye getirilmesi ve yetkili bankalarda bozdurulması ve bununla tesvik edilmesi gerekmektedir.

(49) Ahmet KAVAK, a.g.m., s.34-35.

- Bu kazançlarda % 10 Gelir Vergisi tevkifatı uygulanır.

Görüldüğü gibi, döviz olarak sağlanan her miktardaki dış navlun hasılatına istisna uygulanması yoluna gidilmektedir. Dış navlun hasılatının Türk Lirası olarak sağlanmış olması halinde bu istisnadan yararlanmak mümkün olmamaktadır. Örneğin, Türkiye'den yurt dışına yapılan Türk Lirası karşılığı taşımacılıktan sağlanan hasılat istisna uygulanmamaktadır.

5. Turizm Kazançları İstisnası

Döviz kazandırıcı faaliyetlere Kurumlar Vergisi istisnası tanınarak teşvik gören iş kollarından sonuncusu Turizm Müesseseleri ile Seyahat Acentaları Faaliyetleri teşvik edilmektedir.

Turizm kazançları istisnası, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8'inci maddesinde 10 numaralı bent olarak 2362 Sayılı Kanunla 1.1.1981 tarihinde girmiştir. Daha sonra 31.12.1981 gün ve 2573 Sayılı Kanunun 3'üncü maddesiyle son şeklini almıştır. İstisna kanunda şu şekilde belirtilmiştir:

" Turizm Endüstrisini Teşvik Kanun hükümleri dairesinde" Turizm Müessesesi" belgesi veya 1618 Sayılı Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu gereğince " Seyahat Acentası İşletme Belgesi" almış olan kurumların döviz olarak elde ettikleri hasılatın % 20'si mezkur dövizlerin yetkili bankalarda bozdurulduğunun tevsiki şartıyla kurum

kazancından indirilir. Elde edilen dövizleri bizzat bozdurmayan ve dövizini sağlayan müessese veya acentadan doğrudan doğruya pay alan turizm müesseseleri, bu istisnadan aldıkları pay oranında faydalanırlar."

Bu istisnadan esas itibariyle, döviz geliri elde eden ve yukarıda belirtilen kurumlar yararlanabileceklerdir. Ayrıca, turizm faaliyetlerinden döviz sağlayan kurumdaki belli miktarda pay alan başka bir kurum bu istisnadan, döviz olarak elde edilen hasılatı aldığı pay miktarı üzerinden yararlanacak, pay veren ana kurum kalan döviz hasılatı üzerinden istisnadan yararlanacaktır.

Bu istisnadan yararlanabilmek için önem taşıyan diğer hususlar ise şunlardır(50).

- 1618 Sayılı Seyahat Acentaları veya Seyahat Acentaları Birliği Kanunu Gereğince " Seyahat Acentası İşletme Belgesi" almış olması ve Turizm Teşvik Kanunu hükümlerine göre de " Turizm İşletme Belgesi" almış olması gereklidir.

- Turizm istisnası, o yılda elde edilen kurum kazancından indirilir.

- Kurum kazancından indirilen tutar G.V.K'nun 94/8 maddesi uyarınca % 10 tevkifata tabi tutulur.

(50) Ekrem KAYI, " Turizm İstisnası Uygulaması", VERGİ DÜNYASI DERGİSİ, S.108, (Ağustos-1990), s.30-31.

B. KATMA DEĞER VERGİSİ KANUNU'NDA YER ALAN TEŞVİKLER

Türkiye'de ihracatçıların yararlanabileceği teşviklerin en önemlilerinden birisi de Katma Değer Vergisi(K.D.V.)deki ihracat istisnasıdır.

KDV. Kanununda, ihracat teslim ve hizmetlerinin istisna kapsamına alınmasında iki etken rol oynamaktadır. Birincisi ülkemizdeki ihracatçıların dünyü pazarlarındaki rekabet gücünü arttırmaktır. Aksine bir uygulama, yani ihracatçıların mal teslim ve hizmetlerini vergilendirmek, bu kişilere yabancı firmalara karşı rekabet zorluğu getirecektir. İkincisi, ülkemizdeki firmaların düşmelerini önlemektir(51). O halde KDV'deki ihracat istisnasından amaç, ihraç konusu ürünleri maliyetini düşürerek dünya pazarlarında rekabet gücü kazandırmaktır.

KDV. Kanunu'nda ihracat istisnası ile ilgili hükümler 11.12. ve 32'inci maddelerde yer almıştır. Bu kanunun 11'inci maddesinde; mal ve hizmet ihracatının KDV'den müstesna olduğuna, 12'inci maddesinde, ihracat teslimi ve yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetlerin tanımına ve 32'inci maddesinde de istisna edilmiş işlemlerde indirim ve iadesine ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

(51) Katma Değer Vergisi, Maliye Gelirler Kontrolörleri Derneği Yayını, Seviç Matbaası, Ankara, 1985, s.257.

1. Mal ve Hizmet İhracatı İstisnası

KDV. Kanunu'nun 11'inci maddesinde ihracat istisnasının uygulanacağı teslim ve hizmetler şöyle belirtilmiştir:

Bu maddenin 1 numaralı fıkrasının(a) bendine göre, " ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler ile yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmetler" ve (b) bendine göre de " Türkiye'de ikamet etmeyen yolcuların satın alarak, Türkiye dışına götürdükleri malları" KDV'den istisna edilmiştir.

İhracat teslimi ve " yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmet " kavramları ise, kanunun 12'inci maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur.

Buna göre bir teslimin ihracat teslimi sayılabilemesi için;

- Teslimin yurt dışındaki bir müşteriye yapılması,
- Teslim konusu malın Türkiye Cumhuriyeti gümrük hatından geçerek bir dış ülkeyi ulaşması gerekmektedir.

Aynı maddeye göre; yurt dışındaki müşteri kavramından anlaşılması gereken ikametgâhı, işyeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında olan alıcılar ile yurt içinde bulunan firmanın yurt dışında kendi adına müstakil olarak faaliyet gösteren şubelerdir.

Vergiden istisna hizmetlere gelince; yine, bir

hizmetin yurt dışındaki müşteriler için yapılan hizmet sayılabilmesi içinde;

- Hizmetlerin yurt dışındaki müşteriler için yapılması,
- Hizmetten yurt dışında faydalanılması zorunludur.

Hizmetlerden yurt dışında faydalanıldığının tesbitinde, hizmetle ilgili fatura ve benzeri belgelerin yurt dışındaki müşteriler adına düzenlenmiş olması ve bedelinin Türk Parasının Kıymetini Korma Hakkındaki Kanun hükümleri çerçevesinde bunlar tarafından gönderilmesi esas alınacaktır.

Yukarıda belirtilen şartları taşıyan, mümessilik, müşavirlik, mühendislik, gözetmenlik gibi hizmetler ise, (Kanunun 11'inci maddesi kapsamındaki) hizmet ihracı olarak kabul edilecektir(52).

KDV. Kanunu'nun 11'inci maddesinin(c) bendi ihracat karşısında ihracatçı ve imalatçıların durumuna açıklık getirmektedir. Buna göre; " İhraç edilmek şartıyla imalatçılar tarafından kendilerine teslim edilen mallara ait KDV. ihracatçılar tarafından ödenmez. Mükelleflerce tahsil edilmeyen ancak ilgili dönem beyannamesinde beyan edilecek olan bu vergi, vergi dairesince tarh ve tahakkuk ettirilerek tecil olunur."

(52) KDV. Genel Tebliği, Seri No: 17, 19.11.1985 tarih ve 18963 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

" Sözkonusu malların ihracatçıya teslim tarihi takip eden ay başından itibaren 3 ay içinde ihraç edilmesi halinde, tecil edilen vergi terkin olunur."

" Tecil veya terkin edilen bu vergiler hakkında ihracatçılar bakımından bu kanunun 32'inci maddesi hükmü uygulanmaz."

" İhracatçılara mal teslim eden imalâtçılara iade edilecek katma değer vergisi, ihraç edilen mala ilişkin imalâtçı satış bedeline göre hesaplanan miktardan fazla olmaz."

" İhracatçılara mal teslim eden imalâtçılara iade edilmesi gereken katma değer vergisi, ihracat işlemlerinin tamamlanmasından sonra yapılır. İade veya tecil olunacak vergi miktarı mükellefin ilgili dönem beyannamesinde yer alan bilgiler mukayese edilmek suretiyle hesaplanır."

Yukarıda değinilen kanun hükümlerinin iyi anlaşılabilmesi için, iade edilen KDV. ile tecil ve terkin edilecek KDV. için bazı örnekler vermek gerekmektedir.

i. Tecil-Terkin İşlemlerinin Uygulanmasına İlişkin Örnek(53):

İmalâtçı (A) firması Ekim-1989 döneminde ihracatçı (B) şirketine 100.000.000.- liralık kumaş teslim etmiş-

(53) Katma Değer Vergisinde Vergi İadesi Uygulaması, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yay.No:1990/1, Kurtiş Matbaası, İstanbul, 1990, s.152-154.

tir. Aynı dönemde diğerk kişilere de 900.000.000.- liralık kumaş satmıştır. Ekim-1989 döneminde mal alışları ve giderler dolayısıyla yüklendiğı indirilebilir KDV. 50.000.000.- liradır. İmalâtçının önceki dönemlerden indirilebilir KDV'si yoktur.

Bu durumda vergi dairesi, imalâtçı(A) firmasının Ekim-1989 dönemine ilişkin katma değer vergisi beyanamesi ve ihraç kaydıyla yapılan teslimlere ilişkin bildirimegöre, tecil ve terkin edilerek vergiyi aşağıdaki gibi hesaplayacaktır.

- Hesaplanan Katma Değerk Vergisi	:100.000.000.-
- İhracat teslimi	
(100.000.000x%10=)	10.000.000.-
- Diğerk teslimler	
(900.000.000x%10=)	90.000.000.-
	<hr/>
	100.000.000.-
- Vergi İndirimi	: <u>50.000.000.-</u>
- Ödenmesi gereken katma değer vergisi	: 50.000.000.-
- Tecil Edilebilir Katma değerk vergisi(100.000.000x%10=)	: 10.000.000..
- Ödenecek katma değerk vergisi	
(50.000.000-10.000.000=)	: 40.000.000.-

- Tecil edilen katma değer

vergisini

: 10.000.000.-

Mükellef sözkonusu döneme ilişkin 40.000.000.-

lira katma değer vergisi ödeyecektir. Tecil olunan 10.000.000 liralık vergi, teslim konu malların ihracatçı tarafından, teslim tarihini takip eden aybaşından itibaren 3 ay içinde ihraç edilmesi ve bunun tevsik edilmesi durumunda terkin edilecektir.

ii. İmalâtçılara İade Edilecek Vergiye İlişkin

Örnek

Buzdolabı ve muhtelif soğutucu imal eden mükellef(X)'in Temmuz-1989 döneminde 400.000.000.- liralık ihraç kaybıyla, 100.000.000.- liralık da yurtiçi buzdolabı ve soğutucu satışı bulunmaktadır. Mükellefin bu dönemde toplam indirilebilir katma değer vergisi 40.000.000.- lira olup, ihraç kaybıyla teslim ettiği 400.000.000.- liralık buzdolabı ve diğer soğutucularla ilgili alış ve giderler dolayısıyla yüklendiği vergi ise 26.000.000.- liradır.

Sözkonusu mükellefin, Temmuz-1989 döneminde 400.000.000.- liralık ihraç kaybıyla yaptığı buzdolabı satışına ait tecil-terkin uygulaması ve buna bağlı olarak iade edilecek katma değer vergisi aşağıda hesaplandığı gibi olacaktır.

- Hesaplanan KDV.

$(400.000.000 + 100.000.000 \times \%10) = 50.000.000.-$

- İndirilecek KDV	:	40.000.000.-
- Ödemesi gereken KDV.	:	10.000.000.-
- Tecil edilebilir KDV. (400.00.000x%10)	:	40.000.000.-
- Tecil edilecek KDV. (Ödenmesi gereken KDV.)	:	10.000.000.-
- İhracatın gerçekleştiği dönemde iadesi gereken KDV.	:	26.000.000.-
- Sonraki dönemlere devreden KDV. (40.000.000-(10.000.000+26.000.000) - 4.000.000)	:	4.000.000.-

Halen geçerli olan 28 Seri Nolu KDV.Genel Tebliğine göre çözülen yukarıdaki örnekte mükellefin ihraç kaydıyla yaptığı teslimler dolayısıyla yüklenip indirim konusu yapmadığı KDV. tutarı 26.000.000.- liradır. (İhraç kaydıyla teslim edilen mallar üzerinden KDV., gerçekte alınmadığından, bir nevi fiktif raklam olarak örnekte yer almaktadır. Bu bizi aldatmamalıdır. Dolayısıyla, ancak bu miktar iade edilebilecektir. İade tutarı prensip olarak tecil edilebilir vergi ile tecil edilecek(veya ödenmesi gereken) vergi arasındaki farktır. Ancak, hesaplanan bu vergi hiçbir zaman yüklenilen vergi tutarını aşamayacağından, tutar örneğimizde olduğu gibi 26.000.000.- lira, sonraki dönemlere devreden indirilebilir.

Vergi 4.000.000.- lira olarak dikkatte alınacaktır.

2. İstisna Edilmiş İşlemlerde İndirim

KDV. teorisinde vergiye tabi olmayan veya vergiden istisna edilmiş bulunan işlemler dolayısıyla vergi indirimi yapılması mümkün bulunmamakta, bu gibi hallerde vergi indirimi yapılabilmesi için bu kanunda özel bir hükmün yer alması gerekmektedir. KDV. Kanununun 32'inci maddesi bu amaçla düzenlenmiştir(54).

İhraç edilen mal ve hizmetler KDV. ödenerek satın alındığı taktirde, bünyelerinde vergi yer alır. Ayrıca, imal edilen malların ihraç edilmesi durumunda, imal giderleri KDV. ödenerek satın alınacağı için, bu mallar da vergi yükü taşırlar. İhraç edilen mal ve hizmetlerin bünyesinde yer alan KDV.'den arındırılabilmesi için, vergi inidirimi yapılması veya alınan verginin iade edilmesi gerekmektedir.

KDV. Kanununun 32'inci maddesinde düzenlenen, istisna edilmiş bazı işlemlerle ilgili olarak öngörülen KDV. iadesi, daha çok bu işlemlerin özelliğinden kaynaklanan nedenlerle getirilmiştir. Kunan maddesinde, iade hakkı tanınan mal teslimi ve hizmet ifaları, döviz kazandırıcı işlemlerdir. Ayrıca uluslararası kurallara göre, ihracat işlemlerinde

(54) Arıcan SÛRAL, " İhracat Dolayısıyla İmalâtçı ve İhracatçılarda Katma Değer Vergisi Uygulaması", VERGİ SORUNLARI DERGİSİ, S.1, Ankara, (Ocak-1987), s.6.

KDV.'nin ithalâtçı ülkede alınması, ihracatçı ülkede sözkonusu mallardan vergi alınmaması esası benimsenmiş bulunmaktadır(55).

KDV. Kanununun 32'inci maddesine göre, Kanunun 11, 13, 14, ve 15'inci maddelerinde vergiden istisna edilmiş işlemlerle ilgili fatura ve benzeri vesikalarda gösterilen KDV'nin mükelleflerin vergiye tabi işlemleri üzerinden hesaplanacak KDV'den indirileceği, vergiye tabi işlemlerinin mevcut olmaması veya hesaplanan verginin indirilecek vergiden az olması hallerinde ise indirilemeyen KDV'nin Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca tespit edilecek esaslara göre bu işlemleri yapanlara iade olunacağı hükme bağlanmıştır.

Hiç bir zaman iade edilecek toplam KDV., iade hakkı doğuran işlemler nedeniyle yüklenilen toplam vergi tutarını geçemeyecektir.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca yayımlanan 26 Seri No'lu KDV. Genel Tebliğinde(56) konu aynen aşağıdaki şekilde ve örnekle açıklanmaya çalışılmıştır. (Aynı esaslar daha sonra yayımlanan 36 Seri No'lu tebliği ile teyit edilmiştir).

Örnek: Ayakkabı ihracatçısı bir mükellef Ocak 1989 döneminde 100.000.000.- liralık ayakkabı ihraç etmiştir. Bu mükellefin aynı dönemde geçmiş dönemlerden devredenler

(55) Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını, a.g.e., s.188.

(56) 31 Aralık 1987 tarih ve 1968 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

de dahil olmak üzere toplam indirilebilir KDV'si 25.000.000. liradır. İhraç edilen ayakkabıların maliyeti içinde vergili girdilerin toplam 80.000.000.- lira olup, vergisiz girdilerin(İşçilik, faiz ve kâr gibi) toplamı 20.000.000.- liradır. Vergili girdilere ait yüklenilen vergiler tutarı, mükellefin defter, kayıtlarına göre 9.600.000.- liradır.

Bu mükellefin, ihraç ettiği ayakkabılara ait iade edilecek vergi ile ilgili beyanı şu şekilde olacaktır.

- İstisna kapsamındaki ihracat bedeli	:	100.000.000.-
- Hesaplanan Katma Değer Vergisi	:	_____
- Toplam indirilebilir Katma Değer Vergisi	:	25.000.000.-
- İhraç edilen mallara olup, iadesi gereken Katma Değer Vergisi	:	<u>9.600.000.-</u>
- Sonraki döneme devreden Katma Değer Vergisi	:	15.400.000.-
(25.000.000-9.600.000=)		

Yukarıdaki örnekte gösterildiği üzere, iade edilecek KDV., iade hakkı doğuran işlemlerle ilgili olarak yüklenilen ve indirim yoluyla bertaraf edilmeyen tutar olmaktadır. İade edilecek tutar ise, mükellefin defter ve belgeleri üzerinden tespit edilecektir.

Katma Değer Vergisindeki ihracat istisnası, kanun maddelerinde ve uygulama örneklerinde görüldüğü gibi tam istisnadır. Çünkü ihraç edilen mal bünyesinde yer alan KDV'den tamamen arındırılmaktadır. Böylece yapılan ihracat KDV'den tamamen istisna edilmiş olmakla ihracatta önemli bir teşvik sağlamış olmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATTA ETKİLERİ

Bu bölümde; ülkemizde, 1980 yılından önce uygulanan vergi teşviklerinin ihracat üzerindeki etkileri kısaca incelendikten sonra, 1980'den sonra uygulanan vergi teşviklerinin ihracat üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu etkiler incelenirken, uygulanan diğer teşvik terbirlerinin de ihracat üzerindeki etkisine değinilecektir. Teşvik tedbirlerinin ihracatta nasıl bir yapısal değişim meydana getirdiği incelenirken, ihracat rakamlarından da yararlanılacaktır. Sonuçta, vergi teşviklerinin ihracata etkisi üzerinde genel bir değerlendirme yapılacaktır.

I. TÜRKİYE'DE VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATIN ARTIŞINA ETKİSİ

Ülkemizde 1980'den önce, ikinci bölümde de görüldüğü

gibi ihracat, çeşitli araçlarla teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan bazıları; ihracatçıya çeşitli finansman kolaylıkları sağlanması, ihracat kredileri, vergi resim ve harç istisnası, ihracatta istihsal vergisi iadesi, ihracatta Vergi iadesi ve diğer bazı tedbirlerle ihracat arttırılmaya çalışılmıştır. Bu tedbirlerden en etkin olanı ise ihracatta vergi iadesi olmuştur. Planlı dönemde, ihracat sürekli olarak arttırılmaya çalışılmış ve çeşitli plan dönemlerinde ihracatı arttırmak için çeşitli tedbirler öngörülmüş olmasına rağmen, ihracatımız yeterli ölçüde arttırılamamıştır.

Çünkü, Türkiye 1980 öncesinde ithal ikamesine dayalı bir sanayileşme politikası uygulamıştır. Bu politikayla korumacılık altına alınan sanayi, rekabetten uzak, düşük verimlilikte, tekelci bir piyasa yapısına bürünerek gelişmiştir. Bu yapılanma, üretimi büyük ölçüde ithal girdisine bağımlı hale getirmişti. Sonuçta ödemeler dengesinde, dış ticarete sürekli bir açık ortaya çıkmıştır.

Sanayisi gelişmemiş olan Türkiye'nin, ithal ikamesi politikasını benimsemesi zorunluydu. Bu politika, 1970 lere kadar başarıyla uygulanmıştı. 1980'den itibaren "24 Ocak İstikrar Tedbirleri" ile birlikte, ülkemizin dış ekonomi politikası değişmiş ve ihracata yönelik sanayileşme politikası uygulamaya başlamıştır. Bu politikanın uygulanmasını gerektiren en önemli etken; Dünya petrol krizinin

Ülkemiz ekonomisinde yolaçtığı olumsuzluklar, döviz kurunun aşırı değerlenmesi, ithâlatın artması buna karşılık ihracatın durgunlaşması sonucu dış ödeme kriziyle karşı karşıya kalınmasıdır (1).

Kısaca söylenecek olursa, 1980 yılına girildiğinde ciddi bir ödemeler dengesi sorunu ekonominin diğer sorunlarına kıyasla daha acil çözüm isteyen bir boyutta ağırlılığını hissettirmekteydi.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar programı ile getirilen tedbirlerle, ekonomik politikaların yoğun hkmet düzenlemeleri ve kontrollerden ziyade, daha etkin olan piyasa gçlerine bırakılarak dış rekabet ve yatırımlara ağırlık verilmesi, verimliliğin artırılması, kaynak dağılımının iyileştirilmesi sürekli ve istikrarlı ekonomik büyüme amaçlanmıştır.

1980 yılında yürürlüğe giren ekonomik istikrar tebirleri, kısa vadeli ekonomiye çeki düzen verme operasyonudur. Bilindiği gibi alınmış olan tedbirler, olumlu etkilerini fazla beklemeye ihtiyaç duymaksızın göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde, uygulanan ekonomi politikası sonucu ülkemizin ihracatı, önceki dönemlere göre büyük ölçüde artış göstermiştir. Bu durumun böyle olmasında, uygulanan

(1) İktisadi Rapor, T.O.B.B.Yay.No:109, Ankara, 1989, s.203.

ekonomi politikası ve bu doğrultuda alınan kararların büyük etkisi olmuştur. Bu kararlar, büyük ölçüde eskiden alınan tedbirlere uygulamada işlerlik kazandırma amacını taşımaktadır.

24 Ocak 1980 tedbirleri ve onu izleyen kararlarla birlikte; ihracatı teşvik etmek için, ihracatçılara çeşitli kredi ve kolaylıkların sağlanması, ihracattaki formalite ve işlemlerin azaltılması, ihracatta vergi iadesinin genişletilmesi ve iade oranlarının artırılması, Kurumlar Vergisi Kanunu ile ilk defa ihracatı teşvik etmek amacıyla, sanayi ürünü ihracat istisnası ve diğer istisnalara yer verilmiştir. Ayrıca, ihracatta Katma Değer Vergisi (K.D.V.) istisnası getirilmiştir. Bütün bu tedbirler, ihracatçılara büyük imkanlar sağlamış ve ihracatımızda büyük gelişmeler kaydedilmesine neden olmuştur.

Bu tedbirlerle ilgili açıklamalar ikinci bölümde yapıldığından, burada ayrıca açıklanmayacaktır. Bu bölümde, teşvik tedbirlerinin ihracat üzerinde etkisi incelenirken, uygulanan vergi teşviklerine ağırlık verilecektir.

A. İHRACAT MİKTARI YÖNÜNDEN ETKİSİ

Ülkemizde özellikle 1970'li yıllardan itibaren, ihracatımız ithalata göre, daha düşük düzeyde artmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak, ihracatın ithalatı karşılama oranı sürekli olarak düşmeye başlamıştır. Özellikle

1970'li yıllarda, Dünya petrol bunalımı nedeniyle ihracatta karşılaşılan çeşitli güçlükler ve ithal girdilerinin fiyatlarının artması sonucu, ülkemizin ihracatı da olumsuz yönde etkilenmiştir. Ülkede üretimde karşılaşılan çeşitli darboğazlar, siyasi istikrarsızlıklar, yüksek oranlı enflasyon gibi nedenler de ihracatımızı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yıllarda uygulanan ihracat teşvikleri yetersiz düzeyde kalmış ve buna uygulamadaki dağınıklıkta eklenince tedbirlerin etkinliği azalmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, 1970 yılında 588.4 milyon dolarlık ihracat ve 947.6 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. Dış ticaret açığı 359.1 milyon dolar olmuş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı % 62.1 olarak gerçekleşmiştir. İhracat ile ithalat arasındaki açık 1980'e kadar sürekli olarak büyümüş ve 1980 yılında, 2.910.1 milyon dolarlık ihracata karşılık, 7.909.3 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. Dış ticaret açığı 4.999.2 milyon dolara çıkmıştır. İhracatın ise ithalatı karşılama oranı, % 36.8 düzeyine inmiştir. Görüldüğü gibi, yapılan ihracat daha önce belirtilen nedenlere tıkanmıştır. Bunun sonucunda ülkemiz önemli ölçüde döviz darboğazı ile karşı karşıya gelmiştir.

İhracatımızı ve özellikle sanayi ürün ihracatımızı artırmak amacıyla uygulanmış olan ihracatta vergi iadesi uygulamasında, beklenen ihracat artışını sağlamada yetersiz kalmıştır.

TABLO-1
İTHALAT VE İHRACATIN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Yıllar	İthalat (Milyon Dolar)	İhracat (Milyon Dolar)	Fark (Milyon Dolar)	İhr./İth. %
1923	86.8	50.7	- 36.0	58.5
1924	100.4	82.4	- 18.0	82.1
1925	128.9	102.6	- 26.2	79.6
1926	121.4	96.4	- 24.9	29.4
1927	107.7	80.7	- 27.0	74.9
1928	113.7	88.2	- 25.4	77.6
1929	123.5	74.8	- 48.7	60.6
1930	69.5	71.3	+ 1.8	102.6
1931	59.9	60.2	+ 0.2	100.5
1932	40.7	47.9	+ 7.2	117.8
1933	45.0	58.0	+ 12.9	128.8
1934	68.7	73.0	+ 4.2	106.2
1935	70.6	76.2	+ 5.5	107.9
1936	73.6	93.6	+ 20.0	127.3
1937	90.5	109.2	+ 18.6	120.6
1938	118.8	115.0	- 3.8	96.7
1939	92.4	99.6	+ 7.1	107.7
1940	50.0	80.9	+ 30.8	161.7
1941	55.3	91.0	+ 35.7	164.5
1942	112.8	126.1	+ 13.2	111.7
1943	155.3	196.7	+ 41.3	126.7
1944	126.2	177.9	+ 51.7	141.0
1945	96.9	168.2	+ 71.2	173.5
1946	118.8	214.5	+ 95.6	180.3
1947	244.6	223.3	- 21.3	91.3
1948	275.0	196.7	- 78.2	71.5
1949	290.2	247.8	- 42.3	85.4
1950	285.6	263.4	- 22.2	92.2
1951	402.0	314.0	- 88.0	78.1
1952	555.9	362.9	-193.0	63.5
1953	532.5	396.9	-136.4	74.4
1954	478.3	344.9	-143.4	70.0
1955	497.6	313.3	-184.2	63.0
1956	407.3	304.9	-102.3	74.9
1957	397.1	345.2	- 51.9	86.9
1958	315.0	247.2	- 67.8	78.5
1959	469.9	353.7	-116.1	75.3
1960	468.1	320.7	-147.4	68.6
1961	507.2	346.7	-160.4	68.4
1962	619.4	381.1	-238.2	61.5
1963	687.6	368.0	-319.5	53.5
1964	537.2	410.7	-126.6	76.5
1965	571.9	463.7	-108.2	81.1
1966	718.2	490.5	-227.7	68.3
1967	684.6	522.3	-162.3	80.7
1968	763.6	496.4	-267.2	65.0
1969	801.2	536.8	-264.4	67.0
1970	947.6	588.4	-359.1	62.1
1971	1.170.8	676.6	-494.2	57.8
1972	1.562.5	884.9	-677.5	56.6
1973	2.086.2	1.317.0	-769.1	63.1
1974	3.777.5	1.532.1	-2.245.3	40.6
1975	4.738.5	1.401.0	-3.337.4	29.6
1976	5.128.6	1.960.2	-3.168.4	38.2
1977	5.796.2	1.753.0	-4.043.2	30.2
1978	4.559.0	2.288.1	-2.310.8	49.8
1979	5.069.4	2.261.1	-2.808.2	44.6
1980	7.909.3	2.910.1	-4.999.2	36.8
1981	8.933.3	4.702.9	-4.230.4	52.6
1982	8.842.5	5.746.1	-3.096.5	65.0
1983	9.235.0	5.727.8	-3.507.1	62.0
1984	10.756.9	7.133.6	-3.623.3	66.3
1985	11.343.3	7.958.0	-3.385.3	70.2
1986	11.407.7	7.456.7	-3.648.0	67.1
1987	14.157.8	10.190.0	-3.967.7	72.0
1988	14.339.6	11.662.0	-2.677.6	81.3
1989	15.792.1	11.624.6	-4.167.4	73.6
1990	22.302.2	12.959.2	-9.342.9	58.1

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteğurliği'nin Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

Bu durumun Tablo 2'den izlenebilir. Türkiye'de vergi iadesinin toplam ihracat içindeki payı uygulanmaya başlandığı 1964'den 1977'ye kadar sürekli olarak artarken; bu yıldan itibaren düşmeye başlamıştır. 1970 yılında toplam ihracat içinde % 27'lik bir paya sahip olan vergi iadesine tabi ihracat, 1973 yılında ihracatın da önceki yıllara göre artması sonucu, % 40.9'a yükselmiştir. Yapılan vergi iadesi miktarı ise, 1.052.8 milyon liraya yükselmiştir. 1980 yılına kadar toplam ihracat içinde vergi iadesine tabi olan ihracatın payı bazı yıllarda artmış bazı yıllarda ise azalmıştır. 1980'de toplam ihracat 221.498.1 milyon lira, vergi iadesine tabi ihracat ise 55.030.9 lira olmuştur. Toplam ihracat içindeki payı % 24.8'e inmiştir.

Daha önce sık sık vurgulandığı gibi, ihracatta vergi iadesi uygulamasının amacı, sanayi ürünleri ihracatını artırarak ihracatta yapısal bir değişmeyi sağlamaktır. Yani, daha çok tarım ürünlerinden oluşan ihraç ürünlerimizin yapısını sanayi ürünlerine kaydırmaktır. İhracatın sektörlere göre dağılımını gösteren Tablo 3 incelendiği zaman görüleceği gibi, ihracatta tarım ürünlerinin payı 1970'de tüm ihracat içerisinde % 74.9 olmuş ve 1980 yılında ise % 57.4 olmuştur. Yani tarım ürünleri payı bir miktar azalmıştır. Sanayi ürünlerinin payı ise 1970'de % 18.4 iken bu pay, 1980'de % 36 olmuştur. Sanayi ürünlerinin payı bir miktar artış göstermiş fakat ihracattan beklenen

TABLO -2
TOPLAM İHRACAT, VERGİ İADESİNE TABİ İHRACAT VE
YAPILAN VERGİ İADELERİ
(1964-1989)

Yıllar	(1) Tabi İhracat (Milyon ₺)	(2) Toplam İhracat (Milyon ₺)	(3) Top.İhracat İçinde Vergi İadesi.Tabi İhracatın Payı(%) (1/2)	(4) Yap.Vergi İadesi (Milyon ₺)	(5) Vergi İade Oranı (%) (4/1)
1964	103.6	3.369.9	2,8	12.1	11.6
1965	303.4	4.173.6	7.2	29.3	9.6
1966	219.6	4.414.5	4.9	27.5	12.5
1967	250.4	4.701.0	5.3	24.8	9.9
1968	247.8	4.467.7	5.5	57.8	23.3
1969	1.426.5	4.831.5	29.5	208.2	14.6
1970	1.732.9	6.407.7	27.0	290.1	16.7
1971	1.957.1	9.090.0	21.5	413.1	21.1
1972	3.209.7	11.875.8	27.2	718.8	22.4
1973	7.379.8	18.037.4	40.9	1.052.8	14.2
1974	6.479.3	21.197.2	30.5	919.5	14.1
1975	7.402.0	20.075.0	36.8	1.385.5	18.7
1976	14.433.9	30.775.4	46.9	3.117.5	21.6
1977	16.563.0	31.338.5	52.8	3.448.5	20.7
1978	19.727.3	55.357.8	35.6	2.949.2	14.9
1979	24.579.4	75.743.6	32.4	3.290.0	13.0
1980	55.030.9	221.498.1	24.8	4.904.1	8.9
1981	174.220.4	530.715.7	32.8	24.653.1	14.1
1982	412.611.8	937.310.5	44.0	86.816.0	21.0
1983	667.930.8	1.298.945.3	51.4	148.989.9	22.3
1984	1.583.506.0	2.608.331.5	60.7	329.059.0	20.7
1985	2.268.406.0	4.152.927.0	54.6	287.238.0	12.6
1986	2.761.355.0	5.012.345.4	55.0	281.959.0	10.2
1987	5.183.997.2	8.844.330.5	58.6	438.475.3	8.4
1988	7.902.033.0	16.519.248.0	47.8	674.802.2	8.5
1989	5.202.613.9	24.642.880.0	21.1	389.516.6	7.4

Kaynak: DPT.Teşvik ve Uygulama Başkanlığı, 1988 ve 1989 Faaliyet Raporları ile Hazine ve Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

TABLO-3
İHRACATIN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(1970-1990)

Yıllar	Tarım (Bin Dolar)	Genel İçinde(%)	Sanayi (Bin Dolar)	Madencilik ve Taş.Ocak.		Toplam İhracat (Bin Dolar)
				Genel İçinde(%)	Genel İçinde(%)	
1970	441.058	74.9	107.923	18.4	39.468	588.449
1971	489.700	72.4	149.743	22.1	37.159	676.602
1972	605.513	68.4	246.125	27.8	33.331	884.969
1973	831.291	63.1	446.227	33.9	39.565	1.317.083
1974	851.866	55.6	601.325	39.2	78.991	1.532.182
1975	792.630	56.6	502.879	35.9	105.566	1.401.075
1976	1.254.408	64.0	595.791	30.4	110.015	1.960.214
1977	1.041.401	59.4	585.774	33.4	125.851	1.753.026
1978	1.542.763	67.4	621.264	27.2	124.136	2.288.163
1979	1.343.632	59.4	785.083	34.7	132.480	2.261.195
1980	1.671.742	57.4	1.047.386	36.0	190.994	2.910.122
1981	2.219.409	47.2	2.290.120	48.7	193.406	4.702.935
1982	2.140.505	37.3	3.430.148	59.7	175.320	5.745.973
1983	1.808.712	32.8	3.658.220	63.9	188.901	5.727.833
1984	1.748.878	24.5	5.144.963	72.1	239.761	7.133.602
1985	1.719.439	21.6	5.994.742	75.3	243.827	7.958.008
1986	1.885.605	25.3	5.324.258	71.4	246.861	7.456.724
1987	1.852.539	18.2	8.065.235	79.1	272.273	10.190.047
1988	2.341.397	20.1	8.943.485	76.7	377.189	11.662.071
1989	2.125.653	18.2	9.085.806	78.1	413.233	11.624.692
1990	2.387.822	18.4	10.240.009	79	331.457	12.959.288

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

yapısal değişim sağlanamamıştır.

1980-1988 döneminde ihracatımızın, 1980 yılına göre 4 kat artmasında, ihracatı teşvik tedbirleri ve uygulanan kur politikasının büyük etkisi olmuştur. Bu araçların kullanımından doğan aksaklıklar yüzünden, bazı teşvik tedbirleri kaldırılmıştır.

İhracat teşvik tedbirleri içinde en etkin olan ihracatta vergi iadesi uygulamasının 1988 yılı sonu itibarıyla sona ereceği duyurulmuş; ancak siparişi alınmış ihracatların tamamlanması amacıyla uygulamanın bitim süresi 15 Nisan 1989'a kadar uzatılmıştır. İhracatta Vergi iadesi uygulaması 15 Nisan 1989'da tamamen kaldırılmıştır. Bunun yerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Türk Eximbank) ihracatçıya kredi ve sigorta desteği sağlamak üzere devreye sokulmuştur. Bunun yanında, Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (D.F.İ.F.)'da yapılan prim ödemeleri, navlun sübvansiyonu, ihracatta KDV iadeleri, ihracatçıya ucuz kredi sağlanması, Kurumlar Vergisi İstisnası, ihracatı teşvik belgesi kapsamında gümrük muafiyetli ithalat gibi teşvik tedbirleri uygulamaları devam etmektedir (2).

İhracatta uygulanan teşvikler sonucu Türkiye'nin ihracatı, 1980 yılından sonra önemli ölçüde artmıştır.

(2) Ekonomik Rapor, İ.T.O. Yay.No: 1989/17, İstanbul, 1989, s.97-98.

1970 yılında 588 milyon dolar olan ihracatımız ancak, 1979 yılı sonunda 2.261 milyon dolara çıkarılabilmektedir. Yani on yılda üç kat arttırılabilmektedir. Bu durum Tablo 4'de görülmektedir. İhracat, 1980 yılında % 28.6 oranında artarak 2.910 milyon dolara, 1981'de ise % 61.6'lık bir artışla 4.702 milyon dolara ulaşmıştır. 1983, 1984 ve 1986'da toplam ihracatta bir miktar düşme olmuştur. Bu yıllar dışında ise 1988'e kadar, toplam ihracata sürekli bir artış kaydedilmiştir. Toplam ihracatımız, 1988 yılında 11.662 milyon dolara yükselmiştir.

İhracatımız 1989 yılında, Türk Lirasının aşırı değerlenmesi, ihracatta vergi iadelerinin kaldırılması, İran ve Irak pazarının kapanması ve üretimdeki yavaşlama gibi nedenlerle 1988 yılı ihracatının gerisinde kalmıştır (3).

1990 yılının ikinci yarısında meydana gelen Basra Körfezi krizi sonucunda, yıllardan beri dış ticaretimizde önemli bir paya sahip olan Irak'a Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar çerçevesinde ekonomik ambargo uygulanması ihracatımızda önemli kayıplar oluşmasına neden olmuştur.

Nitekim, 1987'de plan tahmini olan 8.550 milyon doları aşarak 10.190 olan ihracatımız, 1990 yılında 15.272

(3) İktisadi Rapor (1990), a.g.e., s.280.

TABLO-4
YILLIK GERÇEKLEŞEN İHRACAT VE PROGRAM HEDEFLERİ (GENEL)
(1970-1990)

Yıllar	Gerçekleşen (Bin Dolar)	Yıllık Artış (%)	Program (Bin Dolar)	Yıllık Artış (%)	Gerçekleşme (%)
1970	588.476	9,6	600.000	4.4	98.1
1971	676.602	15.0	640.000	6.7	105.7
1972	884.969	30.8	690.000	7.8	128.3
1973	1.317.083	48.8	900.000	30.4	146.3
1974	1.532.182	16.3	1.400.000	55.6	109.4
1975	1.401.075	- 8.6	2.000.000	42.9	70.1
1976	1.960.214	39.9	2.100.000	5.0	93.9
1977	1.753.026	- 10.6	2.500.000	19.1	70.1
1978	2.288.163	30.5	2.550.000	2.0	89.7
1979	2.261.195	- 1.2	2.750.000	7,8	82.2
1980	2.910.122	28.6	3.500.000	27.3	83.1
1981	4.702.934	61.6	3.500.000	-	134.4
1982	5.745.973	22.2	5.850.000	67.1	98.2
1983	5.727.833	- 0.3	6.250.000	6.8	91.6
1984	7.133.603	24.5	7.300.000	16.8	97.7
1985	7.958.008	11.6	8.300.000	13.7	95.9
1986	7.456.724	- 6.3	8.700.000	4.8	85.7
1987	10.190.047	36.7	8.550.000	- 1.7	119.2
1988	11.662.071	14.4	12.325.000	44.2	94.6
1989	11.624.692	- 0.2	12.485.000	1.2	93.1
1990	12.959.288	11.4	15.272.000	13.5	84.8

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Devlet İstatistik Enstitüsü, Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

milyon olarak tahmin edilmiş olmasına rağmen 12.959 milyon dolar düzeyinde kalmıştır. Tablo 4'de bu durumu doğrulamaktadır.

1980-1988 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı % 37'lerden % 81'e yükselmiştir. Bu gelişme Tablo 1'de görülmektedir. 1980'de 4.999 milyon dolar olan dış ticaret açığımız 1988'de 2.677 milyona indirilmiştir. 1989 yılından itibaren ihracat artışının duraklaması ve ithalatta meydana gelen büyük artış nedeniyle, ihracatın ithalatı karşılama oranı % 58'e düşmüştür. 1990 yılı ithalatı 22.302 milyona ulaşırken, ihracat 12.959 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 9.342 milyon dolar dış ticaret açığı meydana gelmiştir.

B. İHRACAT ÜRÜNLERİNİN YAPISINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİKLİKLER BAKIMINDAN ETKİSİ

Ülkemizde, özellikle 1980'den sonra sağlanan ihracat artışında, uygulanan teşvik tedbirlerinin önemli bir katkısı olduğu ve bu teşviklerin özellikle sanayi ürünleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim, Kurumlar Vergisi Kanununda yer alan sanayi ürünü ihracat istisnası, bu dönemin başında yürürlüğe girmiş ve bu amaca yönelik bir uygulamadır. Ayrıca, 1980 den sonra etkin bir teşvik aracı olarak uygulanan ihracatta vergi iadesi uygulaması ve diğer parasal teşvik tedbirleri de ihracat ürünlerimi-

zin yapısal değişiminde büyük katkısı olmuştur.

Sanayi ürünleri ihracatımız 1980-1988 döneminde yılda ortalama % 15 oranında artarak önemli bir gelişme göstermiştir. 1980 yılında toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payı % 36, tarım ürünlerinin payı % 57.4 ve madencilik ve taş ocakçılığı ürünlerinin payı % 6.6'dır. 1981'de Sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı % 48.7 iken 1988'de % 76.7'ye yükselmiştir. 1989'da bu pay % 78.1'e ve 1990'da ise % 79'a çıkmıştır. Bu durum Tablo 3'de görülmektedir.

Sanayi ürünleri ihracatında ilk sırayı tekstil ürünleri almaktadır. Tekstil ürünlerini, demir-çelik sanayi ürünleri takip etmektedir. Toplam sanayi ürünleri ihracatı, 1980 yılında 1.042.2 milyon dolar iken, 1990'da 10.263.0 milyon dolara ulaşmıştır. Bu durum Tablo 5'de açık bir şekilde görülmektedir.

Sanayi ürün ihracatında, ilk üç sırayı alan sektörlerin ihracatında görülen gelişme olumlu olmakla birlikte kaygı da vermektedir. İhracattaki payları yüksek olan bu sektörlerde, iç ve dış faktörlerden dolayı meydana gelecek bir tıkanma, ihracatı olduğu kadar tüm ekonomiyi de olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Tablo 5 ve 6 birlikte incelendiği zaman görüleceği gibi, Kurumlar Vergisinde yer alan "Sanayi Ürünü İhracatı İstisnası" ihracatımızı, Sanayi ürünleri lehinde artırmada

TABLO-5

ALT GRUPLAR İTİBARIYLA SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI
(1980-1990) (Milyon Dolar)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990(2)
A.Tarıma Daya.İş.Ürün- ler(1)	209.4	411.6	568.2	669.7	808.3	646.6	666.7	953.9	884.7	817.0	940.0
B.Petrol Ürünleri	38.5	107.0	343.9	232.4	408.8	372.0	178.2	232.3	331.2	254.2	287.0
C.Diğer Sanayi Ürün.	799.5	1.771.5	2.517.3	2.756.2	3.927.7	4976.3	4479.4	6879.0	7727.5	8016.4	9036.0
a.Çimento Sanayii	39.6	198.5	206.6	80.6	56.0	43.7	27.0	7.1	6.5	33.0	77.0
b.Kimya Sanayii	76.0	93.8	147.9	120.3	172.6	265.6	350.2	526.5	734.6	774.0	616.0
c.Lastik ve Plas.S.	15.9	71.8	60.4	76.9	97.5	107.9	140.5	257.5	351.7	312.6	236.0
d.Deri ve Kösele S.	49.5	82.1	111.4	192.1	400.7	484.4	345.2	721.9	514.1	604.4	748.0
e. Orman Ürün.Sana.	4.3	19.7	33.4	14.8	23.7	105.9	51.7	31.8	21.6	16.0	21.0
f.Dokumacılık Sana.	424.3	802.8	1.056.3	1.299.1	1.875.4	1789.5	1850.7	2707.0	3201.4	3605.3	4045.0
g.Cam-Seramik San.	35.9	102.1	103.7	108.2	146.0	189.6	157.9	201.7	233.3	257.9	329.0
h.Demir Çelik San.	33.9	100.2	362.2	407.2	576.4	968.8	803.6	851.8	1457.3	1349.2	1613.0
i.Demirdışı Metal S.	18.3	29.8	44.6	78.9	85.5	115.5	111.2	134.0	226.0	265.9	262.0
j.Madeni Eşya Sanayi	8.1	20.2	27.3	19.5	16.3	72.7	60.4	107.0	51.6	22.9	25.0
k.Makina Sanayii	21.7	64.8	115.7	102.8	118.2	377.7	202.5	680.5	332.9	195.3	205.0
l.Elektrikli Mak.S.	11.5	26.1	75.2	69.0	59.6	118.3	129.6	293.3	294.0	234.0	438.0
m.Ulaşım Araç.San.	58.3	117.5	110.2	126.4	134.9	146.6	82.4	110.2	118.0	153.9	211.0
n.Diğer Sana.Ürün.	2.2	42.1	62.3	60.6	124.9	189.5	166.5	248.7	184.5	192.1	210.0
TOPLAM SANAYİ ÜRÜN*	1047.2	2.290.1	3.429.4	3.658.3	5.144.8	5994.9	5324.3	8065.2	8943.4	9087.6	10263.0

Kaynak: İktisadi Rapor, 1984,1990 T.O.B.B.Yayınları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.
(1) İşlenmiş Orman Ürünleri ve Dokumaya Elverişli İşlem Görmüş Elyaf Dahildir.
(2) Geçici Sonuçlar

TABLO-6

1985-1989 YILLARINDA TÜRKİYE'NİN SANAYİ ÜRÜN İHRACATI VE KURUMLAR VERGİSİNDEKİ
SANAYİ ÜRÜN İHRACAT İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(Bin Dolar)

Yıllar	Ürün Cinsi	(1) İhracat Tutarı	(2) İstisna Oranı(%)	(1) x (2) İstisna Tutarı
1985	Sanayi Ürünleri	5.994.900	5.40	323.724
1986	Sanayi Ürünleri	5.324.300	4.51	240.125
1987	Sanayi Ürünleri	8.065.200	9.19	741.191
1988	Sanayi Ürünleri	8.943.400	14.64	1.309.313
1989	Sanayi Ürünleri	9.087.600	14.32	1.301.344

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

uygulanan önemli bir teşvik tedbiridir. Elimizde 1985-1989 yılları arasında sanayi ürünleri ihracat istisnasına ilişkin Türkiye genelini kapsayan rakamlar bulunmaktadır. Bu rakamlarla ilgili ayrıntılı Tablolar, ekler kısmında görülmektedir. Ekler kısmında yer alan Tablolar da dikkate alındığında görüleceği gibi, sanayi ürünleri ihracatı istisnası kurumlara tanınan ve istisnalar içinde önemli bir yer tutan bir vergi teşvik tedbiridir.

Tablo 6'ya kısacık bir değinecek olursak; 1985 yılında toplam sanayi ürünleri ihracatımız 5.994.900 bin dolar ve sanayi ürünleri ihracat istisnası oranı % 5.40, bu istisnadan yararlanan ihracat ise 323.724 bin dolardır. Sanayi ürünleri ihracatında görülen artışa paralel olarak, istisna oranında artarak 1989 yılında % 14.32'ye ulaşmıştır. 1989 yılında % 14.32 ye ulaşmıştır. 1989 yılında, toplam sanayi ürün ihracatı 9.087.600 bin dolara ve istisnadan yararlanan ihracat tutarı ise 1.301.344 bin dolara yükselmiş bulunmaktadır. Ayrıca, ekler kısmında görüldüğü gibi Kurumlar Vergisine tabi olmayan sanayi ürünlerinin kurum kazancından indirilen oranı sürekli artış göstermektedir. Bunun yanında, ikinci bölümde de incelendiği gibi, sanayi ürünü ihracatına ilişkin olarak, istisna miktarı ve oranlardaki değişikliklerde ihracat miktarı üzerinde etkili olmaktadır.

1970'li yıllardan itibaren tarım ürünleri ihracatı, ülkemizin toplam ihracatı içerisinde düşmeye başlamış ve

1980'den sonra ihracatta sanayi ürünlerine doğru bir yapısal değişim meydana gelmiştir. 1970 yılında toplam ihracatımız içinde tarım ürünlerinin payı % 74.9 iken bu oran 1980'de % 57.4'e düşmüştür. 1980'den sonra ihracat sanayi ürünlerine doğru hızla kaymış ve tarım ürünlerinin ihracatımız içindeki payı hızla düşmeye başlamıştır. 1990 yılında tarım ürünleri ancak ihracatımız içinde % 18.4'lük bir paya sahip olabilmıştır. İhracatın sektörlere göre dağılımını gösteren Tablo 3'de bu durum açıkça görülmektedir.

Tablo 7 ve 8 birlikte incelendiği zaman görüleceği gibi, Kurumlar Vergisinde yer alan "Tarım Ürünleri İhracatı İstisnası", diğer adıyla "Yaş Meyve, Sebze ve Su Ürünleri İhracatı İstisnası" yoluyla bu ürünlerin ihracatı vergi yoluyla teşvik edilmeye çalışılmaktadır. Fakat bu istisna, Tablo 8'de görüldüğü gibi fazla bir teşvik getirememektedir.

Tablo 7'de görüldüğü gibi, Tarım ürünleri ihracatı içerisinde ilk sırayı, bitkisel ürünler almakta, bunu hayvancılık ürünleri, su ürünleri ve orman ürünleri izlemektedir. İhracat istisnası kapsadığı ürünler miktarıyla, kendisinden beklenen amacı gerçekleştirmekte yetersiz kalmıştır.

Tablo 8'de, 1985 yılında tarım ürünleri ihracatımız 1.718.000 bin dolar ve tarım ürünleri ihracat istisnası

TABLO-7
ALT GRUPLAR İTİBARIYLA TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI
(1980-1990) (Milyon Dolar)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990(1)
A.Bitkisel Ürünler	1.553.4	1.922.6	1.699.5	1.484.4	1.382.0	1.440.9	1.546,8	1.484.3	1.988.8	1.785.3	2.065.0
a. Hububat	80.4	110.4	130.2	187.3	91.9	63.0	3.0	32.0	241.0	83.3	11.0
b. Baklagiller	100.6	215.7	207.1	189.0	175.2	171.4	242.7	234.0	370.6	209.9	292.0
c. Sanayi Bitkileri	583.1	774.6	686.5	493.8	446.8	550.6	461.5	395.2	471.9	685.6	655.0
d. Meyveler	718.4	735.1	576.3	526.6	564.7	527.6	694.0	704.4	768.9	687.1	958.0
e. Diğerleri	50.9	86.8	99.4	88.7	103.4	128.3	145.6	118.7	136.4	119.4	149.0
B.Hayvancılık Ürünle.	108.2	258.2	389.6	362.0	323.2	244.2	285.3	310.8	286.0	276.6	215.0
C.Su Ürünleri	22.7	26.6	24.0	20.3	20.3	21.1	39.7	44.7	51.3	52.1	57.0
D.Orman Ürünleri	7.4	120	28.1	13.9	23.7	12.7	13.7	12.7	15.2	12.5	12.0
TOPLAM											
TARIM ÜRÜNLERİ	1.671.7	2.219.4	2.141.2	1.880.6	1.749.2	1.718.9	1.885.5	1.852.5	2.341.3	2.126.5	2.349.0

Kaynak: İktisadi Rapor 1984, 1990 T.O.B.B. Yayınları, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

(1) Geçici Sonuçlar.

TABLO-8

1985-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI VE KURUMLAR VERGİ-
SİNDEKİ TARIM ÜRÜNLERİ İHRACAT İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(Bin Dolar)

Yıllar	Ürün Cinsi	(1) İhracat Tutarı	(2) İstisna Oranı(%)	(1) x (2) İstisna Tutarı
1985	Tarım Ürünleri	1.718.900	0.58	99.692
1986	Tarım Ürünleri	1.885.500	0.78	147.069
1987	Tarım Ürünleri	1.852.500	0.35	64.837
1988	Tarım Ürünleri	2.341.300	0.27	63.215
1989	Tarım Ürünleri	2.126.500	0.50	106.325

Kaynak: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret İstatistiklerinden ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gelirler Genel Müdürlüğü, Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

oranı % 0.58, bu istisnadan yararlanan ihracat ise 99.692 bin dolardır. 1989 yılında ise, tarım ürünleri ihracatımız; 2.216.500 bin dolara, istisna oranı % 0.50 ve istisnadan yararlanan ihracat tutarı ise 106.325 bin dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tarım ürünleri ihracat istisnası oranı sanayi ürünleri ihracat istisnası oranlarına göre yetersiz kalmaktadır. Bu durum ise ihracat miktarı üzerinde etkili olmaktadır.

Döviz kazandırıcı faaliyetler olarak bilinen, dış navlun istisnası ve turizm istisnası gibi istisnaların oranı, Tablo 9, 10 ve ekler kısmındaki Tablo incelendiğinde görüleceği gibi bu faaliyet dallarını teşvik etmekte yetersiz kalmaktadır. Çünkü, bu istisnaların oranı istisna edilen kazançların içinde düşük bir düzeyde kalmaktadır. Bu durum ise istisna tutarlarını düşürmektedir. Dış navlun ve turizm gelirleri üzerinde başka faktörler daha çok etkili olmaktadır. Bu faktörlerin etkisiyle, özellikle 1980'den sonra bu gelirler artmıştır.

Ülkemizde özellikle 1980'den sonra, etkin bir teşvik aracı olan ihracatta vergi iadesi ve diğer parasal ihracat teşvikleri ihracatımızın artmasında büyük katkı sağlamışlardır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1979 yılında; toplam ihracat içerisinde, vergi iadesine tabi ihracatın payı % 32.4 iken, bu pay 1987'de % 58.6 olmuştur. Daha

TABLO-9

1975-1989 YILLARI ARASINA TÜRKİYE'NİN DIŞ NAVLUN GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ DIŞ NAVLUN KAZANÇLARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(Bin Dolar)

Yıllar	(1) Dış Navlun Gelirleri	(2) İstisna Oranı(%)	(1) x (2) İstisna Tutarı
1975	237.000	-	-
1976	257.000	-	-
1977	290.000	-	-
1978	230.000	-	-
1979	254.000	-	-
1980	396.000	-	-
1981	366.000	-	-
1982	437.000	-	-
1983	474.000	-	-
1984	619.000	-	-
1985	610.000	0.31	18.910
1986	640.000	0.46	29.440
1987	816.000	0.55	44.880
1988	822.000	0.51	41.922
1989	925.000	0.43	39.775

Kaynak: T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten Yayını, 1989-IV, Ankara, (Ekim-Aralık 1990), s.120 ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bilgi İşlek Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

TABLO-10

1975-1989 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'NİN TURİZM GELİRLERİ İLE 1985-1989 YILLARI İÇİN KURUMLAR VERGİSİ'NDEKİ TURİZM KAZANÇLARI İSTİSNASINA İLİŞKİN BİR KARŞILAŞTIRMA
(Bin Dolar)

Yıllar	(1) Turizm Gelirleri	(2) İstisna Oranı (%)	(1) x (2) İstisna Tutarı
1975	201.000	-	-
1976	181.000	-	-
1977	205.000	-	-
1978	234.000	-	-
1979	281.000	-	-
1980	326.000	-	-
1981	380.000	-	-
1982	373.000	-	-
1983	420.000	-	-
1984	548.000	-	-
1985	1.094.000	0.28	30.632
1986	950.000	0.67	63.650
1987	1.476.000	0.76	112.176
1988	2.355.000	0.65	153.075
1989	2.557.000	0.58	148.306

Kaynak: T.C.Merkez Bankası, Üç Aylık Bülten Yayını, 1989-IV, Ankara, (Ekim-Aralık 1990), s.120 ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı, Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

sonra, vergi iade oranlarının azaltılması sonucu, 1988'de % 47.8, 1989'da ise % 21.1 olmuştur. Vergi iadesi uygulaması 1989'da kaldırıldığından, ancak daha önce bağlantısı yapılan ihracat için bu iadeler yapılmıştır. Onun için, iade oranı 1989 yılında toplam ihracat içinde düşük bir düzeyde gerçekleşmiştir. Yapılan vergi iadeleri 1980 yılında 329.059.0 milyon Türk lirası iken, bu rakam sürekli olarak artarak 1988'de 647.802.2 milyon liraya kadar yükselmiştir. Görüldüğü gibi ihracatçıya parasal yönden büyük kolaylıklar sağlanmıştır. Çünkü Tablo iyice incelendiğinde görüleceği gibi vergi iadelerindeki artışın ihracattaki artıştan daha büyük olduğu görülmektedir.

Vergi iadesi dışında, ihracat özellikle D.F.İ.F. ve K.K.D.P. gibi parasal ihracat teşvikleri ile de desteklenmiştir. Toplam parasal ihracat teşvikleri adını taşıyan Tablo 11'de, bu durum görülmektedir. Vergi iade oranlarının azaltılmasıyla 1985'de K.K.D.P. ve 1986'dan itibaren ise D.F.İ.F. yoluyla teşvikler getirilmiştir. Bu teşviklerin toplam ihracata oranı ise 1985'de % 8 iken, 1989'da % 4.5'e düşmüştür.

Ülkemizde ihracatı Katma Değer Vergisi Kanununda teşvik etmektedir. Bu kanun, ihracat teslim ve hizmetlerini vergi dışı tutmuştur. İhracatın vergiden istisna olması, ihracatı teşvik etmektedir. İhracatın KDV'den istisna edilmesi, bu verginin yalnızca yurt içinde tüketilen mal

TABLO -11
TOPLAM PARASAL İHRACAT TEŞVİKLERİ
(1982-1989)

Yıllar	Vergi İadesi (Milyon ₺)	Destekleme Fiyat İstikrar Fonu (Milyon ₺)	Kaynak Kullanımı Destekleme Primi (Milyon ₺)	Toplam (Milyon ₺)	Teşvikler (Bin Dolar)	Toplam İhracat (Bin Dolar)	Top.Teşvik/ Top.İhracat (%)
1982	86.716	-	-	86.716	539.413	5.746.000	9.4
1983	148.990	-	-	148.990	665.045	5.727.700	11.6
1984	329.060	-	-	329.060	901.905	7.133.600	12.6
1985	287.378	-	45.530	332.908	642.258	7.958.100	8.0
1986	281.602	8.102	146.209	435.913	651.200	7.456.800	8.7
1987	437.207	145.500	78.220	660.927	772.400	10.190.100	7.5
1988	674.802	330.347	11.546	1.016.695	717.757	11.662.071	6.1
1989	389.517	733.975	3.724	1.127.216	531.510	11.624.692	4.5

Kaynak: DPT.Teşvik ve Uygulama Başkanlığı, 1989 Yılı Faaliyet Raporu Tablo 178'den Yararlanılarak Hazırlanmıştır.

ve hizmetleri vergilendirme amacını gütmesinden kaynaklanmaktadır. Bu verginin ihraç ürünlerimizin dış pazarlardaki rekabet gücünü olumsuz olarak etkilememesini sağlamak, bu istisnanın temelinde yatan ana düşüncedir.

İhracatta Katma Değer Vergisi iade miktarlarının Türkiye geneli, Tablo 12'de görülmektedir. 1985 yılında iade için 140 milyar lira yıl sonu genel ödenek toplamı alınmış, fakat iade için bütçeden 164 milyar 901 milyon lira harcama yapılmıştır. 1986 yılında ise 190 milyar lira ödenek ayrılmış, yıl sonu harcamaları toplamı 214 milyar 138 milyon lira olarak gerçekleşmiştir. 1988 yılında ise, 270 milyar lira ödenek ayrılmış fakat iade miktarı 330 milyar 855 milyon lira olmuştur. 1985-1988 yılları arasında ihracatta KDV iadeleri her yıl artarak devam etmiş ve öngörülenden daha fazla ödeme yapılmıştır. 1989 yılında, iade miktarı 584 milyar 757 milyona yükselmiş ve iade önceki yıla göre % 76.7 oranında artmıştır. 1990 yılında ise 3.937 milyar lira iade yapılmıştır. Bu yılda iade miktarı büyük artış göstermiş ve 1989'a göre % 673 oranında artmıştır.

Türkiye'nin ihracatı Tablo 4'de görüldüğü gibi 1985 yılında 7 milyar 958 milyon dolar iken 1986'da 7 milyar 456 milyon dolara düşmüştür. Fakat iade edilen KDV miktarı 1985'de 164 milyar iken, 1986'da 214 milyar liraya çıkmıştır. İhracat azalmış, fakat ihracatta KDV iadesi artmış-

TABLO -12
İHRACATTA KATMA DEĞER VERGİSİ İADESİ
(1985-1990)

Yıllar	Yıl Sonu Genel Ödenek Toplamı (Milyon ₺)	Yıl Sonu Harcamalar Toplamı (Milyon ₺)	İadelerin Önceki Yıllara Göre Değişimi (%) (Milyon ₺)
1985	140.000	164.901	-
1986	190.000	214.138	29.8
1987	200.000	251.897	17.6
1988	270.000	330.855	31.3
1989	-	584.757	76.7
1990	-	3.937.943	673.4

Kaynak: 1985-1988 yılları rakamları, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Kesin Hesap Kanunu'ndan alınmıştır. 1989-1990 yılları rakamları ise Maliye ve Gümrük Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Kamu Hesapları Bültenlerinden alınmıştır.

tır. Bunun nedeni ise mükelleflerin mal ve hizmet alımları dolayısıyla yükledikleri KDV'nin, ihracat nedeniyle indirdikleri KDV farkından doğmaktadır. Eğer, mükellefler indirimden yararlanamıyorlarsa bu durumda, kendilerine KDV iadesi yapılmaktadır. Mükelleflerin indiremedikleri KDV iade edildiğinden ihracat azaldığı halde iade artmıştır. Mükelleflerin indirimden yararlanamadıkları miktar

kendilerine iade edilmiştir. İhracattaki dalgalanmalardan KDV iadesi fazla etkilenmemektedir. Sonuçta şunu söyleyebiliriz. İhracatın tamamen vergiden arındırılması ihracatı teşvik etmektedir.

C. SANAYİNİN YAPISAL DEĞİŞİMİNE KATKISI BAKIMINDAN ETKİSİ

Türkiye'de gelişme sürecinde karşılaşılan sorunlardan birisi döviz darboğazıdır. Türkiye'de ithal ikamesi politikasının yarattığı anlayışla, döviz kazandırıcı politikalardan daha ziyade döviz tasarruf edici politikalar ön plana geçmiştir. Türkiye'de bu dönemlerde, ihracatın teşviki politikası fazla önemsenmemiştir. Çünkü, dış denge sorununun ihracatı teşvik politikası ile çözümlenmesi başlangıçta umutsuz görülmüştür. İhracat teşvik politikasının uzun dönemde olumlu sonuç vereceği düşünülmüştür.

Bu dönemlerde, yetersiz de olsa bazı teşvik tedbirleri uygulanmıştır. İhracatta vergi iadesi önemli bir teşvik tedbiri olarak göze çarpmaktadır. Daha sonraki dönemlerde ikinci bölümde teşviklerin tarihsel gelişimi sürecinde izlendiği gibi yeni tedbirler uygulamaya konulmuştur. Fakat ithal ikamesi politikası sonucu, uygulanan teşvik tedbirleri zaman zaman gereksiz ve sonuçsuz bir maliyet unsuru olarak görülmüştür.

Genel olarak ihracatımızda görülen hızlı gelişme üretim artışına, tüketimin belirli ölçüde sınırlanmış olmasına ve 1980'e gelindiğinde büyük stokların birikmiş olmasına bağlıdır. 1980 öncesi yaşanan yüksek enflasyon dönemi, tüketimin sınırlı düzeyde kalmasına neden olmuştur. Ancak, özellikle 24 Ocak ekonomik istisrar tedbirleriyle tüketimde belli bir süreklilik ve artış sağlanmıştır. Üretim ve tüketimindeki gelişmeler ve özellikle sanayi ürünleri stoklarının artmış olması, ihracat artışını kamçılaman önemli etkenlerdir. Sanayi ürünlerinin toplam ihracattaki payının artışında; ülkenin yapısının sanayi ürünleri üretimine doğru kayması yanında, tüketimin kısıtlanmış olması da, önemli düzeyde etkili olmuştur (4).

Bu etkilerin yanında, ihracat artışında sağlanan teşviklerin de önemli katkısı olduğunu ve bu teşviklerin de özellikle sanayi ürünleri üzerinde yoğunlaştığını ve bu yönde özellikle KVK'da Sanayi ürün ihracatının teşvik edildiğini gördük.

Türk Ekonomisi, uygulanan ihracat teşvikleri ile, sanayide yapısal bir değişim sağlamıştır. 1980'den önce sanayimizde tarım ürünlerinin payı daha ağırlıklı iken, uygulanan teşvik tedbirlerinin de etkisiyle sanayi ürünlerine doğru bir kayma başlamıştır. Böylece sanayi sektörü ekonomimizde büyük gelişme kaydetmiş, bu durum ise sa-

(4) Yatırımların ve İhracatın Teşviki, a.g.e., s.102.

nayi ürün ihracatımızı artırmamızı sağlamıştır.

Türkiye'de Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (G.S.Y.H.)'nin oluşumunda tarım ve sanayi sektörlerinin payı Tablo 13'de görülmektedir. 1970-1980 döneminde, tarım sektörünün payı nisbeten azalmış ve sanayi sektörünün payı biraz yükselmiştir. Fakat tarım sektörü bu yıllar arasında, önemini korumuştur. 1980-1988 arasında ise tarım sektörünün G.S.Y.İ.H.'daki payı; 1979'da % 21.9 iken, bu oran 1988 yılı sonunda % 15.6'ya düşmüştür. Buna karşılık sanayi sektörünün payı; 1979'da % 24.4 iken, bu oran 1988'de % 30'lara yükselmiştir.

Türkiye'nin G.S.Y.İ.H.'sının oluşumunda önceleri ağırlık tarım sektöründe iken sonradan, sanayi sektörüne geçmiştir. Bu durumun böyle olmasında, ihraç ürünlerimizin sanayi ürünlerinde yoğunlaşması ve bu yoğunlaşmayı sağlayan teşvik tedbirleri ve diğer ekonomik kararlarında etkisi olmuştur.

Tablodan ayrıca, şu durumda ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi G.S.Y.İ.H./ihracat oranı ülkede üretilen gayrisafi mal ve hizmetlerin ne kadarının ihraç edildiğini gösteren bir ölçüdür. Türkiye'de bu oran; 1970-1980 yılları arasında ortalama % 5 iken, 1980-1988 yılları arasında, ortalama olarak % 14'e çıkmıştır. Türkiye'de yurtiçinde üretilen mal ve hizmetlerin, 1970-1980 yılları arasında az bir kısmı ihraç edilebilmiştir. Bu oran, 1980-1988 arasın-

TABLO-13

GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILANIN OLUŞUMUNDA TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN PAYI VE
İHRACAT İÇİNDEKİ YÜZDE ORANLARI
(1970-1988) (MİLYON TL)

Yıllar	GSYİH(x)	TARIM(x)	SANAYİ(x)		TARIM+SAN		İHRACAT	5/4	5/1	
	(1)	(2)	%	(3)	%	(4)	(5)	%	%	
1970	145.490.8	30.369.2	27.3	31.463.6	21.4	70.832.8	48.7	6.408.4	9.0	4.4
1971	187.133.3	50.851.5	27.1	40.656.6	21.7	91.508.1	48.8	9.090.0	9.9	4.9
1972	232.114.8	60.654.5	26.1	50.847.9	21.9	111.504.4	48.0	11.875.8	10.6	5.1
1973	295.501.4	74.798.5	25.3	64.559.5	21.8	139.358.0	47.1	18.037.4	12.9	6.1
1974	409.746.2	107.888.7	26.3	91.435.3	22.3	199.324.0	48.6	21.197.2	10.6	5.2
1975	519.173.3	139.127.3	26.8	112.295.4	21.6	251.422.7	48.4	20.075.0	8.0	3.9
1976	658.989.0	180.121.9	27.3	138.829.5	21.1	318.951.4	48.4	30.775.4	9.6	4.7
1977	807.097.2	197.586.3	24.4	174.367.7	21.6	371.953.7	46.0	31.338.5	8.4	3.9
1978	1.274.780.7	306.462.8	24.0	299.551.1	23.5	606.013.9	47.5	55.357.8	9.1	4.3
1979	2.155.893.9	473.327.3	21.9	527.288.6	24.4	1.000.555.9	46.4	75.743.7	7.6	3.5
1980	4.327.963.7	940.309.6	21.7	1.122.469.7	25.9	2.062.779.3	47.6	221.498.1	10.7	5.1
1981	6.413.892.4	1.350.770.9	21.0	1.768.911.0	27.6	3.119.681.9	48.6	530.715.7	17.0	8.3
1982	8.607.135.4	1.710.485.3	19.9	2.459.112.4	28.6	4.169.597.7	48.4	937.310.6	22.5	10.9
1983	10.784.798.4	2.090.781.1	19.4	3.161.329.2	29.3	5.232.110.3	48.7	1298.945.3	24.7	12.0
1984	17.401.587.4	3.429.633.4	19.7	5.288.357.9	30.0	8.657.991.3	49.7	2608.331.5	30.1	15.0
1985	25.526.090.3	4.790.272.8	17.2	8.060.485.4	29.0	12850.758.2	46.2	4152.927.0	32.3	16.2
1986	35.627.838.7	6.585.847.5	16.7	11352.762.2	28.9	17938.609.7	45.6	5012.345.4	27.9	14.0
1987	52.928.612.2	9.532.314.5	16.3	16847.513.3	28.8	26379.827.8	45.1	8844.330.5	33.5	16.7
1988	91.385.159.4	15689.756.9	15.6	29819.844.8	29.8	45509.601.7	45.5	16519248.0	36.2	18.0

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1985; DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı 1988, Rıdvan KARLUK, Türkiye'de ..., a.g.e., s.148'den yararlanılarak hazırlanmıştır.
(x) Cari Alıcı Fiyatlarıyla.

da ise yükselmiş ve ortalama olarak % 14'lere ulaşmıştır. Bu durumda, sağlanan üretim artışı ihracata daha çok aktarılabilmektedir.

II. VERGİ TEŞVİKLERİNİN İHRACATA ETKİSİNİN DEĞERLEMESİ

Türkiye'de ihracat; vergi, kur politikası, çeşitli kredi ve finansman kolaylıkları ve vergi iadesi yolu ile desteklenmiştir. Özellikle 1980'den sonra ihracatı artırmak için ihracatçılar yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Amaç; 1980'den önceki döviz darboğazlarına girmemek ve ihracata dayalı bir sanayileşmeyi sağlamaktır. Sağlanan çeşitli teşvik araçları etkisini kısa sürede göstermiş, ülkemizin ihracatı hızla artmaya başlamış ve dış ödemeler dengesine olumlu bir katkı sağlamıştır.

Bugün ülkemizin dış ticaretinde sağlamış olduğu gelişmeyle, ihracat ve ithalatımızın arttığı bir gerçektir. Bu durumun böyle olmasında, daha önce incelendiği gibi uygulanan vergi teşvik tedbirleri ve diğer tedbirlerin olumlu katkısı olduğu söylenebilir. Özellikle sanayi ürün ihracatımızın artmasında, uygulanan teşvik tedbirlerinin büyük katkısı olmuştur. Fakat, uygulanan teşvik tedbirlerinin etkin olabilmesi için ülke içinde uygulanan, para ve kredi, maliye politikası, üretim ve yatırım politikalarıyla da uyum sağlaması gerekir. Ayrıca, uygulanan teşvik tedbirlerinin beklenen etkiyi gösterebilmesi için teşvik-

lerdeki dağınıklık giderilmeli ve üretimi artırıcı teşvik tedbirlerine ağırlık verilmelidir.

Bir ülkenin ihracatının, Dünya konjoktüründeki dalgalanmalardan etkilenmemesi çok güçtür. Türkiye'nin Dünyadaki olumsuz şartlara karşılık, ihracatını artırması önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Fakat, ihracatımız üzerinde gelişmiş ülkelerin uyguladığı çeşitli korumacı politikalar olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Bunun için ülkemizin de bu politikalara karşı dış baskıların olmasına rağmen ihracatı teşvik edici tedbirleri uygulaması gereklidir.

Türkiye'nin ihracatında önemli bir teşvik olan "İhracatta uygulanan Kurumlar Vergisi İstisnası" nın ikinci bölümde görüldüğü gibi oranlarının azaltılması ve sonuçta kaldırılması yoluna gidileceği anlaşılmaktadır. Sanayi ürün ihracatı açısından önemli olan bu teşviğin, uluslararası yükümlülüklerle rağmen devam ettirilmesi veya ihracattan elde edilen gelirlere uygulanacak Kurumlar Vergisi oranlarının aynı sonucu verecek şekilde düşürülmesi ihracatçıyı desteklemek açısından yararlı olacaktır.

Ülkemiz ihracatı 1980 de, 2.910 milyon dolar iken 1990 yılında 12.959 milyon dolara çıkmıştır. Hiç şüphesiz ihracatın bu düzeyde artmasında, Türkiye'de uygulanan teşvik tedbirlerinin katkısı büyüktür. İhracatımızın daha üst seviyelere çıkarılması için Dünya ticaretinde meydana

gelebilecek olumsuz koşullarda daha az etkilenmesi için, üretilen hangi mal ve hizmetlerin teşvik edilmesi gerektiği titizlikle incelenmeli ve bu yönde teşvik tedbirleri uygulanmalıdır.

SONUÇ

İhracat günümüzde bütün dünya ülkelerini yakından ilgilendiren bir konudur. Dünyada, ister gelişmiş, ister az gelişmiş olsun, bütün ülkeler ihracatlarını artırmak ve dışarıya daha fazla mal ve hizmet satmak çabası içerisinde olduklarıdır.

Ülkemizin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler bakımından, ihracat büyük bir önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında en önemli sorunlardan birisi, yeterli miktarda döviz rezervine sahip olmaktır. Onun, için ekonomik kalkınmayla birlikte artan döviz ihtiyacını sağlıklı bir şekilde karşılayabilmek amacıyla, ihracata yönelik üretime ağırlık vermek ve bu ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için çeşitli teşvik tedbirlerini uygulamaya koymak gerekmektedir.

Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan plânlı döneme kadar ihracat ürünlerimiz tarımsal ağırlıklı olmuştur. Bu dönemde, uygulanan ihracat teşvik tedbirleri yetersiz kalmış,

dış ödemeler açığı ve döviz sıkıntıları artmıştır. Ülkemizde plânlı dönemle birlikte, ihracatın artırılması ve yapısının sanayi ürünleri lehine değiştirilmesi gereği üzerinde durulmuş ve çeşitli teşvik tedbirleri uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde, ihracatı teşvik etmek için getirilen önemli tedbirlerden birisi, ihracatta vergi iadesidir. Fakat bütün bu tedbirler, ihracatımızı artırmada yetersiz kalmış ve kısmen sanayi ürün ihracatı toplam ihracatımız içerisinde artış göstermiştir.

Türkiye'de ciddi bir şekilde ihracatı teşvik politikası, 24 Ocak 1980'de alınan istikrar tedbirleri çerçevesinde dışa açılma politikaları ile birlikte yürürlüğe konulmuştur. Bunun sonucunda, 1980'de 2 Milyar 910 Milyon dolar olan ihracat, 1990'da 12 Milyar 959 Milyon dolar gibi yüksek bir düzeye erişmiştir.

Türkiye Ekonomisinin dışa açılmaya başladığı 1980 yılından itibaren, mevcut ihracat teşviklerine işlerlik kazandırılmış ve yeni teşvik tedbirleri getirilmiştir. Bu dönemde, ihracatta vergi iadesi yeniden düzenlenmiş ve ihracatın artışında etkili olmuştur.

Ülkemizde 1980 yılından sonra, ilk kez Kurumlar Vergisi Kanunu'nda, özellikle sanayi ürün ihracatını teşvik etmek amacıyla sanayi ürün ihracat istisnası getirilmiştir. Ayrıca, yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracat istisnası ile hizmet ihracatını teşvik etmek amacıyla istisnalar getirilmiştir.

Kurumlar Vergisindeki sanayi ürünleri ihracat istisnası, ihracatımızın ve özellikle, sanayi ürün ihracatımızın arttırılmasında önemli bir katkısı olmuştur. Böylece sanayi ürünleri ihracatı, toplam ihracatımız içerisinde önemli bir pay almaya başlamıştır. 1980 yılında, toplam ihracat içinde sanayi ürünlerinin payı % 36 iken bu pay her yıl artış göstererek 1988'de % 76.7'ye, 1990 yılında ise % 79'a çıkmıştır. Ekler kısmında da görüldüğü gibi, sanayi ürünü ihracat istisnası diğer ihracatı teşvik eden istisnalara göre kurumlara tanınan önemli bir teşvik tedbiridir. Çünkü, Kurumlar Vergisine tabi olmayan sanayi ürünlerinin kurum kazancından indirilen oranı sürekli artış göstermektedir. Bunun yanında, sanayi ürünü ihracatına ilişkin olarak, istisna miktarı ve oranlarındaki değişiklik ihracat miktarı üzerinde etkili olmaktadır. İkinci bölümde görüldüğü gibi, bu istisna kurumların kazançlarından indirilmekte ve dolayısıyla vergilendirilebilir. Kurum kazancını azalttığı için, ihracat yapan kurumun vergi yükünü, ihracat yapmayan kuruma göre önemli ölçüde düşürmektedir. Bu durum ise, ihracatçılar için önemli bir finansman kolaylığı sağlamakta ve ihracatı teşvik etmektedir. Fakat sanayi ürünü ihracat istisnasının oranlarının kademeli olarak azaltılması ve sonrada kaldırılması gündemdedir. Bu durum ise, sanayi ürün ihracatını olumsuz bir yönde etkileyebilecektir. Çünkü, istisna oranının düşürülmesi veya kaldırılması ihracat yapanları olumsuz yönde etkileyecek ve mali güçleri azalacaktır.

Onun için, bu istisna daima daha yüksek ihracat rakamlarına ulaşmayı teşvik edecek bir şekilde tespit edilmelidir. Ayrıca, bu teşvikten azami yararı sağlamak için gerçekleştirilmesi gereken ihracat limitleri her yıl giderek yükseltilmelidir. Bu söylediklerimiz bu kanunda yer alan diğer teşvik tedbirleri içinde geçerlidir.

Yaş meyve, sebze ve su ürünleri ihracatı istisnası tarım ürünlerinin ihracatını teşvik etmekte yetersiz kalmaktadır. Yurt dışı inşaat onarım, dış navlun ve turizm kazançları istisnaları hizmet ihracatını teşvik etmekte yetersiz kalmışlardır. Ekler kısmında görüldüğü gibi kurum kazancından indirilen bu istisnalar, sanayi ürünü istisnasına göre çok düşük düzeyde kalmıştır.

Katma Değer Vergisindeki mal ve hizmet ihracatı istisnası da, ihracatı teşvik etmektedir. Çünkü, ihraç konusu olan mal ve hizmetlerin bünyesinde yer alan bu vergi; tecil, terkin ve iade yoluyla tamamen vergi dışında bırakılmaktadır. Böylece ihracat bu vergiden tamamen arındırılmaktadır. Bu durum ise ihraç ürünlerimize dış pazarlarda rekabet gücü kazandırmaktadır.

Vergi teşviklerinin yanında, ihracatçılara sağlanan finansman, kredi kolaylıkları ve diğer ekonomik terbirler de, ihracatçılar için önemli teşvikler sağlamıştır.

Sonuçta, şunu söyleyebiliriz. Günümüzde çoğu ülkeler çeşitli yollarla ihracatı teşvik etmektedirler. Eğer, Türkiye ihracatını artırmak istiyorsa, ihracatını mutlaka teşvik etmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABUŞOĞLU Ömer : "Yeni Bir İhracat Politikası-
na Doğru", TÜRKİYE EKONOMİSİ
VE TÜRK EKONOMİ İLMİ, Marmara
Ün.Türkiye Ekonomi Araştırma
Merkezi, Fatih Yayınevi, S.2,
İstanbul, (Haziran-1988).
- ALKILIÇ İlhan : "Sanayi Ürünü İhraç İstisna-
sı", MALİYE POSTASI DERGİSİ,
S.231, (15 Nisan 1990).
- ALKILIÇ İlhan : "Yaş Meyveve Sebze, Kesme Çi-
cek ve Su Ürünleri İhraç İs-
tisnası", MALİYE POSTASI DER-
GİSİ, S.232, (1 Mayıs 1990).
- ALPAR Cem : Az gelişmiş Ülkelerin Dış Ti-
caret Sorunları ve Sanayileş-
me, A.İ.T.İ.A. Yay.No:195,
Ankara, 1982.

ALTINTAŞ Mustafa

- : "Ocak 1987'de Yürürlüğe Konulan Dışsatım Özendirme Kararı ile Dışsatımda Vergi İadesi", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGİSİ, S.25, Ankara, (Ocak 1987).

BALASSA Bela

(Çev.COŞKUN A.Nejat)

- : "Gelişmekte Olan Ülkelerde Dış Açılma ve Döviz Kuru Politikaları(Türkiye Deneyimi)", DIŞA AÇIK EKONOMİ ÜZERİNDE MAKALELER, Başbakanlık Basımevi, Maliye ve Gümrük Bakanlığı APKK.Yay.No: 1986/270, Ankara, 1986.

BENER Erhan

- : "Türkiye'de Dış Ticaret Rejimi", DIŞ TİCARET VE EKONOMİK GELİŞME, EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONFERANS HEYETİ, Çeltüt Matbaası, İstanbul, 1969.

BİLDİRİCİ Ziyaettin

- : "Çeşitli Ülkelerde ve Ülkemizde Yatırımları Özendirici Vergi Teşvikleri", Anadolu Ün.Yay. No: 329, Eskişehir, 1989.

- CEYHAN Burhan : Vergi Hukuku Açısından Sanayi Ürünü İhracatı İstisnası, İzmir Ticaret Borsası Yay.No: 29, 2.B., Karınca Matbaacılık, İzmir, 1987.
- ÇARIKÇI Emin : Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.
- ÇEVİKER Turgay : " Gelişmekte Olan Ülkeler ve Yatırımların Teşviki", MALİ SORUNLARA ÇÖZÜM DERGİSİ, S.12, (Aralık-1986).
- DOĞAN A.Aykan : " 1980 Sonrası Türk Vergi Politikası", MALİYE DERGİSİ, S. 63, Ankara, (Mayıs-Haziran 1983).
- GÜVEMLİ Oktay : " Türkiye'de Sanayi Özendirme ve Yönlendirme Önlemleri", 2. TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ, C.1, İzmir, 1981.
- GÜVEN Tacettin : " Türk İstihsal Vergisi Uygulamasının Yarattığı Sorunlar", TÜRKİYE'DE İSTİHSAL VERGİSİNİN SANAYİ'E ETKİLERİ, İkti-

- sadi Araştırmalar Vakfı,
İstanbul, 1975.
- HEREKMAN Aykut : Kamu Maliyesi, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.
- İBRAHİMHAKKIOĞLU Nedim : Plânlı Dönemde İhracatı Teşvik Politikası, İGEME 36 Nolu Dış Ticaret Bülteni Eki, No:107, Ankara, 1986.
- İLKİN Akın : Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, Gür-ay Matbaası, 4.B., İstanbul Ün.Yay.No:3175, İstanbul, 1983.
- KAFAOĞLU Arslan Başer : Enflasyon(Gelişmemiş ve Az Gelişmiş Ülkelerde), 2.B., Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981.
- KARLUK S.Rıdvan : Uluslararası Ekonomi, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 1984.
- KARLUK S.Rıdvan : Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi, E.İ.T.İ.A.Yay.No:237/158, Eskişehir, 1981.

- KAVAK Ahmet : "Kurumlar Vergisinden İstisna Edilen Kazançlar", VERGİ SORUNLARI DERGİSİ, S.2, Ankara, 1991.
- KAVRAKOĞLU İbrahim : Dengeli Gelişme İçin Ekonomi Politikaları, Boğaziçi Ün.Yay. No:465, İstanbul, 1990.
- KAYI Ekrem : "Turizm İstisnası Uygulaması", VERGİ SORUNLARI DERGİSİ, S.108, (Ağustos-1990).
- KAZGAN Gülten : Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, (Nisan-1985).
- KEPENEK Yakup : Türkiye Ekonomisi, O.D.T.Ü.İ. İ.B.F.Yay.No:46, Ankara, 1983.
- KORKMAZ Esfender : " Vergi Teşvik Tedbirleri ve Yatırım İndirimi İle İhracatta Vergi İadesinin Türkiye'de Uygulanması", MALİYE ENSTİTÜSÜ KONGRESLERİ, 27.Seri, İstanbul, 1980.
- KÖKLÜ Aziz : Makro İktisat, Sevinç Matbaası, 3.B., Ankara, 1984.

KÖKSAL Bilge Aloba

İLKİN A. Râsîh

: Türkiye'de İktisadi Politika-
nın Gelişimi(1923-1973), Bin-
birdirek Matbaası, 1973.

KULHAN Ethem

: " Türkiye İhracatı ile İhra-
cat Teşviklerindeki Gelişme-
ler ve 1986 Yılı Uygulamala-
rı", YATIRIMLARDA VE İHRACAT-
TA TEŞVİK POLİTİKALARI VE UY-
GULAMALARI,

KUMBARACIBAŞI Onur

: Dış Ticaret Teorisi ve Ulus-
lararası Ekonomi, A.İ.T.İ.A.
Yay.No:103, Kalite Matbaası,
2.B., Ankara, 1976.

MOLDİBİ Adnan

: "1923-1989 Döneminde İhracat-
taki Gelişmeler ve Teşvik Ted-
birleri", 1938-1989 DÖNEMİNDE
TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ GELİŞ-
MELER VE DIŞ TİCARETİMİZİN
KONUMU, Başbakanlık H.D.T.M.
Ekonomik Araştırmalar ve De-
ğerlendirme Genel Müdürlüğü,
Ankara, (7-13 Kasım 1988).

NEMLİ Arif

: Gelişmekte Olan Ülkelerde
Vergi Politikası, Y.Güryay

- OLALI Hasan
- ONURSAL Erkut
- ÖNCEL Türkan
- ÖZER İlhan
- : Matbaası, İstanbul Ün.Yay.No: 2595, İstanbul, 1979.
- : Dış Ticaret Teorileri ve Politikası, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir İ.T.İ.A.Yay.No: 52, İzmir, 1966.
- : "Kalkınma Plânları ve Hükümet Programları Çerçevesinde Türkiye'nin Ekonomik Siyaseti", HAZİNE VE DIŞ TİCARET DERGİSİ, S.6, Ankara, (Haziran-1990).
- : "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri", MALİYE ARAŞTIRMA MERKEZİ KONFERANSLARI, 27.Seri, İstanbul Ün.Yay.No:3127, İstanbul, 1982.
- : Türkiye'de 1973-1980 Dönemi Enflasyonu, Maliye ve Gümrük Bakanlığı A.P.K.K.Yay.No:1984/261, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1984.

PAKDEMİRLİ Ekrem

: " Kalkınma Politikamız İçinde Teşvik ve Yönlendirme Politikaları", 2. TÜRKİYE İKTİSAF KONGRESİ KALKINMA KOMİSYONU TEBLİĞLERİ, C.1, İzmir, 1981.

SESYILMAZ Tarık

: " Sınai Ürün İhracatının Geliştirilmesi İçin Kredi Olanakları, Koşulları ve Kullanımı İle İhracat Kredilerinin Garanti Altına Alınması ve Sigortalanması ve Türkiye'deki Durum", T.C. TİCARET BAKANLIĞI İLE UNIDO TARAFINDAN ORTAKLAŞA DÜZENLENEN SANAYİ ÜRÜNLERİ DIŞ SATIMININ GELİŞTİRİLMESİ SEMİNERİ, Ankara, (4-8 Aralık 1978).

SERİN Necdet

: Kalkınma ve Dış Ticaret, A.Ü.S.B.F.Yay.No:310, 2.B., Ankara, 1972.

SÜRAL Arıcan

: "İhracat Dolayısıyla İmalâtçı ve İhracatçılarda Katma Değer Vergisi Uygulaması", VERGİ SORUNLARI DERGİSİ, S.1, Ankara, (Ocak-1987).

- SEYDİOĞLU Halil : Uluslararası İktisat, Turhan Kitabevi, 3.B., Ankara, 1980.
- ŞENSES Fikret ve Diğerleri : Türkiye'nin Avrupa Topluluğuna Üyelikinin Dış Ticaretimize Etkileri, Türkiye Dış Ticaret Derneği Yayını, Ankara, (Ekim-1988).
- YAŞA Memduh : " Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi ve Dış Ticaret", DIŞ TİCARET VE EKONOMİK GELİŞME, EKONOMİK VE SOSYAL ETÜDLER KONFERANS HEYETİ, İstanbul, (28 Ağustos-4 Eylül 1968).
- TÜRK İsmail : "Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi", A.Ü. S.B.F.DERGİSİ, C.XXXVI, Ankara, (Ocak-Aralık 1981).
- _____ : Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, T.C.Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1985.
- _____ : Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, T.C.Başbakanlık DPT. Yayını, Ankara, 1978.
- _____ : DÜSTUR, 3.Terpit, C.12,37.

-
- : Ekonomik Rapor, İ.T.O.Yay.No:
1989/17, İstanbul, 1989.
-
- : Gelir Vergisi Kanunu
-
- : İkinci Beş Yıllık Kalkınma
Plânı, T.C.Başbakanlık DPT.
Yayını, Ankara, 1968.
-
- : İktisat Rapor, T.O.B.B.Yay.
No:109, Ankara, 1989.
-
- : İktisadi Rapor, T.O.B.B.Yay.
No:165, Ankara, 1990.
-
- : Katma Değer Vergisi, Maliye
Gelirler Kontrolörleri Derne-
ği Yayını, Sevinç Matbaası,
Ankara, 1985.
-
- : Katma Değer Vergisi Kanunu
-
- : Katma Değer Vergisi Genel Teb-
liğleri
-
- : Katma Değer Vergisinde Vergi
İadesi Uygulaması, İstanbul
Yeminli Mali Müşavirler Oda-
sı Yay.No:1990/1, Kurtiş Mat-
baası, İstanbul, 1990.
-
- : Kurumlar Vergisi Kanunu

-
- : Kurumlar Vergisi Genel Tebliğ-
leri
-
- : Meydan-Larousse Büyük Lûgat
ve Ansiklopedi, C.6, İstanbul,
1985.
-
- : T.C.Resmi Gazeteler; (Muhte-
lif Sayıları)
-
- : Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma
Plânı, T.C.Başbakanlık DPT.
Yayını, Ankara, 1978.
-
- : 50 Yılda Türkiye'de İhracatı
Teşvik Tedbirleri, Ticaret
Bakanlığı 50.Yıl Yayınları,
No:2, Ankara, 1984.
-
- : Yatırımların ve İhracatın
Teşviki, Beşinci B.Y.K.P.
Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
DPT.Yay.No:1972, Ankara, 1982.
-
- : Yatırım Teşviklerinin Tarihsel
Seyri ve Son On Yılın İsta-
tistikleri, DPT.-TUB. Ankara,
(Şubat-1991).

KURUMLAR VERGİSİ BEYANNAMELERİ TÜRKİYE GENEL TOPLAMI

İNGİRLERDEN ÖNCEKİ İSTİSNA KAZANÇLARIN VE KURUM SAFİ KAZANCININ YILLAR İTİBARIYLA DEĞERLERİ

SÖZLEŞME BİLGİLERİ	1986			1987			1989			1989		
	İTİBARI MATRAH	İTİBARI VERGİ	İTİBARI MATRAH	İTİBARI VERGİ	İTİBARI MATRAH	İTİBARI VERGİ	İTİBARI MATRAH	İTİBARI VERGİ	İTİBARI MATRAH	İTİBARI VERGİ	İTİBARI VERGİ	
	TUTAR	HESAPLANAN KURUMLAR VERGİSİ (%)	TUTAR	HESAPLANAN KURUMLAR VERGİSİ (%)	TUTAR	HESAPLANAN KURUMLAR VERGİSİ (%)	TUTAR	HESAPLANAN KURUMLAR VERGİSİ (%)	TUTAR	HESAPLANAN KURUMLAR VERGİSİ (%)	TUTAR	
İNGİRLERDEN ÖNCEKİ KURUM KAZANCI	441182433592	100,00	717545490882	100,00	330070887206	100,00	4922799437625	100,00	1729462104390	100,00	3950929672157	
KURUMLAR VERGİSİNE TABİ OLMAYAN KZ.	194718070992	37,34	327185601751	45,60	1504951766225	42,22	20616423947401	41,34	7145833411217	41,34	2287110363160	
A) RESTURANLAR	3077222495	0,49	14167395092	1,78	65224417419	2,22	10844971552	1,73	29354515043	1,73	13779047732	
B) K.V.K. MAD. 2/3	5074866135	1,39	70656034049	0,98	3256174662	0,49	4903199232	0,78	24424561425	0,78	11235229255	
C) TENİTTU,PAZ VE İKAMİYELER	2851123157	0,65	3909487355	0,55	1814364198	0,45	2189224309	0,45	77026475969	0,45	35422178446	
D) YURT DIŞINDAN SAĞLANAN KAZANÇ	1994927272	4,81	5942426225	9,19	30222520652	15,54	714345845584	14,72	24352252925	14,72	44322222927	
E) ZARFIY ÖRNEKLERİ İHRACI	3439380935	0,78	2542426227	0,35	1169938536	0,37	12346424390	0,50	8634229377	0,50	371720013	
F) TAVİM ÖRNEKLERİ İHRACI	204235259	0,46	3909142736	0,55	18174206119	0,51	24670245791	0,63	7402576397	0,63	34031854199	
G) DİS HAYVAN İSTİSNAI	293959990	0,67	5470190616	0,75	2516297043	0,55	31881944671	0,59	10044537075	0,59	4204852157	
H) YAKIT KAZANÇLARI	9528720614	0,20	855144820	0,12	393383192	0,05	3223326234	0,04	564164937	0,04	305455920	
I) PERTİFY İŞLETME İLLİGİ	3734572679	0,95	2402972517	3,74	1686551259	0,15	7441667431	0,29	4942102349	0,29	2745367172	
K) HESSE GENELİ EMİSYON PİZİMLERİ	154813519	0,04	2276587125	3,22	10471291478	0,05	2610994664	0,04	6365119055	0,04	293046005	
L) REVOLÜTİONER KURUM YARANLARI	7393594665	0,17	47870071780	0,67	2199733319	0,01	595108714	0,00	70000572	0,00	32200762	
M) ESİTİM,SPOR,SAGLIK,TESSİS,KZ.	1062851925	0,02	3610744207	0,05	1650942335	0,02	105772987	0,06	955281628	0,06	429403549	
N) K.V.K. MAD. 9/16	134564259190	3,05	34347950817	0,46	15800057375	0,39	42786076988	0,51	8754999922	0,51	4026149923	
O) K.V.K. MAD. 9/17			12742867534	1,77	36437240712	3,43	167590530729	3,01	51053174714	3,01	239443601454	
P) K.V.K. MAD. 9/18			316587522715	4,41	145630260449	0,90	39001233834	1,26	218440793932	1,26	10042265163	
Q) FİNANSMAN FUNDU	5523487705	1,25	6710328244	3,26	30835311212	1,15	53965522565	0,97	16798245357	0,97	721192920	
S) YATIRIM İNGİRLERİ	32299324787	7,31	67007199234	9,34	308233071210	11,17	54522695135	12,47	214494950020	12,47	39127637609	
T) DEĞER İNDİRLİMLER	6752911921	15,32	67007199234	9,34	308233071210	11,17	54522695135	12,47	214494950020	12,47	39127637609	
KURUM SAFİ KAZANCI	276451272681	62,65	390719067131	54,40	1795747119890	57,79	292115640024	58,66	10132723991472	58,66	4663915552998	

Kaynak: Maliye ve Güm.Bak.Gelirler Genel Müd., Bilgi İşlem Merkezi Kayıtlarından Alınmıştır.